

Tu ora, tu que labora, Deus aderit sine mora.

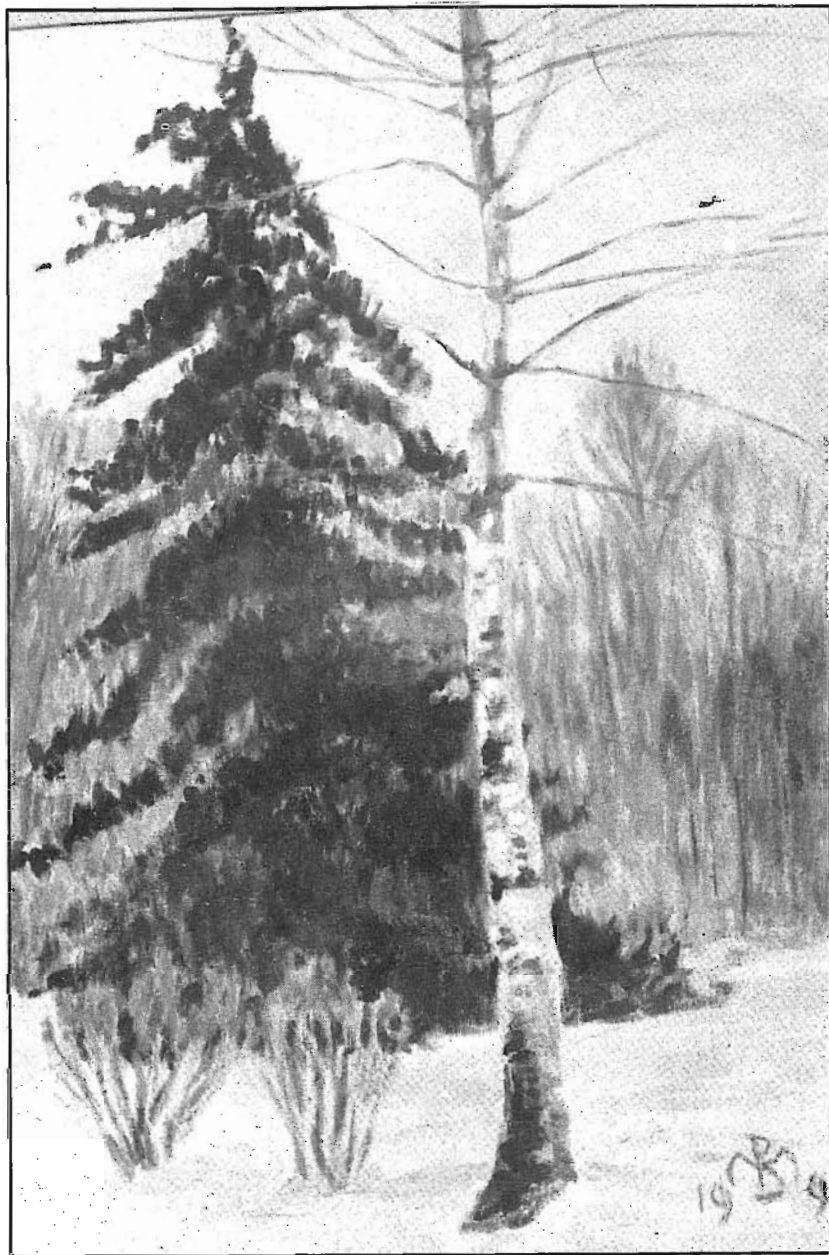
*A teneris assuescere
Fideliter didicisse artes.* *multum est
emollit mores, nec finit esse feroces.*

Szarvasi KRÓNKA

6. szám 1992

SZARVASI KRÓNKA

Közművelődési és helytörténeti folyóirat

6. szám * 1992

Szerkesztőbizottság

Dr. Búzás László
Dr. Kutas Ferenc
Dr. Marjai Gyula
Dr. Molltorisz Pál
Dr. Sipos András
Staflra Sándor

Felelős szerkesztő

Dr. Kutas Ferenc

Kiadja a Szarvasi Krónika Alapítvány Kuratóriuma. Felelős kiadó: Dr. Demeter László polgármester. Készült a SZARVASPRINT H-T. Kft Nyomdában 600 példányban. Ügyvezető igazgató: Hornok Péter. Engedélyszám: III/KUL/154/BÉ/19889 HU ISSN 0239-023

Megjelenik évente egy alkalommal, május hónapban. Terjeszti a Tessedik Múzeum, a Könyvesbolt és a Szerkesztőség. Egy szám ára: 50,-Ft.

Bevezető

*Békés megye újkori történetében a török kiűzése után el-
évülhetetlen érdemeket szerzett Harruckern János György, aki
kiváló gyakorlati érzékét, szervező készségét a megye telepü-
lései újjáalapításának, benépesítésének, lakhatóvá tételének
áldozta. Az osztrák birodalmi lovagból magyar báróvá lett
Harruckern János György 250 éve, 1742-ben fejezte be moz-
galmas és eredményes pályáját, s nyugszik elfeledve a bécsi
Szent István dóm kriptájában.*

*45 éve, 1947. június 8-án halt meg városunk kiemelkedő
személyisége, a Harruckernekkel leányágon rokon gróf Bolza
Pál, örökül hagyva ránk kertjét, élete fő alkotását. Városunk
idegenforgalmi vonzerejét, híret - nevét ma is elsősorban az
Arborétumnak köszönheti. A Pepi-kert Szarvas legfontosabb
értéke, a Körös-parti klasszicista kastély pedig meghatározza
a város nyugati kapujának látványát, szinte jelképünkévé vált.*

*Ezt az alkalmat ragadjuk meg, hogy a Szarvasi Krónika
részben tematikus, 6. számában városunk életében oly jelentős
szerepet játszó és méltatlanul mellőzött családok emlékének
adózunk.*

*E kettős évforduló jegyében önálló cikkben emlékezünk bá-
ró Harruckern János Györgyre, az emberséges földesúrra, Bé-
kés megye főispánjára, gróf Bolza Pálra, a Bolza család leg-
jelentősebb tagjára, valamint a népszerű és a korabeli Szar-
vas közéletében aktívan résztvevő gróf Bolza Gézára. Riportot
közlünk Bolza Mariette festőművésszel, s felidézük a Bolza-
kastély alkalmazottainak emlékeit.*

*a Szarvasi Krónika
Szerkesztősége*

JELENIDŐBEN

Dr. Sipos András

Beszélgetés Bolza Mariette-tel

A Bolza-utódok közül *gróf Bolza Pál* leánya, *Mariette* tartja a kapcsolatot Szarvassal. Budapesten él, de gyakori vendége a városunknak.

- *Önt sokan tartják szarvasinak, Ön is annak tartja magát?*

- A tágabb értelmű hazában még valahová tartozni kell, és tekintve, hogy gyermekkoromat Szarvason töltöttem, nagyon szeretett apám izig-vérig szarvasi volt, természetesen, hogy én is annak érzem magamat.

- *Az emberekben, különösen a fiatalabb generációban hiányosak a fogalmak arról, hogy mit jelent főúri származásúnak lenni, vagy egyáltalán ilyen körben élni? Kérem beszéljen arról, hogy Önnek mit jelentett a származása 1945-ig, az azt követő időben és mit jelent ma?*

- Ez tulajdonképpen azt jelenti, amit úgy foglalnak össze: „noblesse oblige”: a nemesség kötelez! Ez nálam sohasem jelentkezett előjogként, hanem úgy, mint kötelesség: amit az ember csinál, annak feltétlenül jónak kell lenni! Egy bizonyos fajta perfekcionizmust, egy bizonyos kötelességérzést mindazokért, akikkel az ember kapcsolatban van. Ez tulajdonképpen az 1945-öt követő időkből sem változott lényegesen, akkor is csak az volt, ami addig: egy bizonyos felelősségvállalás. Abban az időben először három falunak a betegeit láttam el, a négy lábúakat, az állatokat is beleértve; segíteni akartam másokon, akiknek akkor sem volt könnyű, abban az időben sok nehézségük volt lélektanilag és egyébként is. Ez a származás nekem ma is a nagyobb felelősségérzést jelenti.

Ami az 1945 előtti időket illeti, az életem és a neveltetésem teljesen más volt, mint a többi arisztokrata gyereké. Az apám beleegyezett abba, hogy már 10 éves korban művészképzést kapjak. Az Akadémia ilyen korúakat nem fogadott, tehát az Akadémia tanárainál otthoni műtermeikben tanultam. Az apámnak azonban volt egy feltétele: a középiskolát párhuzamosan négy nyelven, minden egyes tantárgyat négy nyelven kellett megtanulnom. Bizony, ezt kicsit zsarolásnak éreztem, de aztán később nagy hasznát láttam, mert a biológia, kémia, fizika szakkifejezéseit én már 12-13 éves koromban négy nyelven tudtam. Szabadidőm, játszásra való időm az nemigen maradt... Sportra, lovaglásra volt mindig idő, különben pedig tanulás és még egyszer tanulás, ami, hogyha műteremről volt szó, tiszta gyönyör volt. 17 éves koromban állítottam ki először a Tavaszi Tárlaton, ahol minden szó nélkül felagगतták a képemet. A többi leány ebben a korban egy kicsit tanult, esetleg középiskolában vizsgázgatott. Én nem, mert ugye olyan iskola, ami négy nyelven vizsgázgatott

volna, nem létezett. Az apám és a két barátja voltak a vizsgabizottság, és nagyon komolyan vették! És a tét nem az volt, hogy egyes vagy ötös, a tét az volt, hogy marad a műterem vagy slussz, nincs tovább!

Úgyhogy ez volt az én gyerekkorom. Aztán Szarvason mindennap segítettém apámnak a kertben. Nagyon sok mindent együtt csináltunk. Amikor fákat ültetett, amikor új növények jöttek, akkor az mindig nagy ünnep volt: apa és lánya ültette el (csak a gödröt ásta meg más). És különben is, a kert mindennapos karbantartását az apám három segítőjével együtt csinálta, és ebben nekem szabad volt - de nem köteles - segíteni. És azt nagyon is értékeltem, mint különös kegyet.

Amikor már 10 éven felül voltam, akkor az évnék a nagy részét Pesten töltöttem. A szarvasi idő akkor úgy telt, hogy a tanárom adott bizonyos feladatokat, amelyeket otthon megcsináltam, aztán visszajöttem Pestre. Itt minden Isten-adta délelőtt 8-kor a műteremben voltam 1 óráig, a délután pedig a négy nyelvű középiskolának szenteltetett.

- *Amikor úgy ítélte meg az édesapja, hogy már elsajátította négy nyelven azt, amit kellett, hogy folyt tovább az élete, milyenek voltak a mindennapjai?*

- A mindennap az úgy telt általában, hogy festettem, lovagoltam. Aztán ugye vártam némelyes vagyont, amelyről az apám azt tartotta, hogy annak rendben tartását nem szabad másra bízni, mert abból lesz a csőd. Úgyhogy nagyon sok mindent egyetemi szinten kellett megtanulnom, és így képes lettem arra, hogy a gazdaságot vezesse. Továbbra is segítettém apámnak a kertben, meg olvastam, fürödtem és eveztem a Körösön, aztán bizonyos mértékben társaságba is jártam, amit azonban tulajdonképpen soha olyan igazán nem élveztem. Amikor nagyon sok ember van együtt, akkor többnyire nem beszélnek semmi olyanról, amiről érdemes beszélni. A „tömegjeleneteket” sose tudtam szeretni. Aztán elég hamar, 19 éves koromban férjhez mentem, és elkezdődött az életem következő szakasza: a diplomatafeleségé.

Gróf Bolza Aliz esküvője (A kép bal szélén Bolza Mariette)

Közben persze egyéb teendőim is akadtak. Édesapám vásárolt részemre egy második házat a Tárnok u. 1. szám alatt, amelyik nagyobb volt, mint a Disz tér 7. szám alatt lévő, amelyiket anyai nagyszüleim vásároltak a lányuk számára azért, hogy ha Pestre utaznak a szüleim, ne kelljen szállodába menniük. A kicsit tehát eladtam, a nagyot pedig átalakítottam. Ez egy nagy, kora középkori épület volt, amit mindenféle vékony közfalakkal kis „dobozokra” bontottak fel. Azokat én kidobtam, megtaláltam az eredeti boltíveket, a ház középkori szerkezetét, vörösmárvány lépcsőjét és még megvolt egy rabcifal mögött a régi, barokk Szűzanya szobor is. Úgyhogy ez egy nagyon szép ház lett! Ebben laktunk addig, amíg aztán a férjemet áthelyezték a bécsi követségre.

- *Melyik évben volt ez?*

- Ez 1934-ben a Dolfuss-gyilkosság után két hónappal volt. Akkor még az események frissek voltak mindenkinek az agyában. Az mesélte el nekem a részleteket, aki Dolfuss mellett volt, amikor lelőtték.

A beszélgetés során Bolza Mariette a továbbiakban nagyon érdekes emlékeket elevenített fel bécsi tartózkodásáról, ahol gyakran mint követségi háziasszony, néha mint fontos és kényes, „nem hivatalos” diplomáciai feladatot teljesítő tevékenykedett. Ezek az élvezetes stílusban elmondott, a II. világháborút közvetlenül megelőző időszakban lezajlott történetek meghaladják ennek az írásnak a terjedelmét, de egyszer mindenképpen megjelentetésre érdemesek, mert egy kissé fellebbentik a fátylat az átlagember számára ismeretlen, titokzatos diplomáciai munkáról. Az erről az időszakról szóló megemlékezést a következőkkel folytatta:

- 1938-ban az Anschlusst követően megkérdeztem a férjemtől, hogy van-e kedve vazallus államok követségéin dolgozni Hitler szolgálatában? Elgondolkozott,

nemmel válaszolt és visszajöttünk Magyarországra. Itthon Hárságyon telepedtünk meg, ami az anyám birtoka volt. Előbb egy olyan kastélyban laktunk ott, amelyet az előző tulajdonos, Festetich gróf építtet, azaz alakított át birkaólból. Nedves is volt, kedvemre való sem volt, építtettem tehát egy újat! Jött a háború, ezért ez nagyon keserves volt, hol meszet nem lehetett kapni, hol cementet nem, hol semmit sem, de azért befejeztem, Éppen időben ahhoz, hogy az állami gazdaság központja lehessen! - *Tulajdonképpen elérkeztünk 1945-be, de mielőtt továbbmennénk, előbb még kérem beszélni arról, amiről én úgy hallottam, hogy bizonyos ellenállási érdemek miatt egy ideig valamennyi földet és a kastélyt meghagyták Önnek; csak ezután folytassuk majd attól az időtől kezdve élete alakulását, amikor már ez sem számított.*

- Az én ellenállásom tulajdonképpen egy békés dolog volt. Az akkori miniszterelnök-né létrehívott egy szervezetet, amit Hadigondozó Szolgálatnak nevezett el. Ez valamikor 1942-43 körül indult, pontosan már nem emlékszem, de azt hiszem, nem is ez a lényeg, hanem az, hogy engem is felkértek arra, hogy három falu hadigondozottjainak az ügyét-baját képviseljem. Lóháton jártam végig pácienseimet. Sokukról kiderült, hogy nem kapják azt a segílyt, amire joguk volt, és ezért szinte nyomorban éltek.

Én ezt „kitápostam” nekik. Később derült ki az, amiről akkor én nem tudtam, hogy ezek az emberek az illegális Kommunista Párt tagjai voltak, amit a jegyzők persze tudtak, de világnézetileg állva igyekeztek ezek érdekképviseletét is megakadályozni. Természetesen ugyanúgy jártam volna el, ha tudtam volna arról, hogy ezek párttagok, mint ahogy azt akkor tettem, mert bajban lévő emberekről volt szó. A másik ilyen dolog a következő volt: a házam feletti légiharcban két repülőgép lezuhant. Az egyik egy nagy amerikai, a másik egy kicsi német vadászgép. A német repülőgép két emberrel együtt porráégett, az amerikaiak azonban ejtőernyővel kiugrottak. A faluban akkor négy térképező katona tartózkodott, akiknek azt hiszem, minden fegyverük a szalonnázó bicskájuk volt. Ők bejöttek hozzám és kérték a vasászfegyvereinket. Ezeket oda is adtam nekik, de a töltényeket zsebre tettem. Csodálkozva néztek rám, mire mondtam, hogy együtt megyünk, s ha az amerikaiak támadni találnának, ott lesznek a töltények, de ha csak szegény sebesült embereket találunk, akkor nincs szükség azokra. Emiatt aztán a Gestapó el akart vinni. Sok-sok évvel később mesélte el az értem küldött autó egyik utasa, hogy tulajdonképpen azért úsztam meg a dolgot, mert azért annyira nem voltam fontos, hogy egy nagy eső után a felázott földúton elakadjanak és több kilométert gyalogoljanak. Aztán a férjem egy unkatestvérét is bujtattam egy kis ideig, aki az ellenállásban valamilyen rádióadókat kezelte, de végül is nem maradt nálunk, és elfogták (szerencsére Dachauból élve menekült). Egyéb „hóstittem” nem volt. Tulajdonképpen csak sok-sok embernek tettem egy kicsit könnyebbé az életét. Nos, ilyen alapon hagytak meg nekem először 300 hold földet, malmot, fűrésztelepet és a lakóépületet Hárságyon. Azokat a termékeket, amik ezen a földön termettek, a férjem eladta az amerikai fegyverszüneti főmegbízottnak. Ez az üzletelés szemet szűrt az ÁVH akkori elődjének, a férjemet letartóztatták, s nekem pedig az épületeken kívül már csak 20 holdat hagytak meg. A többi birtokot az állami gazdasághoz csatolták. Ennek a vezetője viszont úgy találta, hogy ő sáros földutakon keresztül 19 km-ről nem tud gazdálkodni, tehát megbízott engem, hogy vezessem tovább a gazdaságot. Ezt egy ideig én teljesen illegálisan, mint feketén kinevezett alagronómus csináltam. Aztán feljelentett bennünket valaki, és akkor elvették a 20 holdat és kirúgtak a házból is. Ez mind úgy fokozatosan, lassacskán történt. Volt közben olyan állapot is, amikor a gazdaságot valaki vezette, aki nem értett hozzá. Rájött arra, hogy lejárhatja magát az intézkedéseivel, ezért esténként a sötétben eljött hozzám és kérdezte, hogy mit csináljon a

másik napon. Akkor tulajdonképpen ugyanúgy továbbvezettem a gazdaságot, csak közvetve. Amikor kidobtak a házból, akkor Dióspusztán kaptam három szobát. Ott úgy fogadtak, hogy köszönjük, hogy közénkjött és reméljük, ugyanúgy segít nekünk ezentúl, mint eddig a hárságyiaknak, és reméljük, hogy itt jól érzi magukat. Ott éltem még nyolc évet, és ott is elláttam az ember- és állatbetegeket. Aztán felnőttek a lányaim, s azt találtam, hogy ez mégse lesz egy tartós állapot, 1957-ben vettem egy házat Budakeszin és okaköltöztünk. Aztán rájöttem arra, hogy Pesten sem olyan könnyű megélni.

Somogyban volt egy kötőgépem. A falusi asszonyok nagyon szép fonalakat fontak tiszta gyapjúból, én meg kötöttem a családoknak a pulóvereket. Pesten megélni a pulóverkötésből üzleti érzék kellett volna, ami nem volt. Akkor kezdtem el nyelvet tanítani, először egy orvosprofesszor családjának. Hamar rájöttünk arra, hogy gyerekeket nem tudok nyelvre tanítani, de felnőtteket igen. Úgyhogy tanítványom lett a papa és az alorvosai, aztán pedig a Fodor Szanatórium orvostársadalmának körülbelül a 70 %-a. Reggel beültem az ügyeletes szobába, és akinek éppen volt egy órácska ideje, az mellémült. Sose tudtam, hogy ki lesz a következő tanítványom, s azt sem, hogy melyik nyelvet fogom tanítani...

- *Milyen nyelveket tanított?*

- Angolt, franciát és németet. Aztán hamar rájöttem arra, hogy már nem ismerem a nyelvtant. Úgyhogy azokat újra kellett tanulnom, aztán lecsuktak...

- *Megkérdezhetem azt, hogy valójában miért is?*

- A legfontosabb oka az volt, hogy grófnőnek születtem. Később tudtam meg, hogy már rövidebbdel a háború után és az 50-es évek elején is szó volt arról, hogy lecsuknak. Egyeseket, akik korábban bekerültek, faggatták rólam, Dióspusztán pedig feltűnt a gyerekeimnek, hogy minden este lányomok vannak az ablakom előtt. Különös rajzolatú talpat hordott az illető, ezért sikerült azokat azonosítanunk, de végül aztán elmaradtak a látogatások. Amikor Pestre kerültem és férjhez mentek a lányaim, akkor beléptem egy Mária Légió nevezetű vallásos szervezetbe, ami addig csak néhány taggal fnlódott. Ezután két év alatt 80-an lettünk. Én az országos szervezet alelnöke voltam, de a rendőrségen mégis engem tekintettek a legfontosabb személynek, mert hát ugye attól a pillanattól fogva, hogy én belépelem, nőtt a tagok száma, és azonkfűlv aktivabbak lettek, mint addig voltak. Ez egy teljes mértékben vallási, nem politikai, az emberek jó közérzetét és érdekeit képviselő társulat volt (persze politikamentes vallásosság abban az időben nem létezett!), amit mi csináltunk, arra maguk a kihallgatók azt mondták: „hogyha maga mindebből kihagyta volna az Istent, akkor még Kossuth-díjat is kapott volna”. Így viszont 6 évre ítélték, teljes vagyonefelkobzással. - Egyébként éppen ma van a letartóztatásom emléknappja.

- *1992. február 7. van...*

- Igen, 1961. február 7-én történt, amikor hangversenyéről hazaérkeztem. Láttam, fényesen ki van világítva a szobám, és egy ismeretlen autó áll az ajtó előtt. Rosszat szimatoltam, bementem, ott voltak négyen vagy öten, természetesen mindent felforgattak és elvittek engem is.

Két és negyed év múlva amnesztiával szabadultam, de a vagyonefelkobzás az maradt... Ez az időszak olyan furcsa volt, tele nagyon érdekes lélektani megfigyelésekkel. Azt hiszem, az egész kellett ahhoz, hogy mint ember, igazán megismerjem önmagamát. Sokat töprengtem azon, hogy 800 forinttal a zsebemben hogyan és miként fogok tudni megélni? Ekkoriban egyszer elmentem egy házaspárhoz, a feleséggel akkor barátokoztam össze, amikor a férje hasonlóképpen börtönben volt, mint én. Hosszan elbeszélgettünk, majd a férfi egyszer csak azt kérde: Miből fog megélni? Nem tudom! Na, akkor műszaki fordításból! Elvitte az OMKDK-ba (Országos Műszaki Könyvtár

és Dokumentációs Központ, ma OMIKK). A vezetőnek, hogy most jöttem Kalocsáról, szeretnék munkát kapni. Jó, válaszolta az, ha tud, akkor kap. A próbafordítást beadtam, felvettek. Sokkal kevesebb tudtam meg, hogy legelőször azt mondták rólam, hogy egy tyúk többet ért az abc-hez, mint én a technikához, de a nyelvtudásom miatt érdemes nekem munkát adni. Rövid idővel később már minden olyan fordítás, amelyet semelyik mérnök nem volt hajlandó elvállalni (mert vagy annyira új, vagy annyira sokszakmájú volt), az mind az én asztalomra került. Aztán később már másoknak is dolgoztam, s én szabtam a feltételeket, mert rájöttem arra, hogy tehetem.

Egyszer a vezető közölte, hogy van egy új tanítványom. Mondom, hogy nincs, mert nem vállalok. De, ezt igen, ez a főhatóság! És akkor lett a tanítványom a Műszaki Fejlesztési Bizottság egyik vezetője. Először undorral vállaltam (párnázott ajtó, három titkárnő, férfititkár, stb.), gondoltam, rettenetes nagy elvtárs lehet, aztán rájöttem, hogy semmi elvtárs, csak tudás. Ő ültetett először egy tomácskabinba. Ez ellen én eleinte védekeztem, azt mondtam, nem értek hozzá, nem tudom mit kell a mikrofonnal csinálni. Aztán amikor mégis beültem, előszörre jól csináltam, és attól fogva soha többet nem kellett munkáért „pitizni”, mindig annyit kaptam, amennyit akartam, sőt néha többet is. Volt egy olyan év, amikor minden hétköznap a tomácskabinban ültem, és rájöttem arra, hogy így nincs időm a festésre, tehát megtanultam nemet mondani. Attól fogva válogattam, csak annyit tomácsoltam, amennyi igazán kellett, és így maradt időm a festésre is.

Aztán lassan megint tudtam kiállítani. Az első ilyen az orvostanhallgatók KISZ klubjában volt, majd jött a szarvasi pince-klub kiállítás, és a többi, hol itt hol ott. Mindenütt, ahova az Alapnak a keze nem ért el, mert hát azok megfojtottak volna egy kis kanál vízben is. 1971-től kezdve aztán kaptam útlevelet is, és a legelső kirándulásomkor Svájcban bementem egy galériába, ahol gyönyörű szobrok és rossz képek voltak. Amikor elmondtam, hogy festő vagyok, a galériatulajdonos azt mondta, hogy menjek haza, szedjek össze 50 képet és jöjjenek vissza. Azt hitte ugyanis, hogy német vagy osztrák vagyok. Amikor kiderült, hogy magyar, akkor megértette, hogy nem olyan egyszerű a dolog, és azt ötlöttük ki közösen, hogy ad nekem egy írásbeli meghívót, ennek alapján kérek engedélyt arra, hogy a képeket kivihessem. El is jöttek az illetékesek hozzám, 5 órán keresztül kiszedették, megnézték minden képet, agyba-főbe dicsérték, és végül a képek kivételét nem engedélyezték, mert nem voltam a Művészeti Alap tagja. Végül a svájci az Artexen keresztül megvásárolta azokat. Volt már neki 97 olajfestménye tőlem, csinált egy kiállítást, aminek nagy sikere volt. A képekért 100 svájci frankot fizetett, amit persze nem én kaptam, hanem az Artex, az pedig velem „oroszlán-nyuszit” módszerrel osztozott. Azért így mégis lett egy kis devizaszámlám és évente útlevelem, ami másnak nem járt csak úgy abban az időben. A galériatulajdonos aztán a képeimet 2.500 svájci frankért adta el.

- *Darabonként?*

- Darabonként, bizony! Volt aki ezt disznóságnak érezte, és vett képet közvetlenül tőlem. Közben a svájci gondokozott, és azt mondta, hogyha letelepednék Svájcban, akkor tisztességesebben aron venné meg a képeimet. Nincs elég öregasszony Svájcban? - kérdeztem. De, öregasszony az van, de jó művész nemigen. Sajnálom, válaszoltam, családom magyar, én is az vagyok, és ezért Magyarországon maradok. Hja, akkor 100 frank marad az ár! Így aztán szakítottam vele. Volt még két svájci menedzsere, de végül ezekkel is megszűnt a kapcsolat.

Svájcon kívül volt kiállításom Franciaországban Párizs mellett, magában Párizsban és Chambéryben, aztán Brüsszelben, és kaptam számos megrendelést is. A képek többnyire a „határ alatt” kerültek ki külföldre. Egy barátnőm élt Bécsben, akihez

autós magyar turisták vittek ki egy-egy képet hivatalos engedéllyel, ajándék címszóval. A képek aztán ottan összegyűltek, és amikor kimentem, akkor fogtam és továbbvittem őket.

- *Önt sok mindenért becsülik, például azért is, hogy soha nem ment el ebből az országból, pedig erre minden oka meg lett volna! A családján kívül valami más is kötötte ide?*

- Mikor Bécsben laktunk, minden héten egyszer átmentem Sopronba, ahol az ottani huszárok olyan kedvesek voltak, hogy mindig rendelkezésemre bocsátottak egy lovat. Magyar földön, magyar ló hátán, falkavadászat után egy hétig mindig elégedett voltam. Senki emberfiával nem beszélgettem, éppen csak hogy magyar földön voltam. Amikor ez valamilyen okból nem sikerült, akkor nem éreztem jól magam. És ez nem volt véletlen, hiszen az embernek van egy hovatarozási érzése, ami bennem erős. Én mindig bol-

dogan utazom külföldre. Eddig a maximális utazóidőm 5 hónap volt. Egyszer ugyanis a Magyar Népköztársaság adott nekem 5 esztendőre való kintmaradási engedélyt. Gondolom, meg akartak tőlem szabadulni, de 5 hónap leteltével szépen hazajöttem. Nem is akartam hosszabb ideig kintmaradni, csak kicsit körülnézni a nagyvilágban. Voltam Görögországban, Franciaországban, Németországban, Belgiumban és Finnországban, aztán Leningrádon keresztül jöttem vissza. Nagyon élveztem az 5 hónapot, de elég volt, ami hiszem, hogy teljesen természetes.

- *Őn most tulajdonképpen azt mondta, hogy létezik az a fogalom, hogy „a haza”, és ez független attól, hogy az embernek pillanatnyilag jól megy-e ott a sorsa, vagy nem. Külön köszönöm azt, hogy mindezt pátoz és nagy szavak nélkül tette! Tudom, hogy Ön szereti a Szarvasi Arborétumot, ám azt is, hogy ez az egyszerű megállapítás aligha fejezi ki, ami érez!*

- Ez a kert nekem az Apám. Ő meghalt, de nem hiszem, hogy a halottak végleg elmennek, hanem ami hozzájuk nagyon kötődik, abban valamilyen formában, valahogyan megmaradnak. Úgyhogy más ember a temetőbe jár, én az apámmal a kertjében találkozom. Találkozom az emlékével, s valahogyan az egyéniséggel is. Azonkívül az Arborétum a gyerekkorom, hiszen a gyerekkoromnak a javarészt abban a kertben töltöttem, s mint már mondtam, nagyon sok növényt, ami ma ott van, azt az apámmal, sőt néha nélküle is, én ültettem. Van olyan növény, amit én dugványoztam, és aztán ültették el. Úgyhogy nagyon sok személyes kötődésem van az egyes növényekhez, amiknek a jóléte, az egészsége nekem ma is érdekes. A másik az a festő része: nagyon szépnek tartom, (s nemcsak én, mások is) élvezem a szépségét, szeretem ábrázolni, szóval így is nagyon kötődöm hozzá! Furcsa módon majdnem jobban, mint ahhoz a hársági kerthez, amit teljesen én építettem, de ahol nagyon sok mindent másképp kellett volna tovább csinálni, mint ahogy történt, s éppen ezért valahogyan idegenné vált számomra. Azt hiszem, ezzel meg is mondtam.

- *Nagyon szépen köszönöm a beszélgetést.*

Domán Edit

A simafenyő (Pinus strobus L.)

A tűlevelűek legjelentősebb családja a fenyőfélék (Pinaceae), amely mintegy 250 fajt foglal magában, s ezek 10 nemzetség között oszlanak meg. A Pinus (Túnyalábos fenyők) nemzetségéhez 150 faj, a lucfenyő (Picea) és a jegenyefenyő (Abies) nemzetséghez 50-50 faj tartozik.

A simafenyőt is magába foglaló Pinus nemzetség jellemzője a hosszú, vékony tűlevel, amely az un. törpehajtásokon 2-3-5-ös csomókban (ritkábban magányosan vagy 7-8-asával) hártás hüvelyben helyezkednek el.

A legtöbb faj toboza két év alatt érik.

A nemzetség mintegy 80 faja az északi földgömbön él, többségük a mérsékelt és a hideg éghajlati zónában.

A simafenyő Észak-Amerika keleti részén honos fa (Északi szélesség 45-50 és keleti hosszúság 55-95 között). Egykor ott nagy erdőket alkotott, de mára területe a mintegy 300 éven keresztül folytatott kíméletlen pusztítás miatt visszaszorult (szép világos fájából hajókat és házakat építettek). Hazájában több neve is van: whit pine, northern white pine, eastern white pine. Angliában yellow pine, weymouth pine, Németországban Strobe vagy Weymouthskiefer néven ismerik.

Európában Angliában ültették először, Lord Weymouth hozta be 1705-ben, innen a XVIII. században Európa más tájaira is eljutott. Angliában ma már zömmel csak díszfa, Franciaországban és Németországban azonban a duglász fenyő után az egyik legelterjedtebb erdészeti hasznosítású fa is. Európa egyéb területein elsősorban mint szép parkfa szerepel.

Koronája szabályos kúp alakú. Az idős példányokon az oldalágak vízszintesen helyezkednek el. Magassága 25-40 méter, hazájában a 60 métert is eléri, és ott 3,5 méter törzsátmérőjű példányok is találhatóak. Egyenes törzsén a kéreg sokáig szürkészöld és sima marad, később sötétbarna lesz és hosszában repedezetté válik.

Tűlevelei ötösével állnak, finom, selymes tapintásúak, szürkészöldek, 5-10 cm hosszúak.

Tobozai 10-20 cm-esek, 3-4 cm szélesek, éretlenül zöldek, éretten világosbarnák, két év alatt érnek, a magvak kihullása után sokáig a fán maradnak.

A simafenyő párás környezetben érzi jól magát, talajban nem válogat, de a meszes talajt nem szereti.

Megfelelő környezetben gyorsan növekszik. Nyugat-Magyarországon kisebb területeken erdőket telepítettek vele.

Simafenyők (Pinus strobus L.)

Veszélyes kórokozója lehet a hólyagrozsdá (ribizlirozsdá) és a gypjastettű. Szaporítása magvetéssel, a változatoké az alapfaj magoncra 1-2 éves oltással történik.

Az Arborétumban gyönyörű példányai láthatók. Az egyik „óriást” a vendégháztól a Körös-part felé haladva találjuk, föld felé hajló hatalmas alsó ágakkal szép hársfák szomszédságában.

A parkban csoportos telepítésben is találkozhatunk e fajjal, ezekben a szabad álláshoz képest kedvezőbb mikroklimatikus viszonyok találhatóak.

A simafenyő az amerikai és európai elterjedési területén a szarvasinál sokkal kiemelkedőbb klímában él, mégis meghonosodott az Arborétumban, amit az itt található sok fiatal és igen idős példány is bizonyít. Ezek részben alkalmazkodtak az itteni viszonyokhoz, de az évek folyamán a kert felnövekedett növényzete közt számukra az un. állományklíma is kedvezőbbé vált.

A vers visszaneéz

*Tükörlap: színe a föld színe még az ég egy darabjába lopva.
Hogy melegítsenek,
soraim közé
szívacsot gépelek.
Versszívacsosztűmben
nem fázik a lelkem.
Uralmuk alatt tartanak a hegyek...*

*Szúrósak.
Az egyik feje gombos,
a másikkéba fűzni lehet,
a harmadik megöregedett,
a negyedik mindlg tompa volt,
az ötödik csak szenvedőt szeret,
a hatodik élete büntelen,
a hetedik szánandón meghatódva tisztul,
patetikus érzelmeket hordoz,
klasszikus tartalmat,
mint kötött versforma.*

Régi korok embereihez illőt.

Pritaminpaprika-nemesítés az Öntözési Kutató Intézetben

Az állami kutatási rendszer keretében mint minden más intézmény, az ÖKI is a kutatási feladatait és ezek finanszírozását főképp a főhatóságoktól kapja. Az intézet témái között nem szerepel a paprikanemesítés és így a költségeire sincs állami fedezet. Nem volt tiltva viszont, hogy a kutatók, a megrendelt feladatokon kívül más kérdésekkel is foglalkozzanak, de erre külön pénzt nem biztosítanak.

A kutatók érdeklődése természetesen nem feltétlenül korlátozódik a hivatalosan megrendelt kutatási témákra. Az őt ért impulzusok, szubjektív érzelmek és még sok minden befolyásolja az érdeklődési kört. Így volt ez az én esetemben is. Nekem hivatalos feladatom az öntözéses agrotechnika kidolgozása és a növények vízfogyasztásának vizsgálata, illetve a különböző mértékű vízellátás hatásának megállapítása volt.

Mielőtt 1958-ban Szarvasra kerültem a szegedi, az akkori nevén a Délalföldi Mezőgazdasági Kutató Intézetben dolgoztam mint osztályvezető. Itt többek között a fűszerpaprika szántóföldi magvetéssel (helyre vetéssel) végzett termesztési módszernek kidolgozásával foglalkoztam és ebből készült kandidátusi értekezésem is.

Szarvason is igyekeztem hű maradni a paprikához és a fűszerpaprika öntözéses termesztési módszerének kidolgozását felvettem a programba.

Később mivel a fűszerpaprika termesztési körzetek (Szeged, Kalocsa) meglehetősen távol esnek Szarvastól, nem foglalkoztam tovább a fűszerpaprikával, de úgy láttam, hogy az öntözésnek nagyobb jelentősége van az étkezési paprikánál. Mivel az éretten fogyasztható pritamin vagy paradicsompaprika kedvenc csemegém és növényem volt, a szívem is ehhez húzott és ennek az öntözési módszerét kezdtem vizsgálni. Ha ugyanis az éretlenül fogyasztott zöldpaprika és az éretten fogyasztható piros paprika termesztését és öntözését hasonlítjuk össze, jelentős különbségek vannak. A zöldpaprika esetében az a fontos, hogy a termés „bogyó” (botanikailag a paprikatermés felfűjt bogyó) nagy és zsenge (sok vizet tartalmazzon) legyen és a területegységről minél többet (súlyosabbat) lehessen betakarítani. Ez bőséges tápanyag- és vízellátás esetén, ha a megfelelő hőmérséklet meg van, sikeresen elérhető. A pirosan, tehát éretten fogyasztott paprika biológiailag érett állapotban kerül fogyasztásra. Az éretlen termés értéke kicsi. Itt a bőséges tápanyag és vízellátás az érés időpontját késlelteti. Kevesebb lesz az érett, értékes termés és sokszor az őszi fagyok szüretelnek. Tehát itt olyan agrotechnikára van szükség, amely a megfelelő termés mennyi-

ségét időben (korán) biztosítja. Különösen nagy a jelentősége a korai, rövid tenyészidejű fajtáknak.

A koraiság mellett fontos a jó eltarthatóság, mert bizony a feldolgozás előtt néha 8-10 napot is ládában tölt a paprika. Ezek a gondok már megfogalmazódtak bennem, de új fajta nemesítésére csak később gondoltam. Az 1960-as évek végén többször jártam Franciaországban, illetve Spanyol- és Olaszországban. Itt alkalmam volt megismerni sok pirosan érő paprikafajtát, amelynek az íze nem vetekedett ugyan a hazaival, de szépek és nagyok voltak. Ezekből mintákat hoztam haza és természetesen azt tapasztaltam, hogy nálunk ezek csak igen későn kezdenek érni. Viszont nagy bogyót, vastag és egészséges húst teremnek. Meg volt tehát a hazai szortiment és a külföldi, meglehetősen összekereszteződött gyűjtemény. Ezekből kellett megfelelő fajtát előállítani. A koraiságot többek közt hazai „determinált” (nem folytonosan növekvő és virágzó) fűszerpaprika keresztezésével igyekeztem bevinni az anyagba. Így a következő években számtalan variációt kaptam, amelyből évek hosszú során szelektáltam első fajtámat a „Szarvasi 11”-et. Állami elismerés: 1975-ben kapott. Ez igen szép színű, korai, kiváló ízű, gömbölyű formájú paprika, amelynek sima ráncatlan felülete a könnyen tisztíthatóság miatt igen előnyös volt. Ez a fajta bár egészséges és bőtermő, de a bogyó átlagsúlyát más fajták túlszárnyalták, azaz nagyobbak voltak, ezért olyan fajtára volt szükség, amely nagyságban is élvonalban van. Ez a fajtánk a Karmen lett, (1990) amely hosszúkas formájú, nagy bogyójú, kiválóan eltartható, magas szárazanyag tartalmú árut ad. Hosszúkas formáját a fűszerpaprikától és a Californiai Wondertől, mint egyik őstől örökölte, de ezzel ellentétben a legrövidebb tenyészidejű magyar fajta. Szokatlan formája (nem paradicsom alakú) újdonság volt a piacon.

A konzervipar hamar megszerette, noha a paradicsom formához szokott bel- és külpiac lassabban veszi tudomásul jó tulajdonságait. A nagy termések mellett (200-400 q/ha) előnye még az is, hogy a bogyó könnyen leszakítható.

Évek óta 400-500 kg elit vetőmagot forgalmazunk belőle 4000 Ft/kg áron.

A vevő kívánsága parancs! Ezért a hosszúkas formájú Karmen gömbölyű testvérét is előállítottuk, amely egyéb tulajdonságaiban vele megegyező. Állami elismerésre ez év tavaszán számíthat és a „Piroska” nevet kapja. Nagy reményeket fűzünk hozzá, mert beltartalmi értékei mellett tetszetőssége miatt mind belföldön, mind külföldön versenyképes lesz.

Hogyan tovább? A meglévő fajták fenntartása és folytonos javítása mellett figyelemmel kell kísérni az e téren is jelenlevő divatot. Követni kell azt, sőt lehetőleg befolyásolni is. A különleges forma és szín javíthatja a versenyképességet. A paprikanemesítés az ÖKI-ben tehát eddig három fajtát eredményezett, állami szubvenció nélkül, azaz saját magát tartotta fenn, sőt évek óta sok százezer forint nyereséget hoz. Ebből a munkában résztvevők némiképp részesülnek. Az igazi jutalom az, ha azt látjuk, hogy fajtánkat keresik, fizlik és elismeréssel szólnak róla.

Fellerné Búzás Klára

A szarvasi Vas-Fémipari Szövetkezet 40 éve

A szarvasi Vas-Fémipari KTSZ 1952. március 2-án alakult meg. Ekkor kezdte el a közös termelőmunkát 18 alapító tag. Ez volt a hatodik szövetkezet Szarvason. Telephelyét a Szabadság út 64-66. szám alatti épületet kapta meg (a volt csendőrlaktanyát).

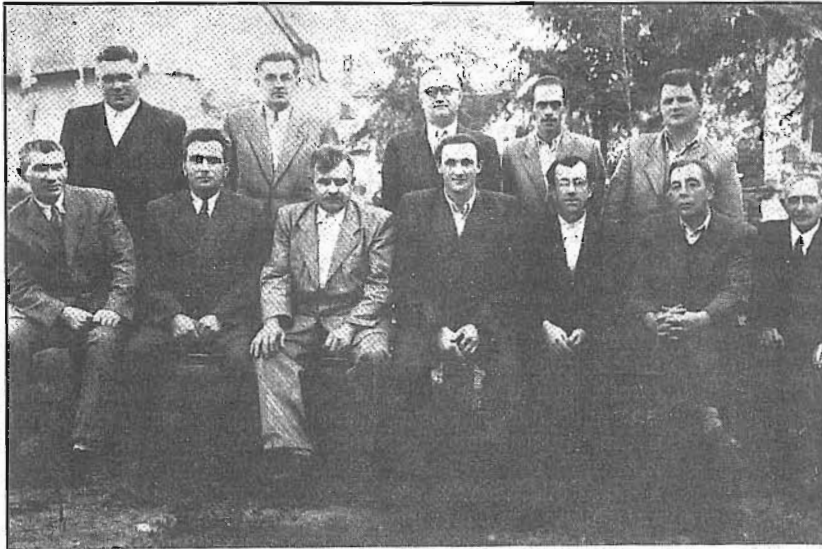
Több előkészítő szervező gyűlést tartottak 1951-ben, elsősorban a kisiparosok. Feltették tulajdonukat, függetlenségüket, ugyanakkor a politikai-gazdasági berendezkedés nyomása alatt létük egyre kilátástalanabb volt. Az egyéni munkavállalás csökkent, az adóprés pedig növekedett. Szövetkezniük kellett, hogy főképpen a gépi erőre berendezkedett műhelyek tulajdonosai tönkre ne menjenek. Sok töprengés és fiatal iparos lendítette előre a KTSZ ügyét a megoldás felé. Székely László villanyszerelő a szervezés élére állt, s az alapítás 1952. március 2-án meg is történt.

A szövetkezetben 18 alapító tag kezdte el a munkát. Ezek (névsorban) a következők: Bertók György bádogos, Bracsok Pál tekerceselő, Dankó János villanyszerelő, Demjén János lakatos, Gyurik János könyvelő, Hankisz György bádogos, Hipszki György géplakatos, Körmöczi János lakatos, Krajcsovics András géplakatos, Neuhauser József bádogos, Novodomszki János géplakatos, Ruzicska Mihály géplakatos, Sárkány János lakatos, Szamosvölgyi Mihály villanyszerelő, Székely László villanyszerelő, Tisljár János géplakatos, Uhljár István géplakatos, Vityáz Mihály villanyszerelő.

A 18 alapítóból korábban 13 kisiparos, öt pedig ipari munkás volt. A közös munka megindulásakor ebből a létszámból 16 tag végzett fizikai termelő munkát. A szövetkezet elnökekül Székely Lászlót választotta meg a tagság, Gyurik Jánost pedig könyvelőként alkalmazták.

A termeléshez szükséges szerszámokat, gépeket, berendezési és felszerelési tárgyakat, s némi alapítókét az alapító tagok hozták a szövetkezetbe.

Kezdetben sok nehézséggel kellett megküzdeniük. Eleinte kevés volt a munka, még kevesebb a felhasználható anyag. Az önállósághoz szokott embereknek beilleszkedési problémáik voltak. Nem normára, hanem százalékra dolgoztak. A vállalt bér 50 %-a illette a dolgozót, s a másik 50 % a szövetkezeté lett. Ez szolgált a további fejlődés pénzügyi alapját. Évről-évre emelkedett a belépők száma, s a munkavállalás lehetősége is növekedett. 1954-ben vasöntőde és új lakatosműhely létesült. 1955-ben elkészült a csempézett tűzhely prototípusa. Ez jól sikerült, s megindult a sorozatgyártása. A vasöntőde lehetővé tette a vasárúk tömeges gyártását. Újabb és újabb árucikkkel jelentek meg. Hatására nőtt a bevétel, a jövedelem, s újabb létszámnövekedés következett be. 1957 már a szövetkezet stabilizálásának, s jelentős továbbfejlődésének éve lett. Ekkor már 4 telephelyük volt. Tíz szakmát képviselő részleg-

14 alapító tag 1954-ben. Álló sor: Krajcsovics András, Novodonszki János, Ruzicska Mihály, Bertók György. Ülnek: Hankisz György, Szamosvölgyi Mihály, Hipszki György, Székely László elnök, Demjén János, Tisljar János, Neuhauser József.

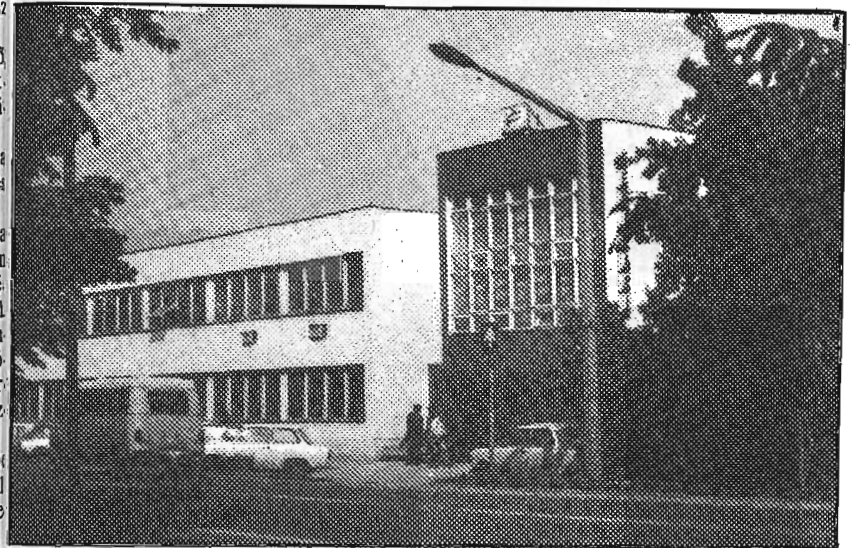
ben 15 különböző ipari szakterületen dolgoztak. Ekkor 79 a termelő dolgozó, 10 az adminisztratív beosztásúak száma, s 10 ipari tanulójuk is van.

Az első 10 év végéig több új üzemrészt épült járulékos helyiségekkel (mosdó, fürdő, raktár, iroda stb.). Javultak a dolgozók szociális körülményei. Felépült a közkedvelté váló Körös-parti hétfévi pihenőház is. A szövetkezetbe olvadt a Békésszentandrás-i Vegyipari KTSZ.

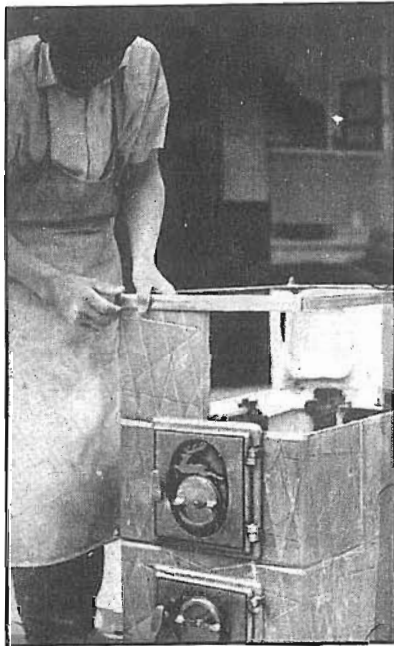
Az első évtized végére közel 450 dolgozó és ezek családtagjai megélhetését biztosítja a szövetkezet. Ugyanakkor beépül Szarvas társadalmának gazdasági, kulturális és sportéletébe is.

A következő tíz évben a termelés lényeges növekedése következik be, s fellendül a lakossági szolgáltatás mértéke és bővülnek területei. Létrehozzák az Arpád-közben az Általános Vasipari Szervízt. Megindul a hőelektromos cikkek gyártása. E termékek hamarosan bel- és külföldön is keresettek lettek. Működési területe is kitérül Telephelyei létesülnek Dévaványán, Csabacsüdön, Kondoroson, Szeghalmon. Jelen tős lépés volt 1964-ben az Autószervíz Állomás létesítése. Kialakult mintabolt-hálózata is. A létszám mintegy 1400-ra növekszik, s a nődolgók száma ennek egyharmada. Ekkor már 12 telephelyen működik a szövetkezet és 27 szakmában dolgoznak.

A munkakörülmények javítása és a szociális ellátás biztosítása ekkor kerül előtérbe fokozottabb mértékben. Üzemorvosi rendelő létesül belgyógyászsal és fogorvossal. Kultúrterem és konyha, étteremmel biztosít jó ellátást. Külföldi kirándulások szervezésével teszik színesebbé a dolgozók életét, művelődését.

A régi épület - és az új

Egy régi termék...

... és az újak

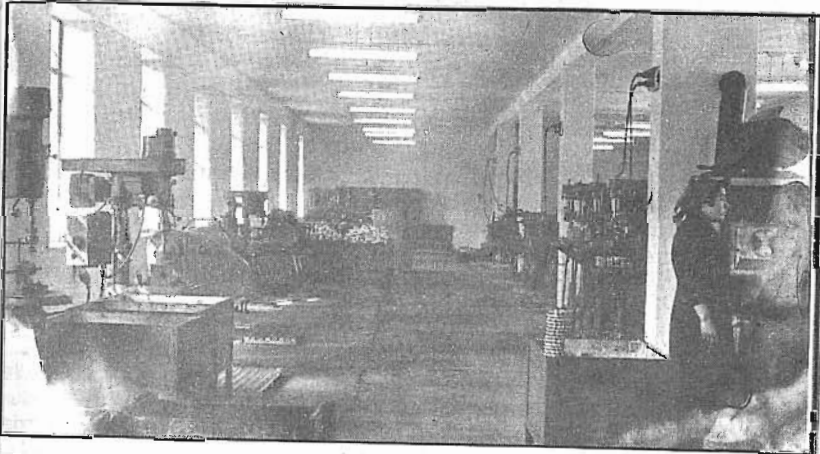
A 20 év, azaz az első féldió után fő feladataik egybeestek az akkori országos gazdaságpolitikai célkitűzésekkel, vagyis a termelés technikai, műszaki színvonalának emelésével, a gazdasági hatékonyság fokozásával, a munka termelékenységének növelésével. Ezeknek a célkitűzéseknek megvalósítását bizonyítja a nagymérvű építési és gépi beruházás. Az ekkor megjelenő új gazdaságirányítási rendszernek megfelelően termelésüket a belföldi és külföldi piacokhoz való rugalmasabb alkalmazkodásra építették. Ennek megfelelően növelték az ipari, de különösen a lámpagyártási gyártását, évről-évre újabb típusokkal jelentek meg. Több új termék gyártását kezdték meg, s néhány gyártását pedig beszüntették, mert gazdaságtalannak mutatkozott.

Tovább javították a nődolgozók és családok helyzetét. Bölcsődét, óvodát, boltot létesítettek. Az ifjúság kulturális életét reprezentatív pinceklub működtetésével bővítették. Rendszeresen és folyamatosan növekedtek a jövedelmek is. Ugyanakkor a termelés és az árbevétel a harmadik évtizedben mintegy kétszeresére nőtt, a létszám viszont csökkent, elsősorban a fizikai dolgozók körében. Ez is indokolta, hogy növeljék a szakmunkástanulók létszámát. Termékeik értékesítését vizsgálva megállapítható, hogy ebben az időszakban exportjukat 2,5-szeresére növelték, s ezen belül a tőkés export növekedése lett a számottevőbb. Növelték a bolti tevékenységüket is. Elérték, hogy bizonyos termékek esetében a szövetkezet profilgazda lett az országban (húsgép, vasaló, elektromos kávéfőzők).

A legutóbbi tíz évben a további dinamikus fejlődés elsősorban a szövetkezet piackutató tevékenységének, valamint a műszaki fejlesztési törekvésnek, a mindenkori piac igényekhez alkalmazkodó termékszerkezet kialakításának az eredménye. A piac kereslet figyelembevételével szüntették meg akkor az alacsony hatékonysággal működő húsgépüzemet, s fejlesztették k helyén az üvegnyőgyártó részleget, s széles skáláját hozták létre az elektromos

A kezdetek...

... és a folytatás

kávéfőzőknek, háztartási gépeknek és világítótesteknek. A kül- és belföldi vásárokon való részvételek jól szolgálták az üzletkötések számának növelését. Műszaki fejlesztésük elsősorban a meglévő technológiák továbbfejlesztésére, korszerűsítésére, gyártmány- és gyártásfejlesztésre, valamint üzem- és munkaszervezésre irányultak. A társadalmi-politikai-gazdasági rendszerváltás idejére a készáru-termelés fejlődött a legnagyobb mértékben. Növekedési indexe: 159,5%. A szolgáltatási tevékenység mintegy 21,9%-kal, az építőipari termelés 2,8 %-al nőtt (5 éves átlag). Értékesítési tevékenységükből a készáru-termelés, ezen belül is a tőkés export árbevétele növekedett a legnagyobb mértékben. A belföldi értékesítés 53 %-kal nőtt, a külföldi kétszeresére. Oka az, hogy szélesebb választékot gyártanak javuló minőség mellett. A lakossági szolgáltatás 17,1 %-kal nőtt. Az építőipari tevékenység viszont lényegesen csökkent, elsősorban az építőipari alapanyagárak és a lakásárak nagymértvű növekedése miatt. A szövetkezet összlétszáma enyhén emelkedő volt.

A legutóbbi évek óriási erőfeszítést igényeltek vezetőktől és beosztottaktól egyaránt. Eleget kell tenni az új gazdasági kihívásoknak. Az ország helyzete tükröződik a szövetkezet életében is. Erőfeszítést kell tenni a munkalehetőség biztosítására a piacgazdaság új viszonyainak kialakulása folyamatában. Szerkezetében is megújuló, a polgári társadalom igényeinek megfelelő, tulajdonossá váló tagsággal lesz remény arra, hogy Szarvas város életében továbbra is jelentős szerepet vállaljon a szövetkezet. Erre adnak reményt az elmúlt 40 év történései.

Forrásanyag:

Dr. Tóth Lajos: A szarvasi Vas-Fémipari Szövetkezet 20 éves története (1952-1972.)
A közgyűlési beszámolók jegyzőkönyvei (1972-1988.)

A hőskor

Egy alapító tag emlékei

A rideg tényeket tartalmazza a Vas-Fém KTSZ jubileumára összeállított írás. Tényszerű és tárgyilagos. Csak egyet nem tud túlköznözni ez a műfaj: az EMBERT. Az „ember”, aki kétségeivel, gyöngeségével, vagy éppen kezdeményezőkészségével, elrelátásával belevág az újba, az ismeretlenbe, amelynek e hazában előzménye sohasem volt. A ma embere már csak a - helyi viszonylatban - nagyüzemet ismeri, s el sem tudja képzelni, mi van egy ilyen száraz mondattal mögött: 1952-ben tizennyolcan megalakították a Vas-Fémipari Szövetkezetet.

Az alapítók tizennyolcan voltak. Az 1954-ben készült felvételen már csak tizenketten vannak. 1992-ben hárman élnek köztünk: a még ma is aktív elnök: Székely László és két nyugdíjas: Novodomzski János és Vityaz Mihály.

Vityaz Mihály villanyszerelő-segédként került az alapítók közé, s nyugdíjba vonulásáig ott dolgozott. Élete összeforrt a szövetkezetével. Az ő emlékeit rögzíti ez az írás.

...Dankó János villanyszerelőnél tanultam a szakmát. Ő kinn volt a Szovjetunióban hadifogságban, onnan hozta a szövetkezés eszméjét. Kezdeményezésére és a KI-SZÖV szorgalmazására alapítottuk meg a Vas-Fémipari Szövetkezetet. Amikor a szervezés elkezdődött - úgy '51 körül - huszonnégy éves voltam, és segédként dolgoztam. Én is jártam íveket aláírni, gyűléseket összehívni. Azt mondta a mesterem, hogyha a szövetkezet megalakul, majd én is bekerülök.

...A szervezés nem volt könnyű dolog. Sokan voltak „vaskalaposok”, hallani sem akartak a dologról, de a rábeszélés nem volt olyan agresszív, mint a tsz-ek szervezésekor. Azt lehet mondani, hogy itt csak agitálás folyt. A tájékozottabbak látták, hogy abban a rendszerben a kisiparnak nincs jövője, tehát nincs más választásuk.

...1952. március 2-án beindult a szövetkezet. Az alakulás még '51-ben megtörtént, s a korelnök Ruzsicska Mihály lett - ő géplakatos mester volt -, de a beindulásakor

Székely László villanszerelőt választottuk meg elnöknek. Voltak köztünk villanszerelők, bádigosok, géplakatosok, autószerelők, kerékpárszerelők, esztergályosok, szóval majdnem minden vasas szakma képviselve volt. Ki-ki a saját szerszámát hozta be: munkapadokat, satukat, reszelőket, fűrőket, kinek mije volt. A nagyobb gépeket a hét végén társadalmi munkában, kiskocsin, taligán hoztuk át. *Krajcsovics Andrásnak, Novodomszki Jánosnak, Hipszki Gyuri bácsinak* elég komoly esztergáik, nagyobb fűrőgépeik voltak.

Amikor beindultunk, az Új-templommal szemben lévő volt csendőrlaktanyában kaptunk helyet. Az egyik teremben mi kalapáltunk, a másikban pedig egy gyógypedagógiai osztályban tanítás folyt. Ez csak júniusig, a tanév végéig tartott, aztán miénk lett az egész épület és a nagy telek.

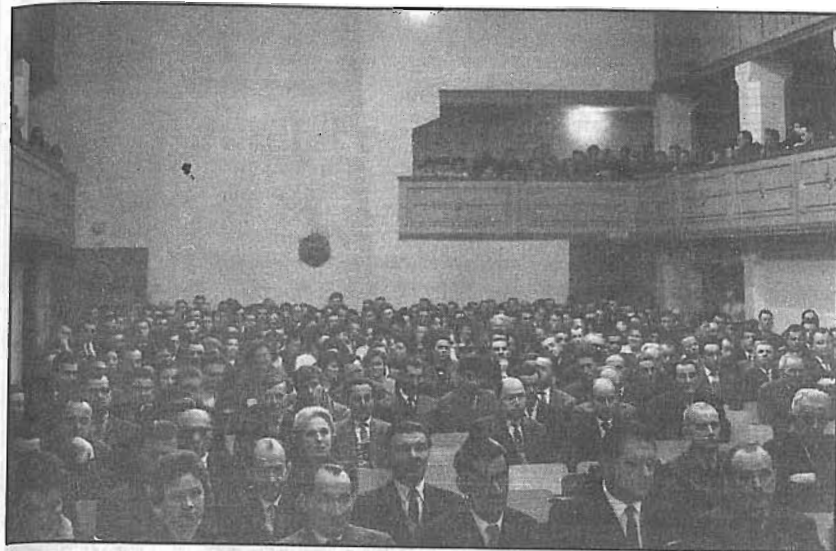
Munkánk kedettől fogva volt. Villant szereltünk, kerítést, dísznótető vályút csináltunk, kerékpárt javítottunk. Egy-két év múlva indult be a kisebb tömegcikk-gyártás. Például a Hoffer-tractorokra mi csináltuk a szikrafogókat, mármint a lakatosok. Mi hárman, Dankó, Szamosvölgyi és én villant szereltünk, *Bertók, Hankisz és Neuhauer* voltak a bádigosok.

Székely László volt az elnök meg a mindenes. Ő szerezte a munkákat, járt anyag után, kötötte az üzleteket. Főlt a Jáwára, hátára vette a hátizsákot, és ment az anyag után Csabára és a közeli városokba. Pestre már vonattal és busszal járt. Bepakolta a buszba az anyagot, hazahozta. Az Árpádnál a Báni Jani bácsi tragaccsal várta, arra fölpakolták, és betolták az „üzembe”. Egyszer késett a busz, s Jani bácsi közben az Árpádban iszogatót, többet, mint kellett volna. Úgyhogy az Elnök toltta haza őt is a talicskán. Én nem akarok túlzásokba esni, de azt mondom, ha Székely nincs, akkor ez a szövetkezet nincs. Éjjel-nappal a szövetkezetért dolgozott, jött, ment, utazott, fáradhatatlan volt. Később is ugyanezt tette. Nem tudom, hogy ebben a nehéz helyzetben hogy van, mert már öt éve nyugdíjban vagyok, de azt hiszem, hogy ez a KTSZ addig lesz, míg Székely lesz.

Gyurik Jani bácsi, egy hentes volt az első könyvelő, pénztáros, raktáros is egyben. Egy év múlva vettük fel *Demcsáknét Kiss Terikét* könyvelőnek, aztán *Kapus Csöpit, Bengerynét* pénztárosnak. Ő még ma is dolgozik. Ez volt a teljes „adminisztráció”. ...Olyan összefogás volt akkor, hogy azt ma el sem lehet képzelni. Mindnyájan tegezdtünk, nem volt veszekedés a pénzért. Volt olyan, hogy lemondunk az évi nyereségről is. Ebből építhettünk fel egy új műhelyt. Az építkezésre munka után, vasárnaponként is bejártunk - ingyen. Aki ráért, jött. Vagy a szakmájában segített, vagy a kőművesmunkát végezte.

Tíznaponként elosztottuk azt a kis pénzt, és jól megvoltunk. Később, amikor már alkalmazottunk is lett, előfordult, hogy nem volt elég pénz. Ilyenkor az alkalmazottakat kifizettük, mi, tagok meg bónt kaptunk, amire csak később fizettek. Azt hiszem, úgy volt, hogy 60 %-ot benntartottunk, 40-et kifizettünk. A 60 %-ból fejlesztettük az üzemet.

...A fizetésünk kezdettől fogva a legjobb volt a városban. Később nagy dicsőség volt, ha bekerült valaki a Vasipariba. Volt is jelentkező bóven. Persze a keresetek szakmától és a végzett munkától is függtek. A kerékpárjavítás például soha nem hozott pénzt, a traktor- és autójavítás jól fizetett.

Közyűlés 1960-ban a hajdani Turul-moziban

Jellemző a hangulatra, hogy a faliújságra - akkor még volt olyan - kirakták Székelyt, mint „híntáslegényt”. Ilyesmin soha nem sértődött meg. Akkoriban szinte havonta voltak baráti vacsorák: hol disznó, hol birka, hol más. Egyszer László nap előtt - az elnökünk volt László - a horgászok kimentek halat fogni. Hoztak is szépen. Betették az udvari medencébe, hogy másnap majd megpucolják. *Uhljar Pista bácsi* volt az éjjeliőr. Nem tudta, mi az, hát nem leengedte a vizet alóluk!? Mind elpusztultak. Másnap venni kellett a halat, hogy mégis legyen halászlé. Hát, ilyesmi is történtek. Tisztelték és becsülték egymást az emberek!

...Mostanában láttam az Elnököt. Borzasztóan le van gyötörve. Állandóan a külföldet járja. Üzletel, üzletel, üzletel, hogy fenntartsa a Vasiparit. Mindig ilyen hajtós volt.

...Én a kezdetektől benne voltam a szövetkezetben. Ég és föld, ami akkor volt és ami most van. Egy olajos műhelyterem - ma tükrös szobák; kézi szerszámok - ma gyönyörű, korszerű gépek; tragacs, kézikocsi - ma személyautók, teherautók. És én is: villanszerelőként kezdtem, majd 25 évig voltam részlegvezető. Aztán a kondorosi részleget vezettem. Később bekerültem a termelési osztályra. A félkészáru-raktár vezetőjeként mentem nyugdíjba '87-ben.

...Nekem a szövetkezet volt a második otthonom. Én ott 35 évet lehúztam. Voltak ugyan problémák, de azt a biztonságot, amit ez a szövetkezet nyújtott, nem lehet elfelejteni. Én mai fejjel is, de akkor is, ha újból 25 éves lennék, csak a közösségnél maradnék.

Lejegyezte: Dr. Kutas Ferenc

Jubilál az INTEGRÁL

Az Integrál Tervező és Beruházási Gazdasági Munkaközösség a város egyik legrégebben alakult vállalkozása. A mára mintegy 80 kvalifikált építőipari szakembert foglalkoztató magánvállalkozás a tervezéstől a kulcsrakész átadásig kompletten vállalkozik különböző épületek, felújítások megvalósítására.

Az Integrál 10 éve eredményesen dolgozik Szarvason, de precíz, minőségi munkájával, tisztességgel megállapított áraival, a vállalt határidők szigorú betartásával a városon kívül is jó hírnevet szerzett.

Bödi János okleveles építőmérnökkel, az Integrál GMK. alapítójával és vezetőjével beszélgettünk az elmúlt tíz év eseményeiről.

Mi készítette arra, hogy éppen 1982-ben kezdjen el vállalkozni, amikor a „maszekok” nem tartoztak a rendszer kedvencei közé?

- 1973-ban végeztem el a Budapesti Műszaki Egyetem Építőmérnöki Karát. Első munkahelyem az AGROBER Szarvasi Tervező Irodája volt, ahol 1982-ig építész irányító tervezőként, szakosztályvezetőként dolgoztam. Főállású tervezői munkám mellett azonban pályám kezdetétől magántervezőként is tevékenykedtem. Az AGROBER hierarchikus, bürokratikus szervezete, az akkori potenciális megrendelői-beruházói körrel (különösen a mezőgazdasági, ipari szövetkezetek és állami cégek néhány vezetőjével) referenciáim alapján folyamatosan kialakított tervezői együttműködésem és önálló alkotói ambícióim, így a kitérés lehetősége is felbátorított arra, hogy az 1982. január 1-jétől megnyílt jogszabályi lehetőségek alapján 1982-ben - országosan is az elsők között - gazdasági munkaközösséget alapítsak. Az INTEGRÁL GMK-t a Gyulai Megyei Bíróság, mint cégbíróság 1982. november 15-én jegyezte be a szükséges két alapító taggal elsősorban építéstervezési és beruházás lebonyolítási feladatok elvégzésére. Tevékenységünket 1984 márciusában bővítettük ki komplex építőipari kivitelezési tevékenységgel, építőipari fővállalkozással.

A kétegyházi Mezőgazdasági Szakmunkásképző Intézet oktatási épülete karakteres, kellemes és jellegzetes színfoltja lett a községnek. Jól érzékelhető a tervező-építető igényesség, amelynek következménye a maradandó érték, időtálló színvonal.

- Mivel foglalkoznak?

Kezdetben az építőipari tervezés volt a fő profilunk. 1984-ben az Arborétum felújítási munkái adták az első komolyabb kivitelezési feladatsort, majd ezt követően bővítve a létszámot mertünk egyre nagyobb próbatételt jelentő feladatokat elvállalni. Ma már a közel 80 fős kvalifikált szakember gárda minden építőipari tervezési és kivitelezési munkára készen áll, legyen az magas- vagy mélyépítés, technológiai szerelési vagy belsőépítészeti munka.

- Ezt ma már a városban és környékén rengetegen csinálják. Milyen módon történik a megméretetésük?

Igen, valóban nagy a konkurencia és az építőipari tervezési és kivitelezési megbízások száma általában jelentősen csökkent, azonban mi igyekszünk talpon maradni. Ez csak szavahihetőségünkkel, tisztességgel megállapított árainkkal, vállalt határidőink szigorú betartásával és munkánk minőségével érhetjük el. Megbízásainkat általában versenytárgyalás eredményeként kapjuk. Jó a nyerési arányunk: nyertes versenyajánlataink száma négy-öttszöröse az elveszített ajánlataink számának.

Kiváló szakember gárdánk van, melyben minden építőipari szakma képviselője megtalálható, áraink kedvezőek, megfelelően rugalmasak is vagyunk, határidővel és a miniséggel még soha nem volt problémánk. Hadd legyek kicsit szerénytelen, de úgy gondolom, hogy a határozott, céltudatos, magántulajdonára támaszkodó, egyszemélyi felelősséget vállaló vezető is megkülönböztető jegye a cégnek.

- Vállalkozói élete rendkívül sok új tudásanyagot kíván meg. Ezt honnan és hogyan szerzi meg?

Egy alkalmazottakat is foglalkoztató vállalkozónak a minimális jogi, pénzügyi- számviteli és társadalombiztosítási ismeretek birtoklása valóban nem lehet elegendő. A

vállalkozói döntések meghozatalához sokszor a törvények, különféle szabályok és előírások részletes tanulmányozása is feltétlenül szükséges. Ehhez elsődleges az önképzés, melynek forrása általában a Magyar Közlöny, másodsorú konzultáció és „vita” tagtársammal, közgazdász feleségemmel, harmadszor pedig az információ-szerzés legváltózatossabb csatornáit (Vállalkozók Országos Szövetsége, sajtó, különböző kiadványok) veszem igénybe.

- Személyi, üzleti sikerei minek tulajdonítja?

Én tetterős, mozgékony, belső feltáratlan energiákban még gazdag, lendületes fiatal szakemberekkel, építésvezetőkkel, művezetőkkel, brigádvezetőkkel igyekeztem körülvenni magam, akik irányításommal még nagyon sok szép építési feladat megoldására predesztináltak.

Egy híján 20 éve dolgozom építészként a pályán, jubileumi 10. éve pedig, hogy saját tulajdonomban lévő céget irányítom. Ennek a kitűnő gimnáziumi és jeles műegyetemi tanulmányaimra alapozott közel húsz évnek minden apró eredménye kisebb-nagyobb sikere mögött nagyon kemény munka, szorgalom, kitartás és sok lemondás is van. Ha vannak irigyeim, - mert tudom, hogy vannak -, tőlük csak azt kérdezhetem, miért nem csinálták utánam. Hiszen üzleti sikereim alapja nyilvánvalóan abban gyökerezik, hogy már 1982-ben mertem vállalni a vállalkozás minden kockázatát. Számomra az alkotó energiát, kreativitást nem túlzottan preferáló, közép-szerűséget és egyenlőséget kínáló szocializmus alól a részleges felszabadulást a gazdasági munkaközösségekről szóló és 1982. január 1-jén hatályba lépő 28/1981. (IX. 9.) MT számú rendelet jelentette, és én rögtön éltem a vállalkozás e felkínált lehetőségével.

Bódi János saját tervezésű lakóháza

A 2. sz. Általános Iskola épülő tornatermének homlokzata

- *A mai munka- és pénzügyes időkben hogyan tartja fenn magát az INTEGRÁL? A pénzügyi háttér megfelelő-e?*

En a vállalkozások és a vállalkozók legnagyobb ellenségének azokat a szélhámosokat tartom, akik forrás vagyis fedezet nélkül mernek vállalkozni és a megrendelt munka elkészülte után derül ki, hogy fizetésképtelenek.

Az INTEGRÁL minden beszálltójának, partnerének, alvállalkozójának a tíz év alatti még eddig mindig kinos pontossággal fizetett. A cég vagyoni helyzete, pénzügyi háttere, saját tőkebefektetésem révén stabil, és remélem, hogy a jövőben is sikertől szerződéseinket úgy megkötni, és a fizetési feltételeket úgy alakítani, hogy pénzügyi stabilitásunkat továbbra se veszélyeztesse senki és semmi.

- *A megnyugtató és meggyőző referenciák elengedhetetlen részei a vállalkozásnak.*

Az elmúlt néhány évben fővállalkozásban és generálkivitelezésben tervezéssel együtt komplexen megvalósított fontosabb létesítményeink: AGROBANK Rt szarvasi székháza, Magyar Hitel Bank Rt. szarvasi székház bővítése, békéscsabai székháza, szarvasi Mangol-zugi üdülője, az ÁFÉSZ Székely Mihály téri ABC-je, 2. sz. iskola és a szlovák iskola felújítása, ÖKI iroda magastető kialakítása, Szarvasi Dózsa MGTSZ pulykaórái, MEGYEVILL Kossuth u. 30. sz. alatti épülete, Arborétumi kerítés, porta, iroda, műhely, pihenő, az ÖKI világbanki projekt keretében megvalósult bikazugi növényház, szociális épület, vetőmagcsomagoló és géptároló, a Rákóczi úti 2000 adagos konyha és az Árpád u. 10. sz. alatti lakóházam.

- *Milyen tervei vannak az elkövetkező időkre?*

Erre az évre fő feladatként csak az alkalmazotti létszám megtartását és foglalkoztatásának a biztosítását, vagyis a talponmaradást tűztem ki célul magunk elé. Nagyobb nyereségre, fejlesztésre, létszám bővítésre aligha számíthatok. Remélem azonban, hogy eddigi tíz éves dinamikus fejlődésünk a 10. évfordulón sem törik meg, hanem hamarosan új lendületet vehet pl. az EXPO-ra való felkészülés jegyében.

- *Úgy gondolom, hogy vállalkozásának - ha észrevétlenül is - része lett a jótékonykodás. Az INTEGRÁL az élet hány területén jelent meg szponzorként, mecénásként?*

Valóban hirtelen megszámolni sem tudom, hogy hány egészségügyi, orvosi műszer beszerzési, sport, oktatási, kulturális, könyvtári és életmentő alapítványt valamint hány közérdekű kötelezettségvállalást (mozgáskorlátozottak, alacsony nyugdíjasok) támogattam én vagy vállalkozásom különböző összegekkel. Tettem ezt nyilván azért, mert anyagilag megtehettem, és azért, mert nagyon sok embert érintőnek és kiemelt fontosságúnak tartottam azokat a nemes célokat, melyekért pénztárcámat így megnyitottam.

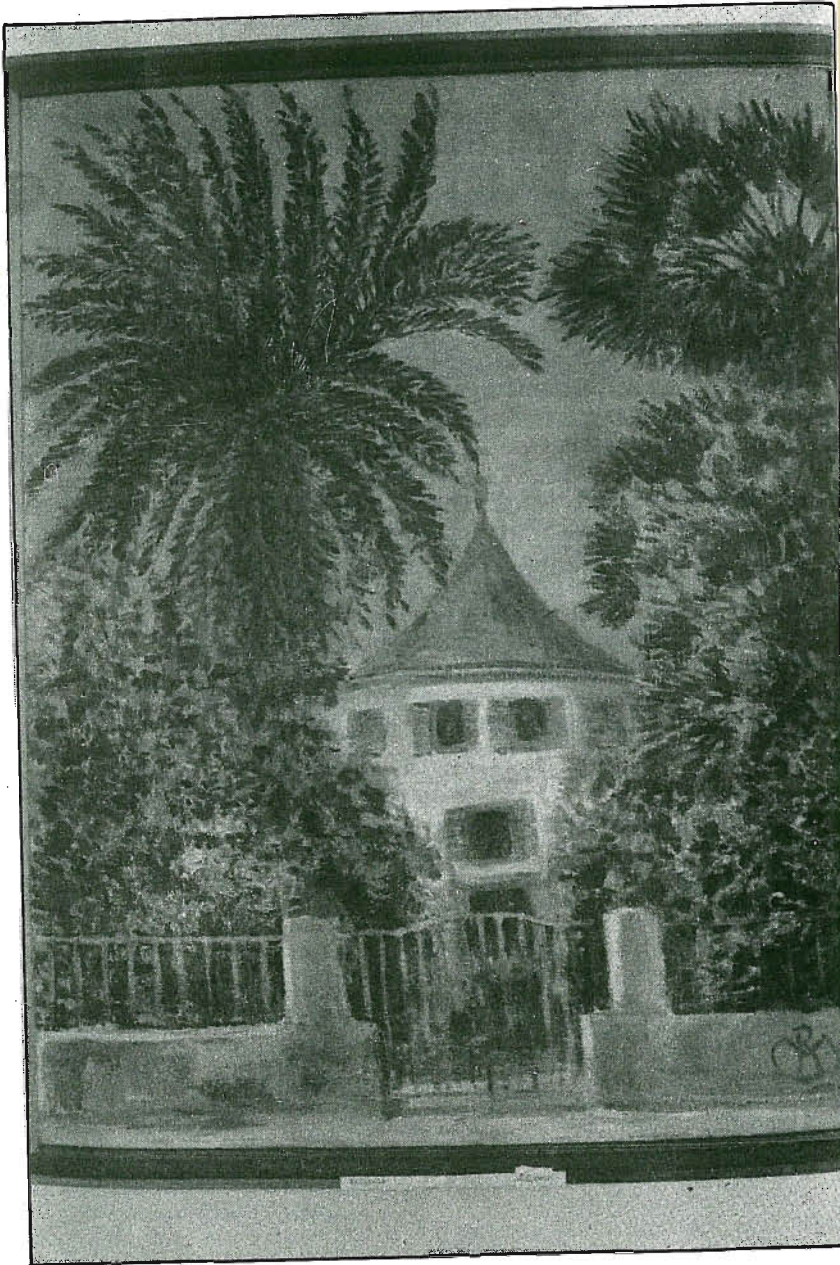
- *A vállalkozáshoz hit, türelem, kitartás és lemondás kell a kezdetektől mindvégig. A család hogy viszonyul ehhez?*

Elégé jól tűrik. A feleségem már 10 éve társam a vállalkozásban is, és remélem hogy a következő 10 éven belül fiaim is vállalkozó társaim lesznek.

Kántor Zsolt

Mű és meder

*Mint várakozó anyagba, belesimul
fodraival lagúnába és a történés mint a pép
hirtelen megköt, a partba belenő a fény a május
s csókok tengerikagylói csapódnak az
ébredéshez ez a medúzák poétikája: alvó üregek jódiatban
víz alatti kert: a szóhús szenvedése
zsigereidből bizsereg szét a teremtődés
fájának az írásjelek mint elzáródó ér
duzzad a kedvenc létezőmód alvásodban elterül
egy hosszú szomjas mosoly s járdák repülnek el
mint fölbontott konzervek a vonatablakon
és szőr nővi körbe a betűket száj nyílik a csöndben
kítágnak a forró szavak
sörszagú kézlratok gyűrődéseiben a hajnal megalvad
arcod a tűre hajtod és belcsókolsz a földbe*

Fazekas Géza

Bűnözés Szarvason a 80-as évek végén

I. Szarvas és vidéke - az országos változások tükrében

Történelmi léptékű földcsuszamlás részesei vagyunk. A magyar társadalom - a maga mögött hagyott régi és a célként kitűzött új út között vergődve - általános gazdasági és morális válsággal küszködik. Ennek tünetei - sok egyéb mellett - a bűnözés alakulásán is tettenérhetők. Az általános elszegényedés, a társadalmi különbségek - amelyek jelenlétét sokáig látszategyenlőséggel igyekeztek eltakarni - felszínre törése, a létbizonytalanság elsősorban a munkanélküliség terjedése miatti fokozódása együttesen a bűnözés egyre gyorsuló növekedéséhez vezetett.

Ugyanezen fő tendenciák Szarvason is kirajzolódnak. Igazságügyi szervek illetékességi körébe 9 helység tartozik (Szarvason kívül: Békésszentandrás, Csabacsüd, Kárdos, Örménykút, Gyomaendrőd, Hunya, Dévaványa, Ecségfalva) összesen: 53 907 fő lakosságszámmal. Ez az elsősorban mezőgazdaságra épülő terület magán viseli a vidék jellegzetes gondjait, problémáit.

Írásomban - amelyben az 1986 és 1990 közötti időszak megrázkódtatásokkal teli éveit igyekeztem a bűnözés alakulása szempontjából feldolgozni - elsősorban a rendőrség és az ügyészség munkájára koncentráltam, mivel a legszemléletesebben e két szervnél rajzolódnak ki a fő arányok és irányok az adott problémakörben.

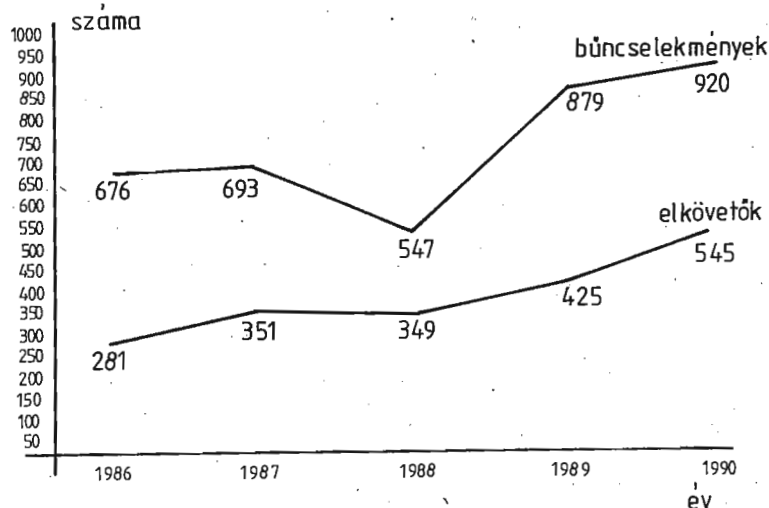
II. Bűncselekmények - bűnelkövetők

1./ Az abszolút számokat tekintve a vizsgált időszak 5 éve alatt 36 %-kal nőtt az ismertté vált bűncselekmények, 94 %-kal pedig az ismertté vált elkövetők aránya. Ez, az országos adatokkal - a bűncselekmények alakulása szempontjából - egyező, az elkövetők számát tekintve viszont azoktól lényegesen gyorsabban emelkedő tendenciát mutat.

Az elkövetők számának ilyen rövid idő alatti megduplázódása azért is különösen riasztó, mert azt jelzi, hogy mind szélesebb és újabb rétegek kapcsolódnak be a bűnözésbe, felrúgva ezzel az addig magukra nézve kötelezőnek tartott társadalmi normákat.

Mindeközben a visszaesők száma 32 %-kal nőtt, arányuk viszont némileg csökkent: 13,5 %-ról 9,1 %-ra.

2./ 10 000 lakosra számított gyakoriságot tekintve már lényegesen kedvezőbb a kép. 1986-ot és 89-et kiragadva láthatjuk, hogy Szarvason ez az érték sokkal alacsonyabb mindkét esetben, mint az országos átlag.

Az ismertté vált bűncselekmények és elkövetők száma Szarvason 1986 és 1990 között

Év	Az ismertté vált bűncselekmények 10000 lakosra számított gyakorisága		Az ismertté vált elkövetők 10000 lakosra számított gyakorisága	
	Szarvas	Országos átlag	Szarvas	Országos átlag
1986	125,4	172,7	52,1	93,6
1989	163	212,8	78,8	89,4

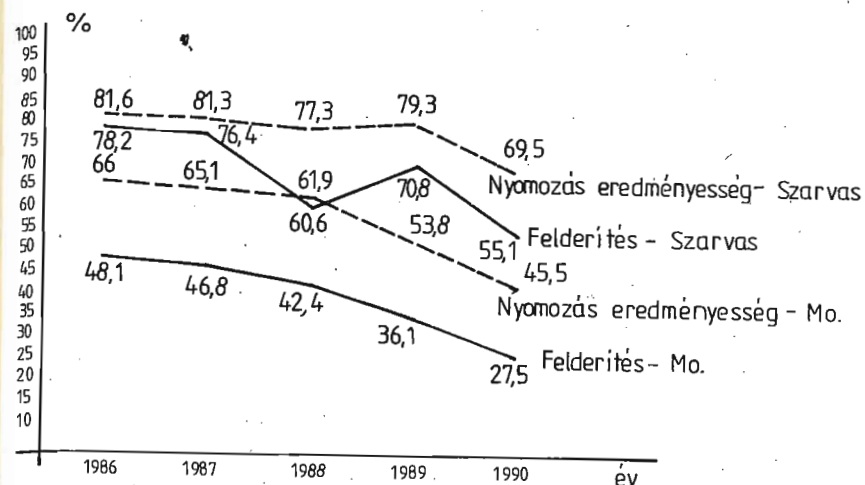
A 10 000 lakosra számított gyakoriság - a bűncselekmények és az elkövetők tekintetében - Szarvason és országosan.

Míg a bűncselekmények tekintetében az eltérés viszonylag stabilan megmaradt, addig az elkövetőkénél a 80 %-os differencia 13 %-ra apadt. Mind a helyi, mind pedig az országos adatokat vizsgálva azt állapíthatjuk meg, hogy az 1988-as év volt a vízvonal. Ekkor enyhe visszaesés volt a megelőző évek növekedéséhez képest. 1989 viszont gátszakadást jelentett a bűnözés területén, egyetlen év alatt 60 %-kal nőtt a bűncselekmények száma Szarvas körzetében. (Megjegyzendő: Az adatok némileg torzítanak a 88-89-es évek vonatkozásában a büntető eljárásjog ismételt, lényeges változtatásai miatt.) S ami még ennél is nyomasztóbb, hogy az árhullám, a tüneteket kiváltó baj növekszik és újratermelődik.

III. A felderítési és váderedményességi arányok

Ilyen - a kezelhetlenség veszélyét magában hordozó - társadalmi szituációban a bűnüldöző szervek munkája sokszorosan megnehezült. Ennek a kihívásnak azonban messze az országos átlag felett felelt meg Szarvason.

1./ Mind a felderítési, mind a nyomozás eredményességi mutatók lényegesen kedvezőbben alakultak a vizsgált időszak alatt. (1990-ben a szarvasi felderítési arány például duplája a magyarországi átlagnak!) A bűnözés növekedésével együttjáró csökkenés is sokkal mérsékeltebb, ami a rendőrség hatékony tevékenységének köszönhető.

Felderítési és nyomozás eredményességi mutatók Szarvason és országosan

2./ A vádlottak számának 2 év alatti közel 30 %-os emelkedése is jelzi, hogy az igazságszolgáltatás szerveinek mennyivel nehezült meg a dolga az elmúlt időszakban. Ennek ellenére az ügyesség váderedményességi mutatói valamivel jobbak, mint az országos átlag (97 %), jelentős eltérés inkább az elítéltek és a megszüntetések arányában van (a magyarországi összesített adatok szerint ez 77-20 % körül mozog).

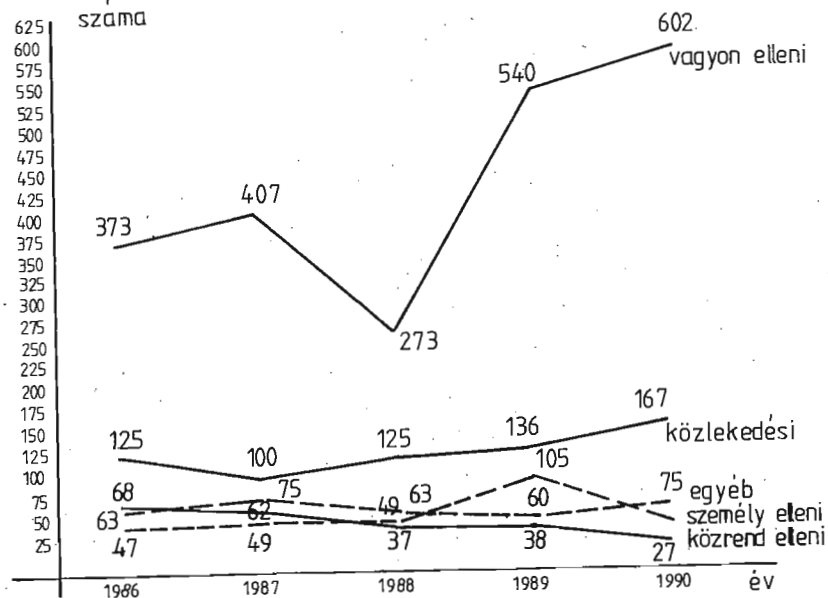
Év	A vádlottak száma	Ebből						Váderedményesség %
		elítéltek		felmentettek		megszüntetések		
		száma	%	száma	%	száma	%	
1988	246	234	95,12	3	1,22	9	3,66	98,37
1990	313	260	83,07	5	1,30	48	15,34	98,40

Büntetőbíróóságok által jogerősen befejezett büntetőügyek vádlottjai, váderedmények - Szarvason

A büntető eljárás időtartama zömmel 3 és 6 hónap közé esik (közel 40 %) s csak ritkán húzódik egy ügy 1 évnél tovább (kb. az esetek 5 %-ban).

IV. A bűnözés struktúrájának változása

1./ A bűnözés struktúráját elemezve megállapíthatjuk, hogy - mint az egész országban - Szarvason is a vagyoni elleni bűncselekmények alkotják az össz-bűnözés gerincét. Ezen túlmenően, arányuk az elmúlt 5 év alatt is fokozatosan növekedett (56 %-ról 66 %-ra).

Az ismertté vált kiemelt bűncselekménycsoportok megoszlása

Bár - a mára már elavult terminológia szerint - a személyek javai elleni cselekmények teszik ki a bűncselekmények csaknem felét, arányuk - a 88-as év jelentős visszaesését leszámítva - állandónak mondható, szemben a társadalmi tulajdont ért károk számának és arányának csaknem megduplázódásával.

Ha az összesített adatok mögé nézünk, ez a lopások - különösen a betöréses lopások - elszaporodásának tudható be. Az üzletek feltörése és az onnan eltulajdonított áru - cigaretta, ital, élelmiszer, stb. - értékesítése már szinte külön „iparágga”, jellegzetes bűncselekménytípusá nőtte ki magát. Gyakori még - a tanya-, nyaraló- és lakásbetörések valamint a járműlopások. A nagy port kavart - sokakat megkárosító - üzletelés olyan lovakkal amelyeket olcsón szereztek meg a cigány elkövetők, nagy haszonnal adták tovább; s mindezt olyan pénzekből finanszírozták amelyeket tanult emberektől - a nyereség reményében - kölcsönként kaptak!

Arányát tekintve a többi bűncselekménycsoportban nem történt lényeges elmozdulás a vizsgált időszak alatt.

2./ A bűnözés strukturális megoszlása mellett a kiszabott büntetések százalékos összetétele is érdekes lehet. Az országos és a szarvasi adatok azonos tendenciák jeleznek. A szabadságvesztés ill. a javító - nevelő munka büntetés csökkenésével együtt, nő a pénzfőbüntetések és az önállóan alkalmazott mellékbüntetések aránya.

V. Az elkövetők egyes demográfiai jellemzői

Az elkövetők korcsoportok szerinti megoszlását tekintve, Szarvason, 86-hoz képest csökkent a fiatalok aránya (15-ről 10 %-ra). Hozzáidomultak a százalékos értékek az országos átlaghoz.

A nemek arányát tekintve valamivel magasabb - a magyarországi átlaghoz képest - a férfi elkövetők száma (90 % Szarvason), de ez a különbség is eltűnni látszik. Összességében tehát ezen vizsgálati területen jelentős eltérés nem tapasztalható.

VI. Jövőkép-bizonytalanságokkal

Ha - Szarvas és vidéke bűnözését vizsgálva - az egyenleget próbáljuk megállapítani, az országos összképhez viszonyítva kedvezőbb eredményt kapunk. Optimizmusra ad okot a bűntüldöző szervek kimagaslóan eredményes munkája. A bűncselekmények és az elkövetők számának drasztikus emelkedése - amely bár a legfissebb, 91-es adatok szerint országosan mérsékeltebben növekvő tendenciát mutat az előző, 90-es évhez képest - ugyanakkor óvatosságra int.

(Az 1991-es év részletes elemzése lapzártai miatt még nem volt lehetséges.)

Társadalmi, gazdasági és morális válsággal terhelt korunkban a rendőrség, az ügyészség és a bíróság együttes és összehangolt tevékenysége csak a bűn terjedési ütemének lassítására elegendő.

Látványos javulást egyedül a napjainkra kialakult bonyolult csapdászituáció feloldása, kezelése hozhatna. Azonban ennek lehetséges módszerei és e módszerek sikerének mérlegelése meghaladja jelen írásmű kereteit.

A dolgozatban szereplő adatok forrásai:

- Szarvasi Rendőrkapitányság
- Szarvasi Városi Ügyészség
- Szarvasi Városi Bíróság

A helyi ill. országos bűnügyi adatok rendelkezésére bocsátásában segítségemre volt:

Demeter László őrnagy

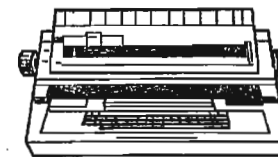
Szarvasi Rendőrkapitányság vezetője

Dr. Moós Ferenc

a Szarvasi Városi Ügyészség vezető ügyésze

Dr. Csukás Lajos

a Szarvasi Városi Bíróság elnöke

A színész, aki a vitézségi érmére büszke

Farkas Antal, színművész

Amikor a térképen megkerestem a Széchenyi u. 1. számot, csettintettem egyet: Micsoda „előkelő” helyen lakik! Amikor behajtottunk szűk utcába, s egy talpalatnyi helyet nem találtunk parkolásra, felsóhajtottam: De jó, hogy nem itt kell laknom! Amikor keresni kezdtem a bejáratok közül a megfelelőt, és a sötét lépcsőházban hunyorogva keresgéltem *Farkas Antal* nevét, borzongva kérdeztem magamtól: Hogy lehet itt élni? S amikor beléptem a lakásba, ámulva láttam, hogy ezekben a nagy, ronda skatulyákban is lehet kellemes, lakályos helyet teremteni. Mert Farkas Antal lakása ilyen. A keskeny előszobában jobbra és balra harmonikus színkombinációjú fűdőszoba és mellékhelyiség, szemben egy tágas nappali - feltehetőleg két szobából egybe nyitva, s ebből nyílik a háló. Stílbútorok, festmények, könyvek, levegősen elhelyezve: az ember rögtön otthon érzi magát.

Ehhez persze hozzájárul a házigazda is. Az első perctől kezdve régi ismerősként kezel, főtt virslivel, kávéval, teával kfnál. Belémkarol, kivisz az erkélyre:

- Nézd meg! Én naponta ezt látom, ha kinézek az ablakon. Világörökség!

Büszkén, mint magáét mutatja a panorámát: A Gellérthegyet a Szabadság-szoborral, a Várat, a Dunát, a hidakat.

- Mikor ideköltöztünk, még nem volt ekkora zaj és bűz, itt lent bokrok voltak, de kivágták, mert kellett a hely a parkolóknak. De azért jó hely ez. Szemben a Vár, jobbra az Adóhivatal - mondja nevetve. - Itt élek én bájos nejemmel, csak ne kérdezd, hányadikkal! Itt élünk ketten, békésen, harmóniában már 25 éve.

- *Feleséged civil?*

- Teljes civil, még munkaviszonya sincs.

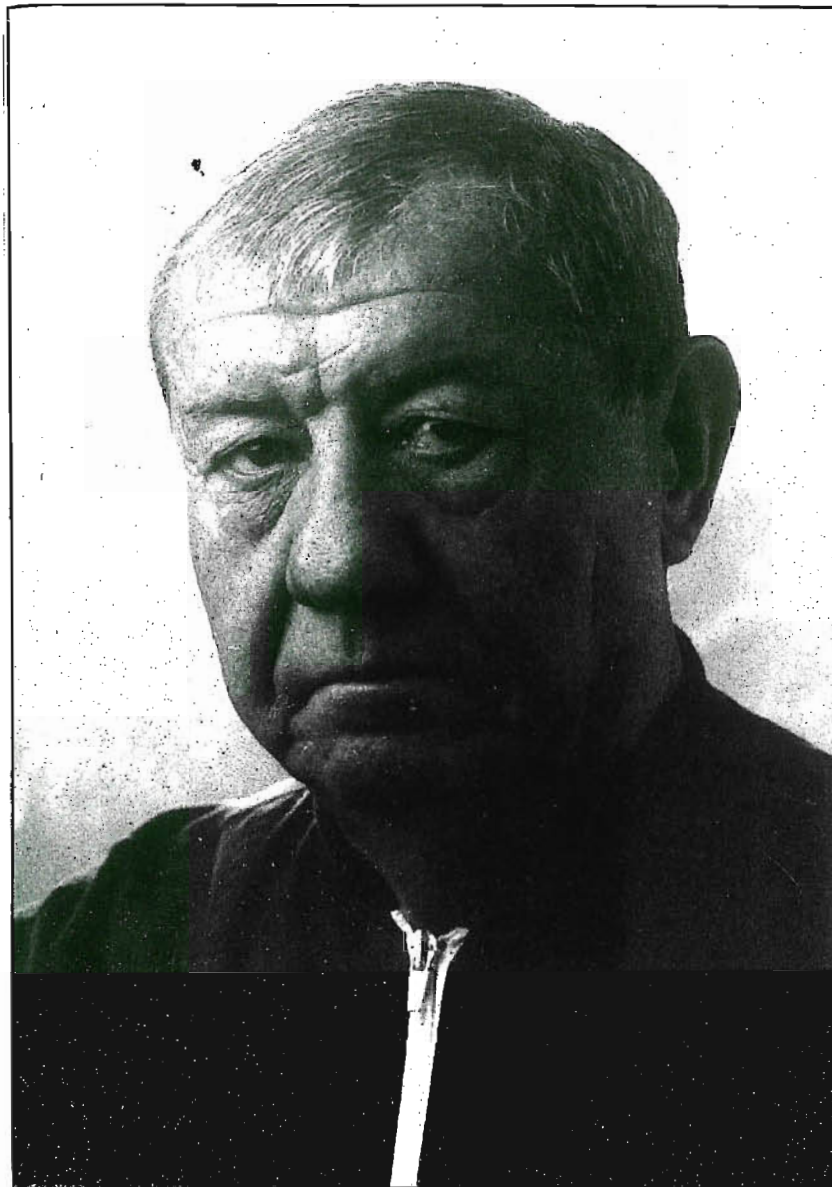
- *Gyerek soha nem volt?*

- Nem tudok róla - harsan fel a televízióból is jól ismert nevetés.

A bűnügyi osztály vezetője lettem

- *Ez a rovat a címet viseli: Szarvasról indultam. Farkas Antal szülőfaluja viszont Öcsöd.*

- Úgy bizony! 1922. január elsején születtem Öcsödön. '32-ben apám megvette a mai Szabadság utca végén épült vendéglőt Wiesner Gáspártól. Ez már a bulldózer áldozata lett. Ott volt a vasúttal szemben a régi vásártér sarkán. Szarvason jártam iskolába. Leérettségiztem, apámnál levizsgáztam mint vendéglős. 1940-ben

bevonultam katonának. Öt évet töltöttem a magyar királyi hadseregben, abból huszonegynéhány hónapot a legelső vonalban. Hat hónapot voltam orosz hadifogásiban. Megmaradtam. '45-ben hazajöttem Szarvasra. A hadkiegészítőkhoz hívtak be, aztán átkértek a rendőrségre. *Varjas Pali* volt a rendőrkapitány, *Breitner Pista* a politikai osztály vezetője. Én a büntügyi osztály vezetője lettem egy évre.

Egy nyomozás hozzám is fűződik. Meghalt szívszélhűdésben egy tanyai tanftó. Egy albérlésben élt egy öregasszonynál. Ott találtuk gatyában a sezlonon. Utána pedig kifogtak a Körösből egy hálóingés hölgyet, és a kettő összefüggésbe került: ott volt a hölgy a tanftónál. Amikor az meghalt, megijedt és beugrott a Körösbe.

Aztán jött az átszervezés. Otthagytam a rendőrséget, pedig korábban az is eszembe jutott, hogy rendőrtiszt iskolába megyek. Még két évig éltem Szarvason, '46-48-ig. Műsoros esteket szerveztünk az Öregdiákok Szövetségében. Valami eszméletlen sikerünk volt! *Praznóczy* - ma dr. *Perényi Béla*, aki velem volt rendőrtiszt, meg *Breitner* - később *Baráth* - Pista szervezett be bennünket. '48-ban jelentkeztem a Színművészeti Főiskolára. Egy *Villon*-balladát mondtam el. Rőgtön fölvettek.

Az Árpádban játszottunk...

- Akkor el is érkezünk a színészethez, ami a legfontosabb az életedben. Mi azonban elsősorban a szarvasi emlékekre vagyunk kíváncsiak.

- Azt a gyerekkort éltem meg, amit a többi szarvasi gyerek. Eljártunk a szabadstrand-ra, ami gróf Bolza Géza kastélyán túl volt. Átúszunk a Körösön, és lestük a csószot, loptuk az almát. Beleraktuk a klott-gatyába. Jött a csósz, mi zutty!, fejest a vízbe. Mögöttünk meg maradtak el az almák. Mire átúszunk, egy sem volt a gatyában. Mikor elment a csósz, visszaúszunk, és eszegettük az almát. Abban a csószházban van most a Ruzicskay-alkotóház.

Apámnak volt a Nyúlzugban egy kerje, épp a nagy kanyarban. Vele szemben építettek egy rizstelepet. Valamiből élni kellett, hát odajártam rizst gyomlálni.

Jártunk a műkedvelőkhöz. Előadásokat csináltunk: dr. *Perényi Béla*, *Placskó Samu*, *Fux Öcsi*, *Hadadi Laci*. Volt időnk, hát csináltuk. *Perényi Béla* írta át a darabokat. Ilyen könnyű bohozatokat, egyfelvonásosokat: „Írta: Kóváry Cinci”. *Miklya Pali* jól tudott harmonikázni, *Melis Gyurka* meg remekül énekel, akkor még diák volt, később került a Zeneakadémiára. Az Árpádban játszottunk, persze ingyen. Még *Endrődre* is átjártunk, meg *Gyomára*. *Pettendi Lajos* volt a fő szervezője az egésznek. Aztán '48-ban elkezdtek firtatni, hogy ez milyen egyesület, politikai egyesület-e, mi akarunk felrobbantani. Akkor mindenki megpattant. El kellett menni Szarvasról. Ezekkel a régiekkel ma is találkozom. Van ez a Baráti Kör, vagyunk vagy négyszázan. Néha összejövünk, vacsorázunk, hülyéskedünk. Én vagyok a *Lupus*, így hívtak engem.

- Gümnáziumi emlékek?

- Hát, az régen volt, a fene sem emlékszik. Ezek voltak az igazi emlékek!

Aztán kis gondolkodás után hozzátészi:

- *Lang* tanár úr volt az osztályfőnök, *Nádor Jenő* az igazgató. Nagyon, nagyon rossz tanuló voltam, a Színművészeti Főiskolán meg kiváló.

Láthatóan nem szívesen beszél az iskoláról, így hát visszatérünk a színészethez.

Én nem játszhatom Hamletet...

- A műkedvelő előadások vezettek a Színművészetre?

- Eggsz biztos! Eggsz biztos! A feltételezett tehetség mellé rutint szereztem. Mindenáron operett-komikus szerettem volna lenni, aztán az akkori markáns,

hosszú arccal, szúrós szemmel intrikus szerepeket kaptam. '52-ben az akkori Nép-hadsereg Színházba - ma Vígsház - szerződtem. Azóta ott vagyok tag nyolc hónap kivételével, amikor is Pécsen voltam.

- Melyek voltak színházi pályád főbb állomásai?

- Nem tudok ilyeneket mondani. Több mint száz filmben játszottam kisebb-nagyobb szerepet, a színházban évente 4-5 bemutatóm volt a múltban is, ma is. Mindegyik fontos. Egy ilyen nagy színháznál az alkattól is függ, milyen szerepeket kaphatok. Én nem játszhatom Hamletet. És nem is hiszek abban, hogy van olyan színész, aki mindent el tud játszani.

- Azt hiszem, legismertebb a *Tenkes kapitányában* lettél. Jelentett ez neked valamit?

- Nem. Már én akkor sínen voltam. Én nem robbantam be a színházi világ élvonalába. Apró befutásokon keresztül lettem befutó. Soha nem izgatott a főszerep. Mindig tudtam, hogy amit rábójtak, az a biztos. Nem rágódtam azon, miért nem én játszottam ezt vagy azt. Talán ezért menekültem meg a szívbjától és a gyomorbjától. Nekem semmiféle művészeti kitüntetésem nincs. Van viszont vitézségi éremem. Az egyik színésznek sincs. Ezt nem lehetett párttagsággal, dörgölözéssel, nyalással megszerezni. Ezért keményen meg kellett harcolni a szó szoros értelmében. Gyere, megmutatom neked! *Perényi Béla* barátom megőrizte nekem egy régi újság lapját. Az a címe: „Honvédeink dicsősége”. Ottvagyok rajta. Behívtak katonának, én becsülettel teljesítettem a kötelességem. Ezt el kellett valamikor tagadni.

A falon bekeretézve ott az újság: csupa-csupa katonafénykép. Köztük *Farkas Antal* szakaszvezető. Keskeny arcú fiatalember, aki szigorúan néz a világba. Mellette - szintén bekeretézve - kinagyítva ugyanaz a kép.

- Nem zavarit soha ez a „skatulya”?

- Nem. Az azonos típusú szerepeket ugyanazok a színészek játsszák mindentűt a világon. De aztán kitűnően! Ha őket nem zavarja?! A színészethez szerencse is kell: az igazgató, főrendező és más egyéb. De aki tud, az tud! Azokat előbb-utóbb utoléri a szerencse. Csak ki kell várni. Én például 20 évvel ezelőtt egy 27 részes nyugatnémet filmnek játszottam el a főszerepét. Bejöttek megnézni egy előadást a németek. Rámböktek: Ó kell nekünk! Három évig nyarapta forgattam: Árpád, a cigány - ez volt a címe. Ebből lett ez a lakás. 50 éves voltam, olyan, mint most: 105 kilós, nagyhasú, röhögős, teleszájú, víg-kedélyű. Ez kellett nekik.

- Ilyen vagy az életben is?

- Ilyen! Mindig ilyen! Nem foglalkozom mások ügyeivel. Így ismernek Szarvason is: vígkedélyű, röhögős. Szenvedélyem nincs: gyűlölöm a dohányfüstöt. Csak a fehér bort szeretem. Ha félévente a társasággal összejövök, bbbe szoktam rrrúgni fehér bortól! De munka előtt, alatt sohasem iszom! Másnap aztán fáj a fejem, nagyon-nagyon beteg vagyok. Ilyenkor mindig megfogadom, hogy többet egy kortyot sem. Nem is iszom a következő alkalomig.

Van egy ócska *Wolskwagenem*, nyáron mindig *Badacsonyan* nyaralok két-három hétig. Újabban *Balfra* kell mennem, mert kőszvényes a kezem.

- Látod? - mutatja görcsös ujjait.

- Fáj?

- Még nem. De azt mondták, nagyon fájdalmas lesz. Na, legfeljebb lecsapjuk - harsan fel ismét a józú nevetés.

- Hogyan telik el egy átlagos napod?

- Minden reggel 6-7 körül kelek. Rosszul alszom. Hajnalban felébredek, és olvasnom kell, hogy újra el tudjak aludni. Délelőtt próbálok a színházban, az „Óz”-ban játszom egy kis szerepet. Ha van időm, nézem a tévét. Most, hogy jönnek a műholdas adások, azokat szoktam nézni. Különösen a régi filmeket. A magyar adásból csak a tévé-híra-

dót. 5500 ember van a televízióban. Ennyi ember! Ilyen rossz műsort! Nyugaton 5-600 ember csinál sokkal jobbat. Néha szinkronizálni szoktam, járok a Rádióba. Filmezni is szoktam. Most a nyáron három filmben játszottam. Hát ilyenek a napjaim. De van olyan is, hogy egész nap nincs dolgom. Ilyenkor itthon vagyok.

- *Most már jó férj vagy?*

- Mindig is az voltam. Kitartottam egy mellett. Én nem voltam olyan, hogy van egy feleség otthon, mellette 50 kurva. Nem! Egynél tartok ki. Ha nincs meg az összhang elváltak. Két koffer, ingek, gatyák. Így költözik egy magyar úr.

Öreg-szerep, apró szerep mindig van...

- *Említetted már a Baráti Kört. Ez az egyetlen kapcsolatod Szarvassal?*

- Hááát, ez! Van egy féltestvérem Szarvason, *Farkas Józsefnek* hívják, de nem tartjuk a kapcsolatot. Azt sem tudom, mit csinál, hol lakik.

- *Régi barátok?*

- Dr. Perényi Béla a legjobb barátom. A választások előtt voltam Szarvason egy vacsorán. Sokan jöttek oda hozzám, hogy emlékszem-e rájuk. Mondtam, hogy persze, de azt sem tudtam, kik azok. Ők ismernek, mert reflektorfényben vagyok, de én 40 éve nem láttam őket. Ha mondjuk egy brigádvezető lennék, a kutya se emlékezne rám.

- *Pihenés?*

- Egyelőre nem vagyok nyugdíjas. Hetvenéves vagyok, még nem küldtek el. Öreg-szerep mindig van, apró szerep mindig van. Talán az tartja bennem is az életet, hogy jönni-menni kell. Amíg tudja az ember, csinálja.

Dr. Kutas Ferenc

MÚLTUNKAT IDÉZVE

A Bolza család szarvasi ága

1. nemzedék

Báró Harruckern János György (1664-1742)
1722-től „magyar honfű”. A császárnak adott hitele fejében birtokul kapja Békés, Csongrád és Zaránd megye „uravesztett fiscalis jószágait”. 1732-től Békés megye főispánja.

Első feleségétől nem született gyermeke.

Második felesége Vorstern Anna Mária. Gyermekeik: Ferenc, Franciska, Johanna, József, Cecília. Ferenc és József fiúutód nélkül haltak meg, így a Harruckern név kihalt. A birtokokat a lányok öröklik.

2. nemzedék

Báró Harruckern Ferenc (1696-1775)
1742-től Békés megye főispánja.

Első feleségétől, Mayer Anna Polyxenától született Mária Anna. Férje Stockhammer József. Négy gyermekük született: Ferenc, Ignác, Antónia, Rozália.

3. nemzedék

Antónia az olasz származású gróf Bolza Péterrel kötött házasságot. Gyermekeik: József és Antónia.

4. nemzedék

Gróf Bolza József (Pepi gróf 1780-1862), neje gróf Batthyány Anna.
Gyermekeik: Anna, József, Antal, Mária, István, Péter.

5. nemzedék

Gróf Bolza Péter (1824-1881) neje Tige Mária.
Gyermekeik: József, Béla, Aladár, Géza, Pál.

6. nemzedék

Gróf Bolza József (1853-1940) a család tiszakürti ága. Felesége: gróf Pálffy Alice.
Gyermekeik: Mária, Rudolf, Péter, Alíz, Karola.

Gróf Bolza Géza (1857-1936)
Első felesége: báró Bánhidya Mária
Gyermekekük: **Alfonz**
Második felesége: báró Szeniczey Ilona
Gyermekeik: Klára (Puszi) és Mária (Minka)
Gróf Bolza Pál (1861-1947)
Felesége: Vigyázó Jozefa
Gyermekekük: **Mariette**

7. nemzedék

Gróf Bolza Mariette (1911-)
Férje: néhai Zichy Domonkos
Gyermekeik: Jenő, Margit, Katalin

8. nemzedék

gr. Bolza Mariette három gyermeke
gr. Bolza Alfonz két gyermeke
gr. Bolza Mária (Minka) kilenc gyermeke
gr. Bolza Klára (Puszi) két gyermeke

Szerkesztette: Dr. Kutas Ferenc

Forrásmunkák:

Éble Gábor: A Harruckern és a Károlyi család.

Budapest, 1895.

Dr. Neumann Jenő: Szarvas nagyközség története
Szarvas, 1922.

Adatközlők: Bolza Mariette, Budapest.

Dénes János, Szarvas, Vajda Péter u. 42.

Dénes Jánosné, Szarvas, Vajda Péter u. 42.

A Harruckern család címere

Harruckern János György szerepe Szarvas újratelepítésében

A törökök teljesen elpusztították Békés megye területét. A lakosság nagy része elment, aki ittmaradt, a kettős (magyar-török) adózás terhéért viselte. Pusztasággá vált a vidék. 1700-ig lakatlan, csupán vadállatoknak és égi madaraknak lakhelye - ahogy a váradai káptalan írta 1703-ban. Békés megyében a török előtt 130 település volt, a török után csupán 27 maradt.

Szükséges volt tehát, hogy lehetővé tegyék a lakosság visszatelepülését, a puszták termőfölddé alakítását. Békés megyében, így Szarvason is, ezt a feladatot Harruckern János György császári élelmezési biztos vállalta.

Harruckern János György élete és munkássága

(1664. március 25. - Schenkenfelden - Bécs, 1742. április 18.)

Markovitz Máttyás szerint Harruckern János György apja a linzi pék volt, ahogy az „Commentarius”-nak nevezett naplójában írta. Ezzel Hellebranth művében találkozunk, aki ki is emeli: „a’mi pedig annál nagyobb dicsőségére válik, mentül igazabb az, hogy sok nagy dolognak kitsiny az eredete.” Azonban *Harruckern János György* származásának ez a magyarázata csupán legenda, amit még felsőbb körökben is terjesztettek. Valójában a család szülőhelye: Schenkenfelden. Harruckern János György édesapja pedig nemesember volt, de nem pék, hanem takács. Tehát Szarvas nagy embere egyszerű családból származik. Szülei papnak szánták - mert édesanyja testvérbátyjától, aki szintén pap volt, vártak segítséget. A kis János György tehát tanulni kezdett. Azonban mégsem kedvelte meg a papi pályát. Nagybátyja javaslatára - és segítségével - a katonáskodást választotta. Számtiszt lett 1689-ben (25 éves korában). Három év múlva magasabb tisztséget kapott: császári élelmezési biztos lett. Ügyességéért, pontosságáért, megbízhatóságáért meg is kapta jutalmát: császári tanácsossá nevezik ki és Aradra küldik biztosnak, az aradi vár építéséhez. Amíg itt dolgozott, megismerkedett a magyar szokásokkal, a magyar néppel. Lehet, hogy itt fogalmazódott meg benne az a szándék, - amely 1723. október 10-én valóra is vált -, hogy magyar polgárságot szerezzen magának.

1701-ben - a spanyol örökösödési háború kitörésekor - Itáliába irányítják. 1708-ban viszont a legnehezebb viszonyok között álló Németalföldre, ahol - a főhadbiztos távollétében - a hadbizottság igazgatóhelyettese. A császári udvar megalapozással figyelte Harruckern pályafutását. Sikeres szolgálatait bizonyítja, hogy 1710. június 15-én elnyerte a császári udvari kamarai tanácsosságot.

Közben azonban újabb fordulatot vett a történelem - kitört a háború a török ellen. Így Harruckern János György ismét hadba indult Savoyai Jenő herceg oldalán. 1716 és 1718 között újból bebizonyítja rátermettségét. A hadsereg élelmezési rendszerét

oly módon reformálta meg, hogy az, miközben tökéletesen ellátta a hadsereget és a vezetőket, még anyagi hasznot is hozott a kincstárnak. (A nagyságrendről fogalmat adnak a számadatok: 120000 embernek 7 hónapi és 45000 lónak 5 hónapi ellátásáról kellett gondoskodnia úgy, hogy fedezetül 300000 mázsa liszt és 520000 mérő zab szolgált.)

Harruckern János György jó híre nemcsak Savoyai Jenőhöz, hanem magához a császárhoz, III. Károlyhoz is eljutott. Erdemei jutalmául 1718-ban római németbirodalmi lovaggá avatták.

Tehát a papi pályát kezdő takács fiából magas rangú katonai biztos lett.

Harruckern János György, a gyulai uradalom feje

A kincstárnak szerzett haszon felbátorította Harruckern János Györgyöt arra, hogy anyagi jutalmat is kérjen magának. Ez 1719-ben történt. Ismerve a kincstár anyagi helyzetét, nem pénzt kért. Mivel Aradon már járt, ismerte Magyarországnak ezt a déli részét, de ismert egy jól működő budai malmot is. Kérése az volt, hogy a kettő közül valamelyiket megszerezhesse. A kamara legelső lépése a kérésre: határozott pénzügyösszegben (24000 Ft) megállapította a jutalom nagyságát, és elutasította a budai malomra vonatkozó kérést (mivel a jól jövedelmező birtokra neki magának is szüksége volt.) Végül megállapodás született. Harruckern megkapja a birtokot, de a megállapított jutalom és a birtok értéke közötti különbséget ki kell egyenlítenie.

A király általi hivatalos kiutalás 1719. október 7-én történt. Mostmár tehát következhet a birtok felbecslése. Ez 1719. december elsején be is fejeződik. Összesen tizenegy Békés megyei települést vizsgáltak: Gyulát, Csabát, Dobozt, Gerlát, Békést, Ladányt, Gyarmatot, Vésztőt, Ócsödöt, Szeghalmot és Gyomát. Ebben a felmérésben már olyan különálló puszták is benne foglaltatnak, mint: Halásztelek, Murony, Orosháza, Sima, Simasziget, Soprony, Szarvas. Ezek a puszták szomszédosak a már említett 11 településsel, de önmagukban használhatatlanok.

Hivatalosan 1720. október 25-én lett Harruckern János György Békés megye birtokosa. Zálogjogon kapta meg a gyulai uradalmat, ami annyit jelentett, hogy ha a kincstár kifizeti a megállapított 24000 Ft-ot, akkor visszaszerezheti magának az egész birtokot. Ezért Harruckern az örökös jogot akarta megszerezni. Újabb pusztákat csatolt az eredeti birtokhoz, amely így összesen 37000 Ft-ot ért. Ezt az összeget 1722-ben ki is fizette. Azonban a hivatalos földesúrrá történő beiktatása - a hosszadalmas hivatali eljárások miatt - csak 1723. augusztus 10-én történhetett meg.

1736-ban jobbágysági már olyan szomszédos pusztákat is használtak, amelyek nem voltak Harruckern birtokában, ezért ezeket is próbálta megszerezni. Az új területet 36000 Ft-ért, tehát majdnem annyitért mint az eddigi összes birtokot, megszerezte. A kamara, mivel minél több pénzt szeretett volna látni a hasznából, azt szeretete volna, ha az kapja meg a birtokot, aki többet ajánl érte. Viszont a király előnyben részesítette Harruckernt: neki adományozta a birtokot. Így megtörténhetett 1736-ban Harruckern János György második beiktatása is.

Így került Szarvas is Harruckern János György kezébe, aki katonai pályájának végén magyar földesúrrá vált. Megszerezte a gyulai uradalmat, és mindent megtett azért, hogy felvirágoztassa.

A betelepítés

Harruckern, hogy újonnan szerzett területeit benépesítse, felhívást intézett az országra, de a külföld lakosaihoz is. Kedvező feltételeket hirdetett: vallásszabadságot, az

úrbéri terhek alóli mentességet. Ezek az ajánlatok csábították a szomszédos, sőt még a távolabbi uradalmak jobbágyságait is - megindult a bevándorlás Harruckern uradalmára. Jöttek Csabáról, Nógrádból, Gömörből, Abaújából, Pest és Hont megyéből. Az első bevándorlók tótok és evangélikusok voltak. Tessedik szerint a legelső ideköltöző *Valentik Pál* volt.

Azonban a jobbágyságok illegálisan is próbáltak jobb feltételeket keresni maguknak. Megindultak a szökések. Az első hullám 1715-ben, amikor is a szökések oka a nagy úrbéri teher és a föld rossz minősége, az árvizek pusztítása volt. Ezt a szökési hullámot egy 1715. november 14-én kelt végzéssel próbálták lecsillapítani, mely szerint: „a jobbágyságok egyik helyről vagy a megyéből való átköltözése összes javaiknak elvesztése alatt tilalmaztatik.”

A szökések második hullámának oka éppen Harruckern kezdeményezése volt. 1730-ban negyven aszódi jobbágy szökött Szarvasra, hogy megszabadulva az örökös jobbágyságtól, ún. taksás jobbágy legyen Harruckern földjén. (A taksás jobbágyságok taxalisták voltak, vagyis a földesúri szolgáltatást is pénzben fizették.) Ez a negyven jobbágy Aszódon a Podmaniczkyak birtokán dolgozott. A Podmaniczky család pert indított 1734-ben Harruckern ellen, így Harruckernnek 9 évi perlekedés után 17 családot vissza kellett adnia, 16-ot pedig *Implom József* szerint 80 forintért, *Neumann Jenő* szerint 1600 forintért meg kellett vásárolnia. A perek tovább folytatódtak 1747-ben is *Balassa Pál* és *Mocsári Pál* nógrádi birtokosokkal.

A föld régi tulajdonosai is megpróbálták visszaszerezni javaikat. A legnagyobb jelentőségű per a Nadányiakkal folyt, mert Füzés-Gyarmat és Körös-Ladány már az Árpád-kortól az ő kezükben volt.

Tehát a kecsgetető ígéretek vonzották a munkáskezeket a gyulai uradalomra. A betelepülők megállapodást kötöttek a Harruckern uradalommal - nevezetesen *Sporer János* jószágkormányzóval - 1722. július 23-án. A megállapodás szövege két példányban született meg. Az eredeti példány elveszett, a másolat a szarvasi Evangélikus Egyház irattárában található. Szövegének fordítása a következő:

„Megállapodás Berény és Szarvas puszták benépesítéséről.

Javaslatok:

1. Ami a vallás szabad gyakorlását illeti, az legyen szabad, amit azt az ország szokása hozza magával.
2. Ami a szabadságot illeti, új közösség lévén, alázatosan kérünk bizonyos számú évre olyan határozatot, hogy mind a földesúri, mind más (terhektől) mentesnek nyilváníttassunk.
3. Hasonlóképpen kérjük annak tudtul adását, hogy a mentesség lejárta után milyen szolgáltatásokkal fogunk tartozni a földesúrnak.
4. Kérjük annak engedélyezését, hogy a község részére szárazmalom (Mola sicca) építtessék saját költségen, s az a jövőben mindenkor mentes legyen, jövedelme pedig csak a községnek és a malom fenntartására vagy karbantartására maradjon. A kocsmák, a mézszárszék és a halászat (jövedelme) ugyancsak a községnek maradjon.
5. Templomépítésre - és a jövevény lakosok számára - alázatosan kérjük az urasági erdőkből a szükséges épületfának, hasonlóképpen a jövőben a száraz, kidőlt fának házi szükségletre való ingyenes engedélyezését.

Engedmények:

Ad I. E pontra nézve a földesúr biztosítja (a letelepedőket), hogy nem fognak akadályoztatni.

Ad II. Bármilyen létszámú is legyen majd a község - legalább 20 vagy 30 telepesre számíttatik - a földesúr minden fajta földesúri szolgáltatásra nézve szabadságot vagy mesterséget ígér nekik két teljes évre, hasonlóképpen azon lesz, hogy a nemes vármegye részéről senkinek sem terheltesse őket porcióval vagy bármilyen más dologgal.

Ad III. Semmi mást nem fognak rajtuk követelni, mint ami az ország szokásaiból és mások gyakorlatából kitűnik.

Ad IV. Amíg a méltóságos földesuraság több évre vagy örökre szóló további határozatot nem hoz, szabadságukban lesz azt (a szárazalmot) tetszésük szerint felépíteni, jövedelmét élvezni, ha pedig ezután többnek felépítésére lenne szükség, erre a jövőben a földesúr - bizonyos megállapodás alapján - szabadságot, vagyis engedélyt fog adni. A kocsmára, mészárszékre, halászatra, s egyéb földesúri jövedelmekre nézve - mint ahogyan azokat a vármegye többi helysége béri, illetőleg azokra nézve egyezséget köt - velük is meg fognak állapodni bizonyos összegben mentességük lejártával.

Ad V. Templomépítésre (fát) ingyen kapnak, hasonlóképpen új házak építésére is azzal a megengedéssel, hogy mivel - mint ismeretes - fa nem lévén akkora bőségben, ajánlatosabb és hasznosabb lesz a házakat - legalább az alsó részükben - száraz téglából (vályog) építeni, s a fát - kisebb költséggel s munkával - fedélnék alkalmazni. Ami pedig azt illeti, hogy a száraz és kidült fát a jövőben házi szükségletre elvihessék, ebben a méltóságos földesúr külön jóváhagyása szerint fognak eljárni." (Fordította: dr. Wellmann Imre)

A megállapodásnak a jobbágyok számára legfontosabb pontjai: a két évi úrbéri terhek alóli mentesség, a vallás szabad gyakorlata, valamint a házépítés nyersanyagának biztosítása. Ezek az engedmények nem hiába vonzották a jobbágyokat: Harruckern szabadságot adott nekik, vagyonilag, anyagilag segítette őket, és még lakóhelyet is biztosított. Jó politikusként tette ezeket a lépéseket. Hiszen belátta, hogy ha uradalmát fel akarja virágoztatni, akkor munkáskezerekre van szüksége. Még a vallásbeli különbségekre is előre gondolt: „...ha valaki látott, a' tisztelt Földes úr, a' ki nem a' maga Felekezetéhez állott, ötet azonnal a' maga hite sorsosainak falujába parancsolt, úgy annyira, hogy ő néki nem tsak a' vallás, hanem a nyelv egyformaságára is nagy gondja vala. Innen van az, hogy Békésen, Ladányban, Dobozon, Váriban, Szeghalmon, Gyarmaton, Vésztőn, Tartsán, Gyomán, Öcsödön, Szentesen tiszta magyarok, vallásukra nézve pedig Reformátusok, - Szarvason, Csabán, Komlóson tsupa Lutheránus tótok, - Orosházán egyedül Evang. Magyarok - Endrődön pedig már egynehány esztendő óta ugyan magyarizált Tótok vagynak.” - írta *Hellebranth* 1822-ben.

Harruckern még a városokon belül is egy helyre telepfeltette az azonos vallásúakat - habár akik egy településről azonos nyelvüként és vallásuként érkeztek, maguk is igyekeztek egymáshoz közel letelepedni. Például a Gömörből nagy számban érkező tótok a város egy részén, az ún. tusjaki részen (tusjacka strana) laktak. Ennek a

városrésznek (és maguknak a gömörieknek is) a neve az általuk gyakran használt tus (hát) szócska után lett tusjacka strana, tusjak.

Még ugyanebben az évben (1722-ben) mezővárossá szerveződik Szarvas, mert Harruckern János György vásártartási jogot szerez a településnek. Ezt tükrözi Szarvas első, 1723-ból származó pecsétje is, melynek körirata: SIGILLUM OPPIDI SZARVAS AN 1723 (Szarvas mezőváros pecsétje 1723-ból).

Szarvas tehát Harruckern János György jóvoltából pusztából mezővárossá vált, ezzel megteremtődött a fejlődés lehetősége is.

Megjegyzés: E dolgozat a szerző szakdolgozatának részlete.

Felhasznált irodalom:

Csipes Antal: Békés megye élete a XVI. században Forráskiadványok a Békés megyei levéltárból Békéscsaba, 1976.

Éble Gábor: A Harruckern és a Károlyi család Geneológiai tanulmány Bp. 1895.

Haán Lajos: Békés vármegye hajdana Pest, 1870

Hellebranth János: Szarvas városáról értekezett... Pest, 1822

Implom József: Olvasókönyv Békés megye történetéhez II. (1695-1848) Forráskiadványok a Békés megyei levéltárból, Békéscsaba, 1971

Karácsony János: Békés vármegye története Kiadja: Békés vármegye közönsége, 1896

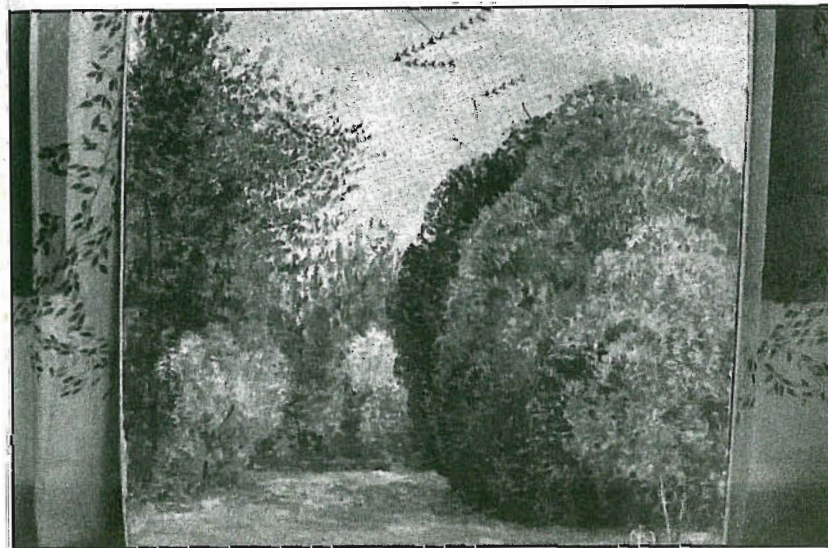
Maday Pál: Békés megye története, Békéscsaba, 1960

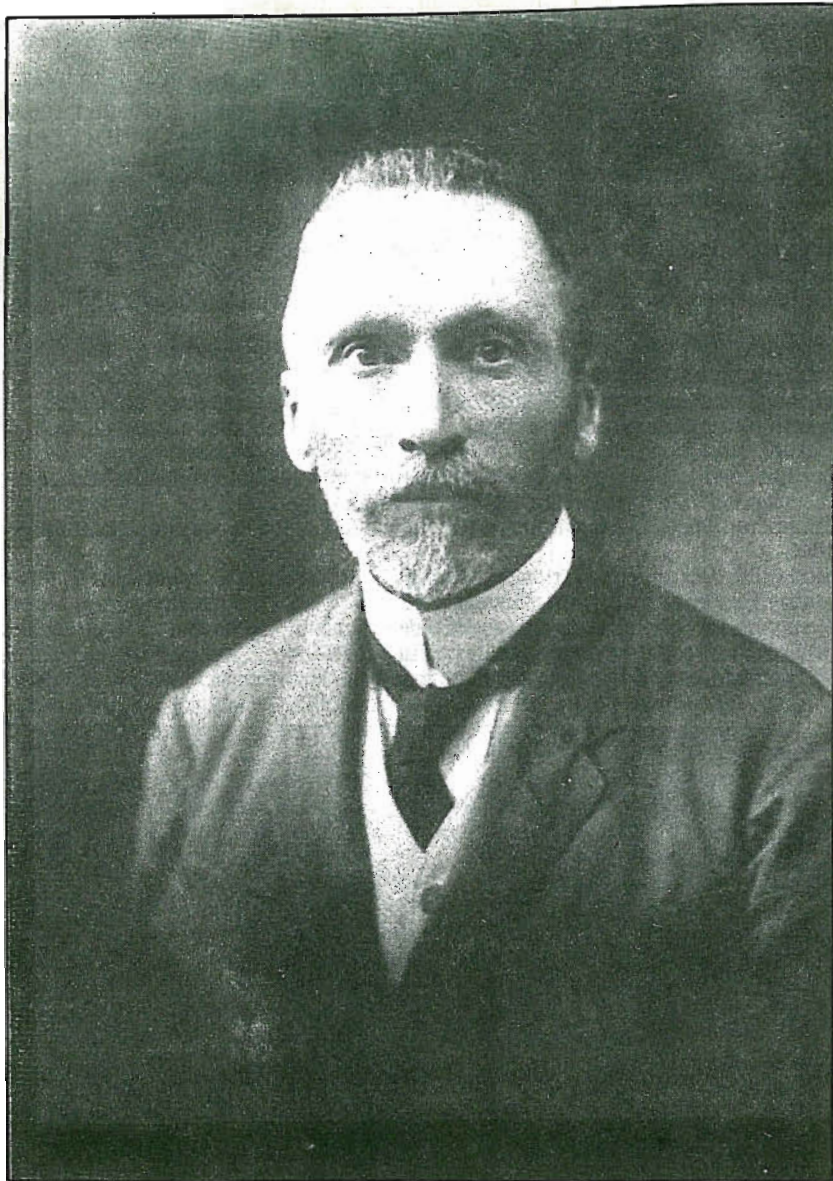
Maday Pál: Szarvas története, Szarvas, 1962

Neumann Jenő: Szarvas nagyközség története; Szarvas, 1922

Schärer Ferenc: Békés vármegye társadalma (1695-1848); Gyula, 1941

Zsilinszky Mihály: Szarvas város története és jelen viszonyainak leírása; Pest, 1872.

Gróf Bolza Pál

Dr. Palov József

Adatok gróf Bolza Pál életéről és a Pepi-kertről

Gróf Bolza Pál 1861. augusztus 18-án született Tiszakürtön, a család ötödik gyermekeként. Elemi és középiskoláit Pozsonyban, Lőcsén, Sopronban járta, majd jogot végzett. Feleségül vette *Vigyázó Jozsefát*, aki leányuk, *Mariette* születése után röviddel elhunyt. Ettől kezdve gróf Bolza Pál egyedül élt - eleinte a Somogyhárságy - Pest - Szarvas háromszögben. 1930-tól végérvényesen Szarvasra költözött, s a várost csak rövid időre hagyta el.

Idejének egy részét birtokainak irányításával töltötte. Legfőbb tevékenysége az Arborétum (a Pepi-kert) telepítése, gondozása volt, s ez vált élete fő művévé. (ld. Adatok gróf Bolza Pál életéről... c. cikket.) Arisztokratikus magatartása miatt a városban csak kevés emberrel volt kapcsolata.

1944 októberében a szovjet csapatok közeledésekor elhagyta a kastélyt és a Havran családdhoz költözött. A szovjetek bevonulása után nem engedték vissza a kastélyba. Egy ideig a Vay család házában élt. 1945-ben lányához költözött Somogyhárságyra. Itt élt 1947. június 8-án bekövetkezett haláláig. Földi maradványait érckoporsóban helyezték el a szarvasi Ó-temetőben épült családi kriptában.

A mamutfenyő

A mai Arborétum (Pepi-kert) területét Bolza Pál családi örökségként kapta. A Pepi-kert elnevezés tőle származik, ami feltehetően nagypája, az olasz származású Bolza József (Giuseppe) (1480-1862) gyermekkori becenevére (olaszul: Pepe, Beppe, Peppino - azaz Józsi) utal. A Pepi-kert telepítése kétségtelenül Bolza Pál nevéhez fűződik.

A telepítést azzal kezdte, hogy az 1885 utáni években az Anna-ligetből átszállította a különlegesebb fákat a mai Arborétum területére. E terület alacsonyabb része egykor vízjárta legelő volt, amelyen szórványosan nyárfák és fűzfák is előfordultak. A magasabb sávokon elsőként Bolza József telepített fákat - azonban nem arborétum létesítésének szándékával, hanem inkább vadgazdálkodási megfontolással.

Elgondolkodtató, de ma már aligha deríthető ki, hogy Bolza Pál miért folytatta az akkor közel nyolcvanéves Anna-liget to-

Gróf Bolza Péter családja. Ülnek: Bolza Péter és neje Tigé Mária. Gyermekük (balról): Pál, Alfréd, Béla, Géza, József (1870 körül)

Bolza Pál, csónakon az Arborétum felé

vábbfejlesztését pl. családon belüli ingatlan-cserével, területbővítéssel, további fajok telepítésével. Ezzel szemben inkább vállalta a korosabb - 10-30 éves - fák kockázatos és költséges átszállítását a kiszemelt területre, amely egyébként az Anna-ligetével közel azonos természeti, ökológiai és közlekedési adottságokkal rendelkezett. Ezek az áttelepítések indították el a már kialakult Anna-ligeti arborétum sorvadását. A liget hanyatlásáért mégsem Bolza Pál marasztalható el, hanem a két világháború közötti és utáni tulajdonosok meggondolatlan fakitermelései és értékesítései, amelyek azt eredményezték, hogy az eredetileg 10-15 hektárra tehető Anna-liget faállománya fokozatosan csökkent, majd arborétum jellege is megszűnt.

A kezdeti, gyakran sikertelen telepítésekől eltekintve a Pepi-kert alacsonyabb, korábban árvízjárta területének biztonságos fásítására a Körösnek hotággá válása (1888) utáni időkben kerülhetett sor. Az 1890-es években a kert körvonalai már kialakulóban voltak, és ekkor bizonyultak hasznosnak a peremekre telepített erdősavok. Ezek közönséges fajokból álltak, és szerepük az volt, hogy a kert belsejébe telepített kényesebb, nem őshonos fák és cserjék számára biztosítsák a megfelelő mikroklímát, és védjék meg azokat az erős szelektől, a nyári és a téli egyéb időjárási viszonyosságoktól. Sajnos, ez nem mindig járt sikerrel. Ugyanis a századforduló éveiben Bolza Pál gyakran hozott dugványokat és magvakat Ausztria, Németország, Franciaország és Hollandia kertészeiből. A hazai beszerzési források között jelentős a szerepe Malonya, Tiszakürt, Tiszaigaz, Gyula, Tápisozele, Kámon, Szombathely és Budapest arborétumainak, kertészeinek. Ezzel egyidőben folytatódott a néha sikertelenséggel járó Anna-ligeti fák áttelepítése.

Az Arborétum nem előre meghatározott terv szerint alakult ki, hanem ötletszerűen, azaz oly módon, hogy az újonnan beszerzett növények telepítéseihez figyelembe kellett venni a jövőbeni fajok és fajták talaj-, fény-, hő- és vízigényeit. A növények akklimatizációs tulajdonságainak megfigyelése is lényeges szempont volt, hiszen őshazájuk - Ázsia, Amerika, Japán, Himalája - természeti körülményei eltérhettek a szarvasiaktól. Vagyis ezekben az esetekben bizonyos mértékű tervszerűséget mégis érvényesíteni kellett.

1912-ben meghalt Bolza Pál felesége, Vigyázó Jozefa. A csapást a férj éveken keresztül nehezen viselte el, és ez az Arborétum sorsát is megbénította, amit az első világháború időszaka csak fokozott. A korábbi évekkel szemben ebben az időben a szarvasiak már nem tartották a fáskertet grófi szeszélynek. A fokozódó érdeklődés miatt a kert látogatására ekkor hoztak korlátozó intézkedéseket, amelyek elsősorban a növényállomány védelmét szolgálták.

A történeti hűség kedvéért meg kell állapítani, hogy Bolza Pál már az 1930-as években felajánlotta az államnak a Pepi-kertet azzal a kikötéssel, hogy amíg él, a kert fejlesztését és gondozását ő irányíthassa. A kertet a Földművelésügyi Minisztérium 1943-ban országos jelentőségű természetvédelmi területté nyilvánította, amit az Országos Környezet- és Természetvédelmi Hivatal 1951-ben újított meg, és a felügyeletet a Szegedi Egyetem botanikai tanszékére ruházta. Az egyetem anyagi támogatást igénybe véve, ugyanakkor a szakmai önállóságot és a fejlesztési törekvéseket megtartva, a kert 1946-ban a szarvasi Mezőgazdasági Technikum, majd 1947-50-ig a debreceni Agrártudományi Egyetem szarvasi karának hatáskörébe került. Ezt követte 1950-57-ig a szarvasi Öntözési és Talajjavítási Kutató Intézet (a mai Öntözési Kutató Intézet), 1957-60-ig a Kertészeti Kutató Intézet, 1960-tól a Szarvasi Öntözési és Rizstermesztési Kutató Intézet (a mai Öntözési Kutató Intézet), majd 1978-tól napjainkig a Kertészeti Egyetem soroksári kertészeti tüzemének felügyelete. A Pepi-kert mai területe 82 hektár, ebből 45 az eredeti telepítés, 37 pedig a néhány évvel ezelőtt megkezdett bővítés.

Gróf Bolza Géza mint tüzoltóparancsnok (1892-1903)

Szőnyi Sándor

Gróf Bolza Géza

(1857-1936)

Géza gróf 1857. aug. 17-én Szarvason született *gróf Bolza Péter* és *Tige Mária* grófnő szülöktől. Középiskolai tanulmányait részben a pozsonyi, részben a budapesti piarista gimnáziumban végezte. Innen katonaiskolába ment. Tanulmányai bevégezése után a negyedik honvéd huszárezrednél teljesített katonai szolgálatot mint főhadnagy. 1885-ben nőül vette *báró Bánhidy Mária*t. 1888-ban nagybátyja, *gróf Bolza Antal* Szarvasra hívta az ifjú párt, hogy gondozói és egykor örökösei legyenek. Az ízig-verig katona teljesítette a nagybátyja kívánságát, bár nagy önmegtapadásába került, Szarvason gazdálkodni kezdett. Nemsokára meghalt felesége és első leánykája, majd a nagybátyja, így egyedül maradt *Alfonz* nevű fiacskájával. Vidámabb napok csak akkor következtek, amikor második feleségét *báró Szeniczey Ilonát* hozta az elárvult kastélyba. Frigyüket az ég két leánygyermekkel (*Klára és Mária*) ajándékozta meg. Másodszor is megözvegyülve egyedül nevelte a kedvességükről ismert szőke Klárát (*Pusztit*) és az éjtekete hajú Mária-t (*Minkát*).

Géza gróf Szarvas társadalmi életében élénken vett részt. Kedves, simulékony modorra, főúri gögtől mentes, mindenkivel közvetlen egyénisége, jótékonykodó szíve révén már fiatal korában a legkedveltebb lakosok egyike lett. A városban mindig gyalog járt, de így ment ki a halásztelki majorjaiba is. Útjában mindenkinek előre köszönt - kalaplevéve. Krakóban cukrot szórt az öt kisérő gyermekeknek.

Nem volt közintézmény, egyesület, amelynek ne lett volna vezető tagja, támogatója. Így a község képviselőtestületének, a vármegye törvényhatóságának hosszú évtizedeken át volt a tagja, de társadalmi egyesületek, iskolák, intézmények is nagyon sokat köszönhetnek jótékonykodó lelkületének. Számos egyesületnek elnöke, illetve díszelnöke volt. Így lett többek között az 1892-ben megalakult Szarvasi Önkéntes Tüzoltó Egylet parancsnoka, melyet tizenegy évig odaadással vezetett és támogatott. Parancsnoksága idején megalkotta az első Békés vármegyei Tüzoltó Szövetséget 1899-ben.

Szarvas országgyűlési képviselője volt 1900-ban, majd a főrendi háznak lett örökös tagja. A király Lipót-Rend Lovagkeresztjével tüntette ki. Minden kulturális megmozdulást melegen felkarolt: a halásztelki régészeti őstelep feltárással jelentős értékeket juttatott a Nemzeti Múzeumnak. Az I. világháború után a kormányzó felhívásának legelőször ő tett eleget az egész országban: a vitézi rendnek 27 hold földet ajánlott fel. Vagyónának jövedelmét állandóan az intézmények és a szegény embertársai között osztotta szét.

Ruházatában, étkezésében a lehető legegyszerűbb volt, de szíve mindenki előtt megnyílt, és nem volt olyan jótékonyági akció, amelyben a neve a legelsők között ne lett volna. Szociális gondolkodását, keresztényi lelkületét mi sem bizonyítja jobban, minthogy kondorosi birtokának nagy részét kisembereknek adta ki bérbe, és 30 éven át atyai vezetője volt ezeknek is.

Mária (Minka)

kutyája. Ennek csaholására, ugatására ébredtek fel az alkalmazottak. Kinyitva a grófkisasszony szobája ajtaját, a kutya kirohant a nagyvilágba - soha többet nem látták Szarvason -, s mikor úrnőjüket nem találták, *Stefáni Pál* inas az épület másik szárnyában lakó grófnak jelentette az esetet. Az apa felöltözött, de ő is csak lánya hűlt helyét lelta. Azonban az ablak alatt bedobva talált egy levelet, felbontva a háznép jelenlétében felolvasta: „Drága jó Papikám! Megyek a boldogságom után! Ne haragudj rám! Bocsáss meg nekem! Szeretlek leányod Minka.” A levél elolvasása után el is dőlt a kereveten. A megérkezett két orvos, *Belopotoczi* és *Déry* vette kezelésbe.

Klára (Puszi)

A román megszállás alatt (1919. ápr. 28. - 1920. márc. 2.) prefektusnak nevezték ki, de ő a megbízást hazafias magyarságára hivatkozva visszautasította. Az idegen katonai megszállás idejének őszén csaknem végzetes lelki megrázkódtatást kellett elszívnia. Az előzmény az volt, hogy tíz román tiszt a kastélya felső emeletén beszállásolta magát. Ott minden este ettek, ittak, szórakoztak, cigányzenére táncoltak a kastély női alkalmazottaival, akikhez a szép, sudártermetű, fekete hajú Mária grófkisasszony is csatlakozott. Itt szeretett bele a magas, jóvágású főhadnagyba, *Galgóczy Sándorba*, aki civilben tanító volt. Egyik délután a főhadnagy tiszteletét tette Géza grófnál, és azon nyomban megkérte Mária kisasszony kezét. A kastély urának a válasza: „szó sem lehet róla!” Néhány nap múlva a főhadnagy éjjel a leányt hintón megszöktette. Senki nem vette észre Mária távozását, csak a szobájában alvó Lord nevű farkaskutyája. Ennek csaholására, ugatására ébredtek fel az alkalmazottak. Kinyitva a grófkisasszony szobája ajtaját, a kutya kirohant a nagyvilágba - soha többet nem látták Szarvason -, s mikor úrnőjüket nem találták, *Stefáni Pál* inas az épület másik szárnyában lakó grófnak jelentette az esetet. Az apa felöltözött, de ő is csak lánya hűlt helyét lelta. Azonban az ablak alatt bedobva talált egy levelet, felbontva a háznép jelenlétében felolvasta: „Drága jó Papikám! Megyek a boldogságom után! Ne haragudj rám! Bocsáss meg nekem! Szeretlek leányod Minka.” A levél elolvasása után el is dőlt a kereveten. A megérkezett két orvos, *Belopotoczi* és *Déry* vette kezelésbe.

Az apa magához térve ezt mondta: „Nem csinálunk semmit. Ha itt tudta hagyni az édesapját, hagyjuk ott, ahol van!” Néhány nap múlva egy őrmester jött katonai kocsival Mária holmijáért. Levelet adott át, amelyben a grófkisasszony felsorolta, mi mindent hozzanak utána. A levél, a lista olvastán Géza gróf betegesen eltűnt a kastélyból, és csak este került elő megőrve, összeroskadva. Hat hétig nyomta az ágyat.

Mária életében soha többé nem jött Szarvasra. Ő csak jött volna, de a kéréseketlen, vérgig sértett apa - bár a közelállók

Géza gróf 1926-ban

sétált. Reggeli után a városban és a határban járkált. Délben előkerült, elfogyasztva a szerény ebédet, ismét útnak indult. A várost soha többé nem hagyta el. Klára leánya, aki minden májust itt töltött családjával (*Dénes* és *Klotild*), hívta Kenderesre a birtokra. Hiába! Hogy Géza gróf fájdalma még nagyobb legyen, egyetlen fia, *Alfonz* is polgárlányt, a szarvasi *Bugyis* (*Vásárhelyire* magyarosított) gyógyszerész leányát vette nőül. Nem is volt szabad többé belépniük a kastélyba.

Géza gróf a vagyonból azért egyiküket sem zárta ki. A kastély Máriaé, *Galgóczy*néé lett, a gondozását id. *Melich Pálra*, a család kertészére és mindenesére bízta, akinek a hátul lévő kis házat ajándékozta.

1944 októberében megjelent a tönkretett kastélyparkban egy őszes román tiszt, *Melich Pált* kereste. Üdvözlés után bemutatkozott: *Galgóczy Sándor* tábornok volt, elmondta, hogy Temesvárott él feleségével, kilenc gyermekével, unokáival együtt. A háború befejezése után majd eljönnek Szarvasra, és mindent elrendeznek.

Alfonz budapesti esküvői meghívójára is csak annyi volt az apai válasz: „Ha nem sajnálsz, csináld fiam, amit akarsz!” S ha *Alfonz* neve szóba jött: „Már nem szeretem! Voltak és nincsenek, egyik sem, másik sem.” *Alfonz* Békés vármegye főbírójaként fiatalon, 47 éves korában halt meg. Géza gróf Klára leánya, *Hellenbachné*, 1945-ben Pesten gránátbecsapódás áldozata lett.

A kastély ura 79 éves korát elérve ágyban dőlt, tizenegy hónapig volt, beteg, a szorgalmas orvosi kezelés és *Stefáni Pál* asztali inasának éjt nappallá tévő önfeláldozó szeretete sem tudta őt az életnek megtartani. 1936 nov. 15-én vasárnap délben halt meg. Halála előtt is az eszetekre gondolt, nagyobb összeget adományozott a szegények javára. Az utolsó kívánsága is az volt, hogy koporsójára koszorút ne küldjenek, és a testét ne balzsamozzák be.

Forrásmunkák:

A cikk második részében Dr. Domán Imre feljegyzései (Domán-hagyaték) Szarvasi Közlöny, 1936. november

Adatközlők:

Melich Pál nyugdíjas, Szarvas, Alkotmány u. 22.

† Szőnyi Gyula ny. tanító

közül sokan próbálkoztak -, minden béktérsi kísérletre ennyi megjegyzést tett: „Ne beszéljünk róla!”

Klára mélyen átérezte húga szerelmi románcát, hiszen ő is beleszeretett a sebesült *Janurik* honvédba, aki itt feküdt az első világháborúban a hadikórházba alakított gimnázium tornatermében, ahol mindkét grófkisasszony ápolónőként szolgált. *Janurik* honvéd már csaknem gyógyult volt, azonban - máig is rejtélyes módon - hirtelen meghalt. Sírját szerelme, Klára gondozta. Minden nap friss virágot vitt az apa tudta nélkül. De azután férjhez ment az apa által kiszemelt *Hellenbach* báróhoz, kinek öccse lett volna hivatalos nőül venni Máriaét.

Géza gróf a felépülése után minden nap kora reggel a kastély parkjában sétált. Reggeli után a városban és a határban járkált. Délben előkerült, elfogyasztva a szerény ebédet, ismét útnak indult. A várost soha többé nem hagyta el. Klára leánya, aki minden májust itt töltött családjával (*Dénes* és *Klotild*), hívta Kenderesre a birtokra. Hiába! Hogy Géza gróf fájdalma még nagyobb legyen, egyetlen fia, *Alfonz* is polgárlányt, a szarvasi *Bugyis* (*Vásárhelyire* magyarosított) gyógyszerész leányát vette nőül. Nem is volt szabad többé belépniük a kastélyba.

Géza gróf a vagyonból azért egyiküket sem zárta ki. A kastély Máriaé, *Galgóczy*néé lett, a gondozását id. *Melich Pálra*, a család kertészére és mindenesére bízta, akinek a hátul lévő kis házat ajándékozta.

1944 októberében megjelent a tönkretett kastélyparkban egy őszes román tiszt, *Melich Pált* kereste. Üdvözlés után bemutatkozott: *Galgóczy Sándor* tábornok volt, elmondta, hogy Temesvárott él feleségével, kilenc gyermekével, unokáival együtt. A háború befejezése után majd eljönnek Szarvasra, és mindent elrendeznek.

Alfonz budapesti esküvői meghívójára is csak annyi volt az apai válasz: „Ha nem sajnálsz, csináld fiam, amit akarsz!” S ha *Alfonz* neve szóba jött: „Már nem szeretem! Voltak és nincsenek, egyik sem, másik sem.” *Alfonz* Békés vármegye főbírójaként fiatalon, 47 éves korában halt meg. Géza gróf Klára leánya, *Hellenbachné*, 1945-ben Pesten gránátbecsapódás áldozata lett.

A kastély ura 79 éves korát elérve ágyban dőlt, tizenegy hónapig volt, beteg, a szorgalmas orvosi kezelés és *Stefáni Pál* asztali inasának éjt nappallá tévő önfeláldozó szeretete sem tudta őt az életnek megtartani. 1936 nov. 15-én vasárnap délben halt meg. Halála előtt is az eszetekre gondolt, nagyobb összeget adományozott a szegények javára. Az utolsó kívánsága is az volt, hogy koporsójára koszorút ne küldjenek, és a testét ne balzsamozzák be.

Forrásmunkák:

A cikk második részében Dr. Domán Imre feljegyzései (Domán-hagyaték) Szarvasi Közlöny, 1936. november

Adatközlők:

Melich Pál nyugdíjas, Szarvas, Alkotmány u. 22.

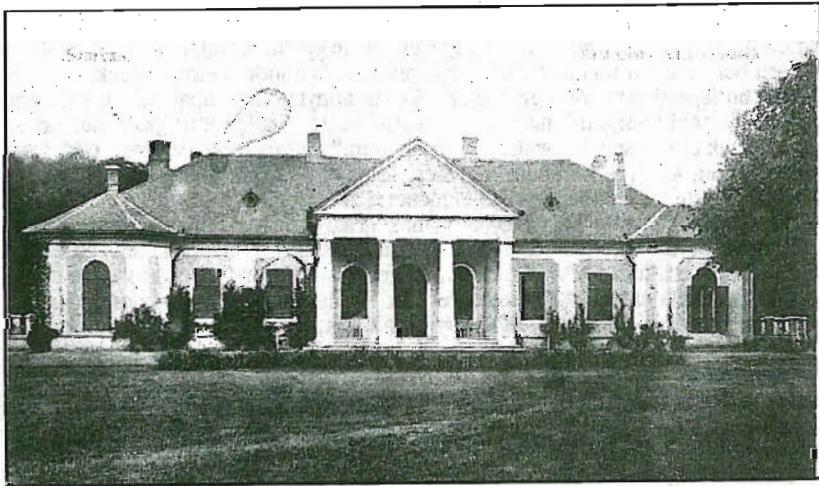
† Szőnyi Gyula ny. tanító

Adatok a Bolza-család egykori kastélyairól

Az *Anna-ligeti kastély* az első szarvasi arborétumban épült a XIX. század első éveiben. Az 1801-1811. évi szarvasi külterületi térkép ezen a területen un. fáskertet tüntet fel, mellette pedig négyzet alaprajzú, nem kastélynak, hanem egyszerű nyaralónak tekinthető épületet. A fáskert telepítését *Bolza József* (1780--1862) („Pepi”) és felesége *Batthyány Anna* kezdte meg az 1800-as évek elején, s feltehetően az említett nyaraló is ekkor létesült.

A XIX. század végén a ligetet *Csáky Albin* (1841-1912) Szarvas országgyűlési képviselője, közoktatási miniszter és felesége *Bolza Anna* kapta meg. Nevükhöz fűződik a mai kastély létrehozása. Egyes helytörténeti források szerint a kastély a múlt században már fennállt. Az újabban előkerült tervrajz szerint viszont 1908-ban épült, klasszicista jellegű késői barokk stílusban (képünkön). Tervezője és építője *Bányász János* neves szarvasi építőmester volt.

A későbbi években a kastélyt és a ligetet *Benz Éva* (1909-1961) baronesse örökölte. A két ingatlant 1947-ben államosították, majd 1950-ben a szarvasi Öntözési Kutató Intézet vette birtokba. Az elhanyagolt kastélyt és a 6,6 ha-os ligetet az utóbbi években az intézet felújította. Egyik objektum sem védett műemléki, illetőleg természetvédelmi szempontból.

Az Anna-ligeti kastély

A Szarvas-szobor eredeti helyén

Bolza Pál (1861-1947) egykori kastélyának elődje 1810-20 között épülhetett. Az 1801. évi szarvasi belterületi térkép szerint ez az épület egyszerű megjelenésű, téglalap alaprajzú lakóház lehetett. A XIX. század közepén klasszicista, romantikus és eklektikus stílusú részletekkel látták el, és néhány további lakó- és fogadószobával, valamint házi kápolnával bővítették. Keleti és nyugati főbejárata előtt ekkor létesítettek a két oszlopcarnokot. Ezek timpanonjában helyezték el a Bolza- és a Batthyány-család köből készült grófi címerét. Az építkezés befejezésekként a főépületre merőlegesen további épületrészt létesítettek, s ezzel az épület „L” alaprajzúvá, a maival azonos megjelenésűvé vált. A kastély tervezője és kivitelezője ismeretlen.

A kastély előtti a Holt-Köröshöz vezető márványlépcsőt Bolza Pál elgondolása alapján létesítettek 1910 körül, a kastélyparkot pedig 1910-13 között. A parkban ekkor helyezték el azt a bronzból készült szarvas-szobrot (képünkön), amelyet 1950-ben Szarvas központjába tettek át. Az 1,6 ha-os park ma megyei jelentőségű természetvédelmi terület. Faállományából két különlegesebb faj említhető: a mocsárciprus (*Taxodium distichum*) nevű lombhullató fenyő, valamint az ugyancsak lombhullató páfrányfenyő (*Ginkgo biloba*).

A kastély márványlépcsőjén helyezték el 1911-ben a szoboregyüttest, amely anyafarkast ábrázol a mondabeli Romulus és Remusszal (képünkön). Az alkotás a római capitoliumi múzeumban kiállított eredeti szobor (La Lupa) méretazonos másolata. A művészettörténeti irodalom szerint az itáliai farkasszobor évszázadokkal ezelőtt földből került elő Róma környékén, és az i.e. V. század közepén készítették - feltehetően az etruszkok. Az írek szobrai viszont XVI. századiak, s ekkor helyezték el azokat a farkasszobor alá.

A szarvasi szoboregyüttest Bolza Pál állíttatta kastélya előtt olasz származásának jelképeként, valamint felesége - *Vigyázó Jozefa* - és az ősök tiszteletére. Erről szól a szoboregyüttes talpazatának négy oldalába vésett latin szöveg:

SZARVAS.
Gróf Bolza kastélya

Gróf Bolza Pál kastélya

- Elmúlt éveim és munkásságom emlékéül - melyekben hön szeretett hitvesemmel boldogan éltem - állíttattam ezt az Örök Várost idéző emlékművet életem ötvenedik évében: gróf Bolza Pál (1861-1911).

- Gyönyörű családi otthonunk szentélyében hálával és kegyelettel emlékezünk őseinkre, akik itt laktak.

Megjegyzésként: Romulus és Remus legendája arról szól, hogy Amulius itáliai király nevelt leányának Rhea Silvianának ikrei születtek Marstól, a hadak istenétől. Ekkor a király megparancsolta, hogy az anyát és két újszülött fiát fojtsák a Tiberisbe. A folyó istene azonban feleségül fogadta az anyát, és ezzel halhatatlanná tette, a bölcsőbe fektetett gyermekeket pedig az áradó folyó kisodorta az egyik partmenti nádasba. Az ikreket itt fedezte fel egy anyafarkas, megszoptatta őket, és így megmentette az éhhaláltól. A gyermekeket ezután barlangjába cipelte, ahol később egy pásztor találta rájuk, majd ennek gyermektelen felesége Romulusnak és Remusnak nevezte el őket, és sajátjaként nevelte fel. Felnőtt korukban az ikrek vérost akartak alapítani a Palatinus dombon, ahol gyermekkorukat töltötték. Ennek elnevezéséről és területéről azonban viszály támadt köztük, és eközben Romulus megölte Remust, majd a várost önmagáról nevezte el Rómának, amely idővel fel is épült. - Ezt a mondát a római szenátus később törvénybe iktatta, a farkast szent állattá avatta, a szoborgyűjtés pedig Róma jelképévé vált.

Bolza Pál kastélyának további történetéhez tartozik az, hogy a második világháború utolsó éveiben katonai szálláshely volt, a későbbiekben a szarvasi tudógondozó és a rendőrség céljait szolgálta. Az épület ezekben az években kismértékben károsodott, viszont ingóságainak nagyrésze megsemmisült. Államosítása után a műemlék jellegű kastély az Öntözési Kutató Intézet kezelésébe került.

Bolza Géza (1857-1936) kastélya azon a Körösparti területen épült, amelyen korábban az első szarvasi városháza állt. Ezt az alacsony, sötét, bolthajtásos épületet 1775 körül létesítették, majd az 1860-as években bontották le. Helyén építtették fel 1870-

Gróf Bolza Géza egykori kastélya
(A fenyő ma is él)

71-ben a kastély, amely emeletes volt, s a késői klasszicista és a korai eklektika stílusjegyeivel rendelkezett (képtünkön). A tulajdonos elhunytá után a kastélyban a család leszármazottai laktak. Az épületet 1944 elején gettónak használták, és innen hurcolták el a haláltáborokba mintegy 250 szarvasi lakost. Az objektumban később tudógondozó, majd napközi otthon működött. Ezután a szarvasi Középfokú Gazdasági Tanintézet vásárolta meg 1947-ben, és benne tantermeket és tanári lakásokat létesített. A pusztuló kastélyt 1964-ben bontották le. Helyén létesítették a mai Mezőgazdasági Főiskolai Kar oktatási épületét 1965-68 között.

Az ismertett kastélyokról és ligetekről azt írja Fekete István: Pepi-kert c. művében, hogy a jelenkor számára „...minden teremtő és termelő gondolat nemes akkor is, ha elindulásában csak pár embert szolgál, de a nemes törekvés átnyúlik időközön és embereken, hogy később a tudománynak és az emberi közösség szükségleteinek kielégítésére szolgáljon.”

Irodalom, források:

Bányász János: gróf Csáky Albin kastélyának 1907. évi tervrajza (Tessedik Sámuel Múzeum)

Éble Gábor: A Harruckern és a Károlyi család (Bp., 1895)

Fekete István: Pepi-kert (Bp., 1960)

ifj. Dr. Neumann Jenő: Szarvas nagyközség története (Szarvas, 1922)

Dr. Palov József: Képek Szarvas múltjából (Szarvas, 1972)

Szarvas 1801., 1822. és 1829. évi belterületi térképei, az 1801-1811. évi külterületi térkép (Tessedik Sámuel Múzeum)

Zsilinszky Mihály: Szarvas város történelme (Pest, 1872)

„Édesapám hadirokkant volt. Fél karját elvesztette az I. világháborúban. Miután hazatért, csak éjjeliőri állást tudott vállalni. Őten voltunk testvérek - kettő korán meghalt -, ezért nagyon szegények voltunk. Amikor bekerültem a kastélyba, az nekem maga volt a Kánaán.”

(Dénes Mátýásné)

Dr. Kutas Ferenc

Emberközelen

Nagyot fordult a világ. 1945, még inkább 1948 után az arisztokrácia mint osztály megsemmisült. Előrelátóbb tagjai vagyonuk menthető részével nyugatra menekültek, a naivabbak vagy a hazájukhoz jobban kötődők itthon maradtak. Kiszorultak kastélyaikból, a társadalomból. Címük miatt - egyéniségüktől függetlenül - megbélyegzettek lettek. A kastélyok berendezését széthordták, könyvtáraik, irattáraik elpusztultak, s olykor maguk a kastélyok is az enyészeté lettek.

Ma a családok megmaradt tagjai, leszármazottai megbecsült polgárai a társadalomnak. Sőt! A közelmúlt „szenzációja” volt az egyik történelmi nevű család egyik tagjának esküvője. Nemesi előneveikkel vonultak föl a mai és a volt arisztokraták, s még a menyasszony is - a Rádió volt párttitkárának lánya - nemesi előnevet kapott. Idő kell ahhoz, míg a felbolydult társadalom sorai elrendeződnek.

Szarvas grófi családja a *Bolza-család* volt. Méltató sorok e szám más cikkeiben olvashatók rólok. Ebben az interjúban olyanok szólnak meg, akik közvetlen részei voltak a két Bolza-kastély életének: *Géza és Pál* gróf szolgálatában álltak. *Kapuszta Jánosné* - még mint *Fecske Erzsike* - Géza gróf cselédlánya, *Dénes Mátýás* pedig Pál gróf belső inasa, felesége *Havran Judit* a család tiszakürti ágának kastélyában szolgálólány volt évekig. Őt-hat évtized távlatából, az idő jótékony kódén át emlékeznek a szolgálatban töltött évekre.

- *Hogy került Erzsike néni Géza gróf szolgálatába?*

- Jó ismerősöm, *Stefáni Pál* inas volt a grófnál. Mikor a gróf egyik szobalánya férjhez ment, megkérdezte tőlem, nem volna-e kedvem beállni. Én vállaltam.

- *Szülei mit szóltak hozzá?*

- Örültek neki. Édesapám korábban a grófnál dolgozott, ismerte a körülményeket. - Jó hely, tiszta hely - mondták a szüleim.

- *Nem nézték ezért le?*

- Á, dehogya! Hisz ez akkor természetes volt. Minden iparosnak, kereskedőnek volt egy cselédje. Az én helyem igazi úri helynek számított.

Fecske Erzsike 1929-ben

- *Mi volt az egyezség? Mű kellett csinálni, mű fizettek érte?*

- Havonta kaptam fizetést, de arra már nem emlékszem, mennyit. Szobalány voltam. A legfontosabb munkám a takarítás volt. Ha nem tartózkodtak itt az urak, akkor be kellett segíteni a főzésbe. Három-hetenként jött a mosónő, akkor annak kellett segítenem. Reggel mi mértük ki a majorból behozott tejet.

- *Kiket kellett kiszolgálni?*

- Csak a grófit. Volt neki két lánya és egy fia. *Alfonz* nevű fiát elüldözte, mert nem úgy nősült, ahogy szeretne volna. Az egyik lánya, *Minka* egy katonatiszttal megszökött, mert nem akarta hozzáadni. A másik lánya, *Puszi*, báróné lett. Ez az egy gyereke járt hozzá családjával évente egyszerűen. Amikor a gróf egyedül volt, az emeletet nem használták, csak akkor nyitották ki, ha vendég érkezett.

- *Kikből állt a személyzet?*

- Volt egy belső inas. Szobalányok ketten voltunk, és még volt két férfi. Az egyik néha bejárt a kastélyba, ha az inast helyettesíteni kellett, máskor a kertet és az épületet tartotta rendben. Volt még egy mindenes - *Melich Pali bácsi* - ő hordta fel a tüzelőt, a vizet. Lajttal hordták a vizet a kastélyba. Rengeteg helyiség volt a földszinten, de a gróf csak egy ebédlőt, egy hálószobát és egy nappalit használt.

- *Hogyan telt el a gróf egy napja?*

- Kora reggel kelt föl. Az volt az első, hogy be kellett neki vinni jéghideg vizet. Volt egy spirális csőből hajtott bura, amit a fejére tett. A tetején lévő tartályba beöntöttük a vizet, az keresztülfolyt a csővön, és hűtötte a fejét. Biztosan magas vérnyomása volt.

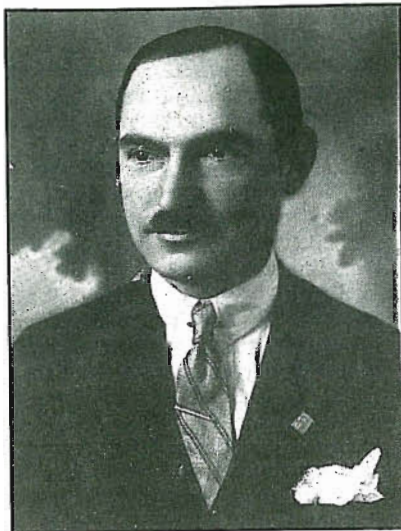
- *Hogy bánt a személyzettel?*

- Aztán reggelizett. Egy egyszerű tea és egy kis vaj, kenyér volt mindennap a reggelije. Reggeli után elment sétálni a városba. Mikor hazajött, elolvasta az újságokat. Aztán jött az ebéd. Levest, húst soha nem evett. Majdnem mindig ugyanaz volt az ebédje: rizsa reszelt sajttal. Délután pihent, olvasgatott, eljárt a templomba. Néha moziba is járt, néha az önkéntes tűzoltókhoz. Vacsorája üres tea volt, semmi más. Biztos a vérnyomása miatt. Mindig olyan piros volt az arca.

- *Hogy bánt a személyzettel?*

- Óh, nagyon kedves volt. Megbecsülte a személyzetet. Soha egy rossz szót nem mondott. Nekünk nem is a gróf parancsolt, hanem Pali, az inasa. Néha pár szót szólt hozzánk, aztán ment a dolgára. Amikor felfogadott, azt mondta:

- *Erzsikebet!* Tudomására hozom, hogy ide egy férfi a lábát be nem teheti, mert ha ezt megteszi, magának föl van mondva. Amikor a későbbi férjem megismert, nappal bejárhatott, mert a polgári iskola igazgatója - aki méhészt volt, mint a férjem - jókat mondott róla a grófnak. Egy éjszaka éjjeli zenét adott az ablakom alatt. Én föl-le jártam, és úgy sírtam: Mi lesz most? Hiába intettem neki, hogy menjen el! Reggel aztán kijött a Gróf úr.

... aki a szerenádót adta

- Melyik kapta azt a zenét?! Nem megmondtam, hogy ide be nem teheti lábát férfi?!

Toporzékolt, kiabált. Egyikünk sem szólt semmit. Bejött Stefáni. Mondtam neki:

- Pali bácsi! Mit csinált?! Nem jött volna be, ha maga be nem engedte! Ha bajt csinált, hozza rendbe!

Elment a grófhöz, és azt mondta neki, hogy nem itt muzsikáltak, hanem a Körös túlsópartján. Ott lakott Józsa kertész, és annak volt egy lánya, az kapta a szerenádót. A gróf elhitte. Reggel kijött, és ezt mondta:

- Hölgyeim, bocsánatot kérek, hogy így viselkedtem. - Így elsimult az ügy. De más-kor soha nem volt egy rossz szava sem.

- *Hogyan élt egy szobalány?*

- Állandóan a kastélyban voltunk. Kéthetente kaptunk egy szabad vasárnapot. Ha a munkánkat elvégeztük, azt csináltunk, amit akartunk. Csak időre otthon kellett lenni.

Három évig voltam a kastélyban, 1928-31-ig. Mikor férjhez mentem, kaptam 2000 pengőt. Nagy pénz volt ez. Egy napszám 3 pengő volt! Amikor elköszönt, kijött a konyhába, megfogta a két kezemet, megcsókolta az egyiket, a másikat:

- Köszönöm a szolgálatot. Ebben a kastélyban még ilyen lány nem volt. Egyszer kellett valamit megmondani, tízszer megcsinálta.

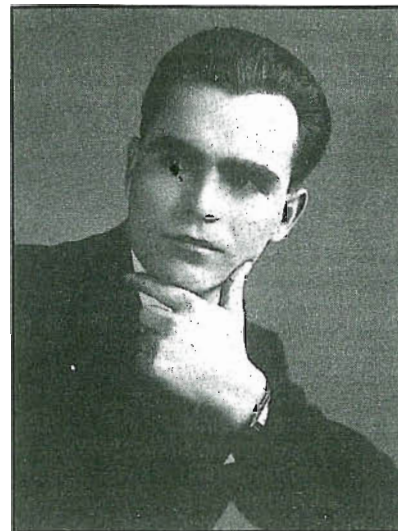
Nagyon jó volt nekem a kastélyban. Olyanok voltunk, mint a kisasszonyok. Nekem soha többet az életben nem volt olyan jó sorom, mint az alatt a három év alatt. Még akkor sem, amikor a magam gazdája lettem.

Dénes Mátyás 13 évig állt gróf Bolza Pál szolgálatában. Először lovász, majd belső inas volt mindaddig, míg 1943-ban be nem hívták katonának. A kastélyban töltött éveire így emlékezik:

Bolza Pál és inasa

- Amikor és a gróf szolgálatába kerültem, már régen egyedül élt. Felesége, *Vigyázó Jozefa* nem sokkal leányuk - *Mariette* - születése után meghalt. Budapesten temették el 1912-ben, mert az édesanyja, akié a vácrátóti kastély és arborétum is volt, nem engedte, hogy a szarvasi családi sírboltba temessék. A gróf csak '25-ben hozatta haza, s fémkoporsóban helyezte el a Bolza-kriptában. Erre azért emlékszem nagyon, mert még abban az évben feltörték a koporsót, és az ékszereket elvitték.

Lányát a gróf egyedül nevelte - természetesen nevelőnők segítségével. Én 1929 őszén álltam a gróf szolgálatába. A grófról csak a legjobbakat mondhatom. Aki nem ismerte, az nem is gondolta, milyen volt. A bátyja, Géza gróf mondta róla: Amilyen arisztokrata az utcán, olyan demokrata a kastélyban. És ez így is volt. Példát is

Dénes Mátyás 1935-ben

Élet a kastélyban

- Amikor 1930-ban bekerültem a kastélyba mint asztalinas, akkor még a lánya otthon volt. Abban az évben ment férjhez *gróf Zichyhez*.

Az volt a Gróf úr szokása, hogy tavasszal jött le Szarvasra, 3-4 hónapra. Utána a teljes személyzettel átmentek Somogyhárságyra, ott volt a lányának a birtoka. Ott is állt egy szép kastély, abban is 3-4 hónapot tartózkodtak. A telet mindig Pesten töltötték a Dfisz tér 7. sz. alatti palotában. 1930-ban kivételesen nem Hárságyra mentünk, hanem Vácrátóra. Előtte való évben került a kastély Bolza Pál tulajdonába. A vácrátóti kastély a lányának az öröksége volt, de csak per útján sikerült megszerezni az arborétummal együtt. December 6-án volt az esketű Pesten. A fiatalok elmentek nászútra. Amikor visszajöttek, azt mondja nekem a Gróf úr:

- Úgy határoztam, hogy én most már szarvasi lakos leszek, mert nekem ott van a kastélyom.

Úgy is volt. December végén végleg beköltözött a szarvasi kastélyba. Amfg távol volt, két ember gondozta az épületet és a parkot. Amikor hazajött, fogadott egy szakácsnőt, mellé egy konyhalányt, én pedig a Gróf mellett szolgáltam.

1931-ben vett egy Steyer márkájú kocsit, ahhoz fogadott Pestről egy sofőrt. Így voltunk hatan. Munka nem sok volt. Nekem az volt a feladatomban, hogy reggel megterfsem az asztalt, majd felszolgáltam a reggelit. Utána leszedtem az edényeket, kivittem a konyhába. Az ebéd és vacsora ugyanúgy zajlott. Nagyon szerényen étkezett a Gróf már akkor. Minden reggel tea, vaj és egy kis főlvágott. Az ebéd háromfogásos volt: leves, után hús, körettel, majd tészta, gyümölcs. Vacsorára „egytálétel”. A háziorvosa *Déry* tanácsos úr volt. Minden héten egyszer eljött hozzá. Ő mondta, hogy a Gróf reggel úgy étkezzen, mint egy polgár, délben mint egy herceg, este pedig mint egy koldus. Ezt a Gróf úr be is tartotta. A személyzet számára külön főztek. Sokszor különbet ettünk, mint a Gróf.

mondok erre. Két-háromhavonta feljárt Pestre. Nem a lánya Dfisz téri palotájában szállt meg, hanem szállóban. Nekem is vett ki szobát. Dolgom ugyan nem volt, de vele kellett mennem. Vele reggeliztem, este elvitt az Operába, utána együtt vacsoráztunk a Hungáriában.

Egyszer nagyon érdekes eset történt. Szólt nekem és a sofőrjének, hogy fölme gyünk egy napra Pestre. Föl is mentünk. Kapott egy telefonértesítést, és közölte, hogy egy hétig maradunk. Igenám! Csak annyi ruhám volt, ami rajtam volt. Erre elvitt a Nagykovácsi-áruháza.

- No, válassz magadnak inget! - mondta. Én kiválasztottam egyet. Erre ő kirakott öt inget, minden napra egyet, ugyanennyi alsóneműt, egy tucát zoknit. Még mindig van azokból a hálógingekből, amit akkor kaptam.

Gróf Bolza Pál sofőrjével

kikéfélttem. Fél nyolckor bevittem a cipőjét, ruháját, és ébresztettem. Utána elkészítettem a fürdőjét. A fürdőszobában fafűtéses boiler volt. Az egész kastélyban házi vízellátórendszer működött. A Gróf Úr felkelt, megfürdött, felöltözött, megreggelizett. Utána bement a dolgozószobájába, átnézte a postáját, újságot olvasott, s ha volt ideje, könyvet is. A Nemzeti Újság és az Új Nemzedék járt neki. Ugyanezt tette délután is - télen.

A Pepi-kertben

Az egykori pálmaház

A Gróf nagyon szerette a zenét. Volt egy rádiója, azt mindig hallgatta. Pestre is sokszor csak azért utazott, hogy egy-egy hangversenyt meghallgasson vagy operaelőadást megnézzen. De ez csak a téli hónapokban volt.

A Pepi-kertben sok ember dolgozott, de egy *Tyerjanszki* nevezetű volt az embere. Amikor kiment, őt hívta magával. A Gróf úr kezében volt egy metszőolló, az

Amikor 1930-ban a kastélyba kerültem, 40 pengő volt havonta a bérem. Akkoriban egy pár cipő 8-10 pengő volt. Minden évben kaptam két öltöny ruhát, két pár cipőt. Ha nem kellett a cipő, ruha, akkor pénzben kaptam meg. Egy öltöny ruha 100 pengőt jelentett. Sokszor inkább a pénzt vettem fel, hisz nem koptattam el évente két öltöny ruhát.

A kastélyban sötét öltöny, fehér ing kemény gallérral és fekete vagy fehér nyakendő volt a kötelező viselet. Ha nevesebb vendég jött, akkor a díszruhámot kellett felvennem. Magyaros viselet volt: piros nadrág, csizma és sujtásos mente fényes gombokkal.

Reggel 6 órakor keltem, másfél órával hamarabb, mint a Gróf úr. Elkészítettem a terftéket az asztalra, kitakarítottam az irodáját, a szalont, a könyvtárat, az ebédlőt. Télen befűtöttem a csempékályhákba - ez volt minden szobában, de csak hármat kellett befűteni. Az ebédlőben kandalló volt. Utána kipucoltam a cipőjét, ruháját.

- Nyáron egész más volt a programja. Postabontás után mindennap kiment a Pepi-kertbe. Volt, amikor csónakon ment, valaki bejött érte; vagy a sofőrje vitte ki. A Pepi-kertben sok munkája volt, de én nem tudom pontosan, mit csinált. Sokszor az ebédjét is ki kellett vinni. A szakácsnő becsomagolta egy kosárba, én biciklire ültem, és kivittem neki. Az Erzsébet-fenyves melletti kilátóban fogyasztotta el. Csak este jött haza. Amikor még nem volt autója, taxival járt. *Nyíri Dezső* volt a sofőrje.

Báró Benz Marietta esküvőjének személyzete (Anna-liget)
Balszélen Dénes Mátyás, jobbról harmadik Stefáni Pál, Géza gróf belső inasa.

emberénél egy fűrészes és egy olló. Végigjárták a kertet, kinézte, hogy melyik ágat kell levágni, melyik beteg, melyik zavarja a kilátást. Ezt nap mint nap megcsinálta. Meg is látszott a kerten! Különösen tavasszal dolgoztak sokan. Volt, amikor 80-100 napszámos volt kinn napokon át. A lehullott faleveleket összegyűjtötték, ami arra alkalmas volt, komposztot csináltak belőle. A többi a lakosság vihette el, és boglyakemencében fűtötték vele.

Volt egy nagy üvegház, abban virágokat neveltek. *Misák* kertész úr vezette abban az időben a munkát. A termelt virágokat meg a konyhakerti növényeket kedden és pénteken bevitték számforgattal a piacra, úgyhogy volt bevétel is, de soha nem annyi, mint a kiadás. Az elszámolással maga a Gróf úr foglalkozott. Ősszel volt a legtöbb bevétel: Mindszentkor a fenyőágakat árusították.

Amikor nem kellettek a napszámosok, három család gondozta a kertet, ők kinn laktak. Volt egy csósz, aki vigyázott, mert a Pepi-kertbe nem lehetett mindenkinek bejutni. Külön engedélyt kellett kérni a Gróf Úrtól. Féltette a kertet, ez volt a rögeszméje.

A kastély vendégei

Egyszer volt egy vendége, *gróf Ambrózi*. Egy hétig tartózkodott Szarvason. Ő is olyan botanikusféle volt. Mindennap kimentek, minden bokrot, minden fát külön megnézték. Odamentek egy fa alá, simogatták és gyönyörködtek benne. Ez volt a mindenük. Egyébként vendégek nem nagyon jártak. A kedves lánya egy évben egyszer vagy kétszer eljött, itt volt 5-6 napig. Ez a gróf Ambrózi volt egy párszor. A Gróf úr nagyon magányosan élt, nem nagyon érintkezett senkivel.

Egyszer eljött a *Kormányzó Úr* is. Kenderesen lakott gróf Bolza Géza lánya, Puszi grófnő, aki *báró Hellenbach Gottfriednél* volt férjnél. Azok néha átjöttek látogatóba.

Ezt a látogatást viszonzta egyszer gróf Bolza Pál. Ott találkozott a Kormányzó Úrral, mert a Horthy- és a Hellenbach-kastély egymás mellett volt. Szóba jött a Pepi-kert. A Kormányzónét nagyon érdekelte, s megkérdezte a Gróf urat, átmehetnek-e egyszer megnézni. Persze örömmel egyezett bele. El is jöttek még azon a nyáron. A látogatásról senkinek nem volt szabad tudnia. Az egész „biztosítás” annyi volt, hogy két csendőr cirkált a hídon. Délután érkeztek, csak a sofőr és egy szárnysegéd kísérte őket. Megteáztak, aztán kimentek a Pepi-kertbe. Végigjárták, nagyon tetszett nekik, főleg a Főméltóságú asszonynak, őt érdekelte, az ő kedvéért jöttek el. Én is találkoztam szemtől szembe a Kormányzóval. Az uzsonna előtt kézmosáshoz a fürdőszobába kísértem. Szólt néhány szót hozzám, nem is gondoltam, hogy ilyen barátságos.

Vigyázó Jozefa emléke

Azt már említettem, hogy a Gróf Úr felesége gyermekük születése után nem sokkal meghalt. Emlékét haláláig őrizte. Volt egy szoba, amelyet csak úgy emlegetett: A megboldogult feleségem szobája. Ide csak a legritkábban engedett be valakit. Úgy őrizte, ahogy a felesége 1911-ben hagyta.

Egyszer egy reggel kinn találtam a Körös felőli teraszon, ott gyönyörködött a kertben, amely a mindene volt. Kimentem utána. Megszólított:

- Most elmondom neked, hogy került ez a Szarvas-szobor ide. Még a megboldogult feleségem életében volt ez. Jozefina napra akartam neki egy meglepetést szerezni. Tudtán kívül megrendeltem ezt a szobrot, s egyetlen éjszaka felállítottam. A kert hátsó kisajtaján szállították be. Sötétedéskor kezdtek a talapat elkészítéséhez, reggelre állt a szobor. Amikor kimentünk a teraszra, meglátta a feleségem, szinte magánkívül volt örömeiben.

- Édes lelkem, ezt Magának a nevenapjára állítottam - mondtam neki. Nyakamba ugrott, összevissza csókolt - fejezte be a történetet a Gróf Úr.

Elmondom, mi volt a talapatára írva arany betűkkel. Előli: „Városunk neve”; a másik oldalon: „Kertem díszé”; a harmadikon: „Házam kincse”; a negyediken: „A határban élő szarvas nincsen”. Ezt lecsiszolták róla. Nem is illene rá azon a helyen, ahol most áll.

1943-ban behívtak katonának, kikerültem az orosz frontra. 1944 októberében fogásba estem. Mire hazakerültem, a Gróf Úr már nem élt.

Az utolsó évek

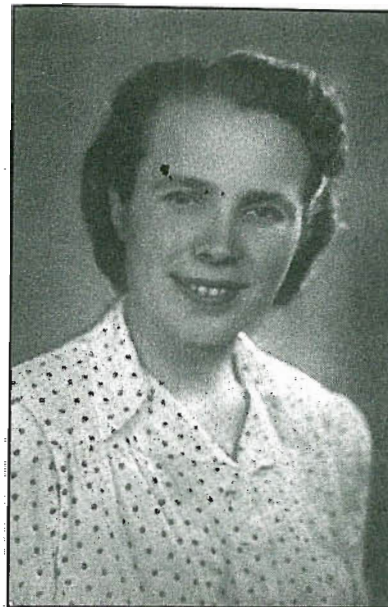
Dénes Mátvásné Havran Judit 12 évet szolgált a Bolza család tiszakürti ágának kastélyában. 1941-ben férjhez ment, és ő is a szarvasi Bolza-kastélyba költözött. Bolza Pál utolsó éveinek így közvetlen tanúja volt:

- Mikor a férjem bevonult, én ottmaradtam a Gróf Úrnál mindaddig, amíg az oroszok be nem jöttek. 1944 szeptemberében az orosz csapatok közeledtek Szarvashoz. A tábori csendőrök szóltak, hogy hagyjuk el a kastélyt, mert a hidat fel fogják robbantani. Bementem a Gróf Úrhoz, mondtam neki, mi a helyzet, és hogy hazaköltözöm a szüleimhez.

- Édes lelkem, akkor vigyenek el engem is - kérte. Édesapám azt mondta, hogy: jó, jöhet. Mikor odaértünk, a konyhaajtóban megállt és azt mondta az édesapámnak:

- Havran bácsi befogad engem?

- Méltóságos Gróf Úr! Ha ez az én egyszerű otthonom meg fog felelni, nagyon szívesen adok helyet.

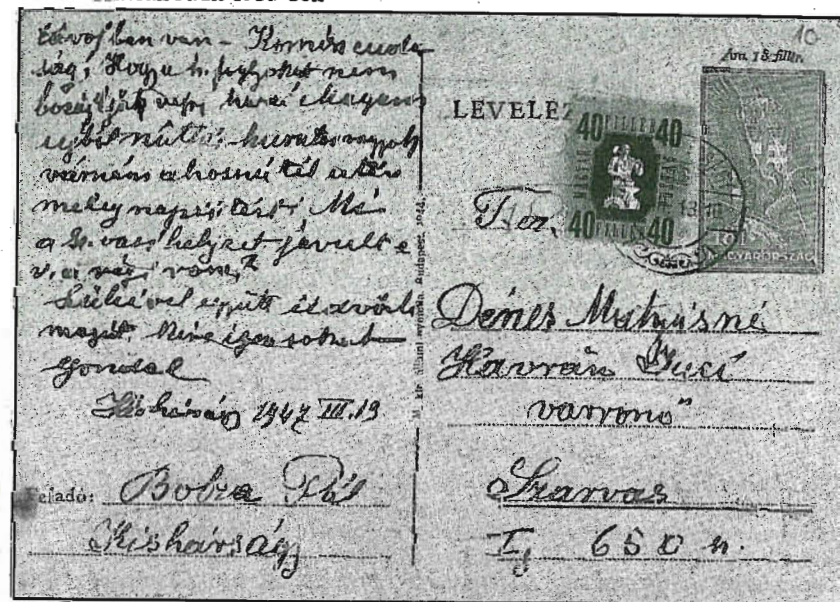

Havran Judit 1935-ben

Így aztán hat hétig ott élt a szüleimnél. Mi nagyon egyszerűen éltünk. Földes volt a szobánk, pokróc volt a földön. Azt ette, amit mi főztünk. Kiválogattuk a jobb falatokat, és külön táltuk föl neki. Egyszer csónakkal átvitette magát a Pepi-kertbe, ott akart maradni a Misák kertésznél. Néhány nap múlva visszajött, mert Misákék féltek, baj lesz abból, ha egy gróft rejtegetnek.

Itt nálunk a Fetzter apátúr és Dörnyei ügyvéd kereste fel. Kerestek neki helyet. Vayéknál szállásolták el kölcsön bútorokkal, mert a kastélyba nem engedték be. A szakácsnő és én mentünk vele. Itt élt 1946-ig, amíg a lánya érte nem jött, és el nem vitte Somogyhárságyra. Végrendelemben hagyott rám egy fél házat, de ezt én soha nem kaptam meg.

Amíg élt a Gróf Úr, négy levelet írt nekem. Mindig tett bele 10 pengőt, hogy legyen bélyegre. Ezeket a leveleket ma is őrzöm. Ma sem szakadt meg a kapcsolatom a családdal. A tiszakürti Bolzák gyermekei ma is meg-meglátogatnak. Egy

Gróf Bolza Pál utolsó levelezőlapja

Gróf Bolza József unokáinak családja Déneséknél
(Balról második és harmadik a Dénes házaspár)

Bécsben él, egy Münchenben, egy pedig Pesten. Amikor eljönnek, mindig a múltról beszélgetünk.

- Bolza Pál 1947-ben halt meg - veszi át a szót Dénes Mátyás. - Szarvason temették a felesége mellé érckoporsóban. Még az 1930-as években jött egy láda a vasúton. Senki nem tudta, mi van benne. Mi kíváncsiak voltunk rá, de sokára tudtuk csak meg.

- Hát neked megmondom, édes lelkem. Koporsó van benne, érckoporsó. Nem tudom, hogy lesz akkor, ha én meghalok, ezért vettem meg, ebbe fognak temetni. Igaza is lett, a lánya már nem tudta volna ezt megvenni. Amikor a Gróf Úr meghalt, szekéren hozták el érckoporsóban, s a kriptában helyezték el.

A tanács valamikor a 60-as években az elhanyagolt kriptából ravatalozó csinált, a Bolzákat egy sírban hantolták el. Valaki azonban azt mondta, hogy Bolza Pál szobrot fog kapni a Pepi-kertben, és akkor majd őt és feleségét ott helyezik örök nyugalomra. Ezért a két fémkoporsót a kriptában, a padló alatt lévő üregben helyezték el. A terv azonban csak terv maradt, így a koporsók ma is ottvannak. Fel is vagyok háborodva, hogy az emberek ott taposnak fölöttük.

A beszélgetés véget ér. A szekérből féltve őrzött „kincsek” kerülnek elő: Bolza Pál levelei; fényképek: a Bolza-utódok látogatásának emlékei; egy kicsorbult pohár Bolza-monogrammal. Volt még egy kis törött szobor is. Ezeket a kastély-kertből hozta el Judit asszony. A szobrot nemrég ajándékozták el egy rokonnak, aki majd rendbehozatja. Ennyi maradt a grófi családtól Déneséknél. És persze a soha nem feledhető emlékek: az ifjúságuk.

Czipri Éva

Új vetés

*Elszállt a méla bú s a bánat
kőd előtted és köd utánad
elszállt karod és szívverésed
elszáradt mérgezett vetésed
és új erőre kap a holnap
mit már az egek is dalolnak
rejtett szívünkben új vetés
sarjad s az arató kevés
kevés az ember és a kéz
a sárga rozsba belevész
leatja friss kenyérünk
áradó aranyló szívünk
rezdül a tegnapi kalásza
feldagad sorsunk új kovásza
tenyérben hordjuk életünk*

Dr. Juhász Irén

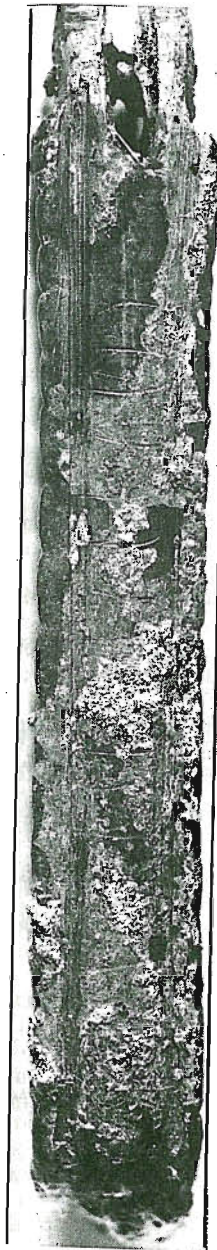
Újabb avarkori rovásírásos emlék Szarvason

A második szarvasi rovásírásos emléket

a Szarvas-75. számú régészeti topográfiai lelőhelyen, a Rózsási-halom mellett végzett későavar temető feltárásakor találtuk. A lelőhely a város határának északkeleti részén az endrődi országúttól északra egy lapos területből kiemelkedő plató, melynek területén valamikor egy kurgán (domb) állott, azonban ez már erősen lekopott. Ettől délre egy kelet-nyugat irányú csatorna vágta át a lelőhelyet 1990 telének elejéig. A csatornát 1962-ben ásták ki és nagy valószínűséggel ekkor néhány (mint később kiderült avar kori) sír és őskori telepanyag is elpusztult. 1973 tavaszán a csatornát kiszélesítették, ekkor ismét megbolygatták a leleteket. Leletmentést végeztünk, melynek során 29 avar sírt tártunk fel; több leletet a csatorna partjára kirakott földből kellett kibányászni. A temető további feltárása - sajnos csak 1987-ben folytatható, évenként rövid időtartammal és igen kevés anyagi ráfordítással. Az 1989. évet már 79 sír feltárásával zártuk, 1990-ben pénz hiánya miatt nem folytathattuk a feltárást terv szerint. Azonban mégis, kényszerítő ok miatt október 3-13 között úgynevezett leletmentést kellett végezni. Ugyanis a Szarvasi Állami Tangazdaság „Lineár” öntözőtelepet készített és emiatt a területen lévő csatornát megszüntette, betemette. Előtte a csatorna rézsűjében végeztük a leletmentést, mivel még 1987-ben ott kellett hagyni egy sírt a csatorna magas vízállása miatt. Géppel megnyesve a rézsűket ezt a sírt is feltárhattuk, amibe egy övveretes férfi nyugodott. Ezeket kivül újabbakat is találtunk a csatorna legalján, ezeket a korábbi időben szintén a víz miatt nem tárhattuk fel. Végeredményben 97 sírt ismertünk meg eddig ebből a késő avar temetőből.

Az eddig feltárt sírok között 6 lötemetés volt, 40-be férfi, 20-ban nő, 28-ban gyermek, 3-ba embertanilag meghatározhatatlan nemű csontváz volt. A férfisírok között 11-ben találtunk díszes bronz övvereteket. Az öntött veretekkel díszített öveket a falusi vezetőréteg tagjai viselhették csak, ezek száma egy-egy temetőben az eltemetettek kb. 10 %-a. Ezek közé tartozott a 88. számú, mely övveretei közül az úgynevezett nagyszíjvége miatt vált jelentőssé. Ebben a sírban közepes magasságú, de robusztus testalkatú 30 év körüli férfi nyugodott. Deréktájon helyezkedtek el az öntött bronzveretek. A leletek restaurálására való előkészítésekor 1990 november 15-én teljesen megdöbbenve vettem észre, hogy a nagyszíjvég egyik oldalán bekarcolt rovásjelek vannak. Ez a felismerés azt jelentette, hogy itt Szarvason, egymástól légvonalban 8 km távolságra levő két avar temetőből immáron két rovásírásos emlék van.

Közbevetőleg csak emlékeztetőül. Az első rovásírásos emléket 1983. április 27-én a „Szarvas-68” számú lelőhelyen feltárt avar temető 67. sírjában találtuk, amely egy

szögletes formájú csont tűtartó, mind a négy oldalán található rovásírást szöveg. Eddig több kísérlet történt a szöveg megfejtésére magyar és török nyelven. Erről beszámoltam a Szarvasi Krónika I. számában.

Az újabb tárgy, öntött bronz nagyszíjvég, áttört, liliomos mintázattal, mindössze 6,3 cm hosszú. A nagyszíjvég a becsatolt bőrszíj szabad végén volt, azt díszítette. Az előlap baloldali része felüli oldalon 0,9 cm széles sávban bekarcolt rovásjelek vannak. A jelek mindössze 0,5 cm nagyságúak. Szabadszemmel is jól láthatók, de nagyító és mikroszkóp segítségével tökéletesen felismerhetők. A tárgyon kb. 18 jel felismerése lehetséges, azért bizonytalan a számuk, mert a fémtárgy több helyen kimaródott a több évszázad alatt, míg a földben volt. A jelek némelyikét a rovó, felül a szíjvég oldalának a szélétől indítja tűszúrás szerű ponttal, a jel alsó részén viszont több esetben megcsúszás nyoma figyelhető meg. Ez utóbbi miatt több jelnél több variációs lehetőség áll fenn. Részben ez is oka annak, hogy nem lehet pontosan meghatározni a jelek számát. Az írás ezen a tárgyon is jobbról balra halad, a szíjvég felső végétől az alsó felé.

Az általam végzett vizsgálatok azt mutatják, hogy a jelek között nincsenek gömbölyűek, csak hosszúkás vonalakból állók. A szarvasi nagyszíjvég jeleihez a legjobban a környei íjmarkolat csontlemezen látható jelek hasonlítanak. Véleményem szerint az első 12-14 jel pontosan meghatározható és ennek alapján valamilyen nyelven (talán török?) értelmezhető is a második szarvasi avar kori rovásírás.

A jelek hangmértékének meghatározásával nyelvész eddig még nem foglalkozott, erre csak ebben az évben kerülhet sor. Természetesen ez nem jelenti azt, hogy egyik napról a másikra meg is fejtik.

Az, hogy Szarvas környékéről már két rovásírásos emlék került a napvilágra, azt bizonyítja, hogy az adott időben ezen a területen olyan lakosság, népcsoport élt, akik között frástudó is akadt, talán nem is egy.

Sajnos 1991-ben nem folytathattuk a temető további feltárását, mivel a munkához nem volt biztosítva az anyagi fedezet. Reménykedem, hogy ebben az évben folytathatom, ki tudja milyen meglepetést tartogat a még feltáratlan temető rész.

Megjegyzés:

Az avarkori rovásírásos emlék leírása az első magyar nyelvű közlés. (Korábban angol nyelven jelent meg szakmai folyóiratban.)

(Fotó: Nagy Imre)

A szarvasi tanyai iskolák története

3. rész
(1875-1914)

Szarvas külterületi iskolái

A tanyai iskolák rendszeresítésével ezen iskolák történetének a legnehezebb és a legválságosabb időszaka lejárt. Ez döntő jelentőségű esemény volt a tanyai iskolák életében, mert ezzel a bizonytalanság tajtékzó habjai közül a biztonság révébe jutottak.

Az 1882. és 1895. évek között a szarvasi evangélikus egyház által átvett tanyai iskolák a következők:

1. **Örménykúti iskola.** T. VI. Távolsága a várostól 22 km. I-VI. osztályú, vegyes. Mint társulati iskola 1855-ben létesült, 1882-től evangélikus felekezeti jellegű. Tanterme és tanítói lakása a rendeltetésnek megfelelő.
2. **Maginyecz tanyai iskola.** T. VII. 20. sz. Távolsága a várostól 12 km. A berényi út mentén fekszik. I-VI. osztályú, vegyes. Mint társulati iskola 1862-ben létesült és a szarvasi ev. egyház 1882-ben vette át. Az 1892-ben épült új épülethez a telket Maginyecz Mihály adományozta. A lakás és a tanterem a törvényes követelményeknek megfelel.
3. **Galóhalmi tanyai iskola.** T. VII. 343. sz. Távolsága a várostól 15 km. 1866-ban létesült mint társulati iskola, 1881. óta az egyház által átvett ev. felekezeti iskola. A mostani épület 1905-ben épült. I-VI. osztályú, vegyes iskola. Tanterem és tanítói lakás törvényes.
4. **Skorka tanyai iskola.** T. VII. 489. sz. Távolsága a várostól kb. 12 km. I-VI. osztályú, vegyes. 1866-ban nyílt meg, mint társulati iskola, 1883-ban rendszeresítették, azóta ev. felekezeti jellegű. Tanterem, tanítói lakás a törvény előírásának megfelel.
5. **Csabai úti tanyai iskola.** T. VII. 620. sz. Távolsága a várostól kb. 18 km. Megnyílt, mint társulati iskola 1862-ben. A szarvasi ev. egyház 1882-ben vette át. I-VI. o. vegyes. Tanítói lakás és tanterem megfelelő.
6. **Sápszky tanyai iskola.** T. VII. 188. sz. Távolsága a várostól 20 km. Épült és megnyílt mint társulati iskola 1869-ben. Az ev. egyház 1882-ben vette át. I-VI. osztályú, vegyes. Tanterem és tanítói lakás rendes.
7. **Sirató-szőlői iskola.** T. III. 135. sz. Távolsága a várostól 5 km. I-VI. osztályú, vegyes. Társulati 1876-tól, az egyház rendszeresítette. Tanítói lakás és tanterem rendes. A mostani épület 1902-ben épült.
8. **Ezüstszőlői iskola.** T. III. 411. sz. A várostól 6 km-re fekszik. I-VI. osztályú, vegyes. 1845-ben társulati jelleggel létesült, 1884-ben rendszeresítették. A tanterem és lakás megfelelő.

Az egykori Csabai-úti iskola épülete

9. **Ószőlői iskola.** T. V. 28. sz. A várostól kb. 6 km-re fekszik. I-VI. osztályú, vegyes. Mint társulati iskola 1845-ben létesült, a szarvasi ev. egyház 1882-ben rendszeresítette. Megfelelő tanteremmel és tanítói lakással rendelkezik.

10. **Furugyi iskola.** Békésszentandrás határában 881. tanyaszám alatt fekszik, Szarvastól mintegy 8 km távolságra. I-VI. osztályú, vegyes. 1857 körül társulati iskolaként létesült, a szarvasi evangélikus egyház csak 1895-ben vette át.

11. **Túl a körösi tanyai iskola.** A mezőtúri határban 303. sz. alatt fekszik. Távolsága Szarvastól kb. 14 km. I-VI. o. vegyes osztályú. Mint társulati iskola 1865 körül létesült, 1895-ben vette át az egyház. Tanterme és a lakás törvényes.

A következő két iskola már a jelen évszázad elején, ev. egyház által, ev. felekezeti jelleggel épült.

Emléktábla az Ószőlői iskola tantermében

12. **Csabacsüdi-Kita tanyai iskola.** 1901-ben épült és nyílt meg evangélikus felekezeti jelleggel. Építéséhez az iskolakör tagjai 1600 koronával és Kita András és neje: Molnár Anna, iskolatelek adományozásával járultak hozzá. Távolsága Szarvas várostól kb. 18 km. I-VI. o. vegyes. Lakás és tanterem törvényszerű.

13. **Inkey-Kákai iskola.** T. II. 385. sz. Távolsága a várostól kb. 9 km. Épült és megnyílt evangélikus felekezeti jelleggel 1913-ban. Építéséhez özv. Janurik Mátyásné 6000 koronát, Borgulya György és neje Galáth Mária 1 holdnyi telket, dr. Mikolay István orvos pedig egy harangot adományozott.

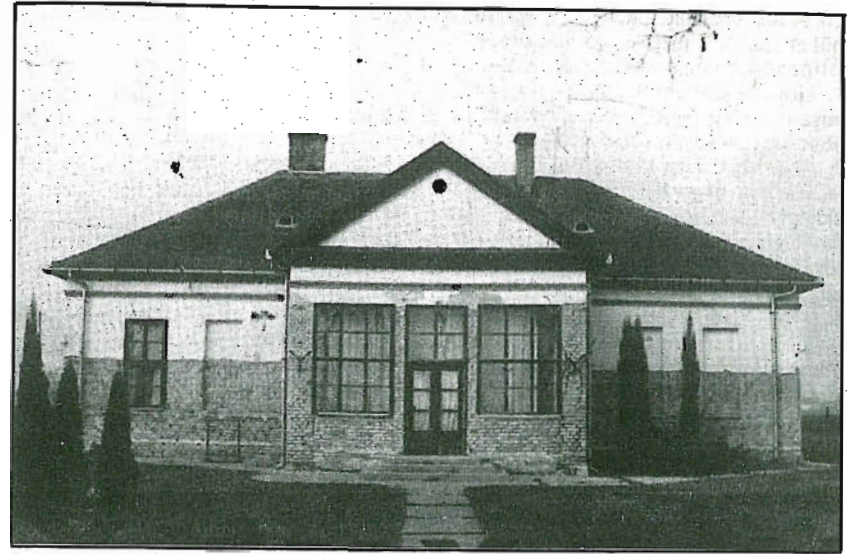
A kákai, a décsi és a kondorosi holdakon lévő társulati iskolák átvételéhez a szarvasi evangélikus egyház 300-300 forint segélyt kért a községtől. Mivel azonban az egyház kérelmét a község nem teljesítette, ez a három iskola néhány évig társulati jelleggel működött, míg végül az 1898-as évben a község kénytelen volt ezeket átvenni, aminek következtében községi jellegű iskolák lettek.

Az iskolák átvételével kapcsolatban hosszas vita és alkudozások folytak az egyház és az iskolakörök között. Az iskolakörök lakói ugyanis szabadulni szerettek volna minden további kötelezettségektől azzal, hogy iskoláikat az egyház átvette. Az egyház pedig azt kívánta a lakosoktól, hogy legalább az iskolák takarítását és fűtését továbbra is vállalják. Ebben az ügyben az egyház presbitériuma az 1884. évi január hó 5-én tartott gyűlésén a következő határozatokat hozta.

Az iskolák működési szabályzata

Miután a szarvasi evangélikus egyház külső iskoláinak a rendszeresítését 1882-ben, majd folytatódóan 1883-ban és az azután következő években foganatosította, s azok fenntartását egyelőre magára vállalta, a következő rendszabályok hozatalát tartotta szükségesnek:

1. A volt iskolai társulatokat felszavatottaknak, s azok hatáskörét megszüntnek nyilváníttja.
2. A volt iskolaköröket, mint amelyek önként és a szükségesnek megfelelően alakultak, ezután is meghagyja.
3. A tanítókat szokott módon az egyház választja, mégpedig vagy határozott időre ideiglenesen, ha tudniillik a kántori kort nem érték meg, s tanképesítve nicsenek, vagy életfogytiglan.
4. Véglegesen megválasztott rendes tanítóknak csupán azok tekinthetők, kik okleveles tanítójelöltek, vagy már másutt tanítóskodott tanképes egyének közül lettek megválasztva.
5. Kötelességük az iskola híj vezetésén kívül a szorgalmi idő alatt vasárnaponként és a sátoros ünnepek első napjain a nagykorú híveikkel istentiszteletet tartani, mely áll éneklésből, szent szöveg elolvasásából, posztilla szerinti prédikálásból és előkönyörgésből, mégpedig úgy, hogy az istentisztelet kezdetén a szokott bekezdő ének énekeltetik. Az első ének után rövid fohász mondatik, a második éneket követi a szent szöveg felolvasása, a harmadik ének után postillaolvasás és közima. Kimenőre 1-2 énekvers elzengése.
6. A tanítókat az egyház fizetvén, ezek évi fizetése a szabad lakáson s az iskolatelek ingyenhasználatán kívül egyelőre 20 köből granáriumi búza és 200 forintban állapítatik meg.
7. Minden iskolához választ a presbitérium a kint lakó, s arra méltó egyháztagokból az évi tisztújítás alkalmával egy segédesküdtet, ki tiszteletből köteles lesz az iskola tisztántartásáról gondoskodni, a tanulás és iskolatisztelet rendes menetére felügyelni, s az épületben szükséges javításokat a gondnok megbízásából eszközölni. A választás 1 évre szól s a megválasztottak az egyház esküdtjeivel együtt idebent az egyháznál felekedtetnek.
8. Minden ilyen esküdt mellé ugyanakkor választ a presbitérium egy egyházfit, ki annak tiszteletből a rend és tisztaság fenntartásában segédkezet nyújtani köteles.
9. Ezen két tisztségviselő segítségével a tanító iskolakörében évenként a szorgalmi idő beállta előtt összeírja a tanköteles gyermekeket.

Az egykori Orosházi-úti iskola épülete

10. Az iskolatelek az egyház vett tulajdona lévén, a rajta lévő összes épületeket, melyek úgy is nagy részben az ő költségén épültek, tartottak fenn, a maga tulajdonának nyilváníttja, s azok fenn- és rendbentartását a maga költségén eszközli.
11. Minthogy azonban az iskolaépületek gondozása az egyházi gondnok utasítása szerint a külső iskolai esküdt által, s ennek felelősségére történik, minthogy továbbá a tisztogatás és a javítás munkája ott kint lakó, ahhoz értő egyének által rövidebb úton végezhető, s minthogy az mégis előnyös a kint lakó egyháztagokra, hogy gyermekeik szemük előtt járhatnak iskolába: az épületek tapasztásához és meszeléséhez kellő kézimunkát, s az összes szolgálatot maguk, az iskolához tartozó felek adják, maguknak sor szerint, úgyhogy ezt a csekély terhet is egyelőre megosztva viseljék - szem előtt tartva azt, hogy hisz itt bent a városban is minden nagyobb egyházi munkánál kézi- és előfogat használatot mindannyiszor vállalnak az egyháztagok.
12. Az építéshez, fenntartáshoz, javításhoz szükséges összes anyagokat az egyház adja, hanem a tanterem és a tanítói lakás fűtővel való ellátásáról az illető iskolakör tartozik gondoskodni.
13. Ott, ahol harang van, ez az iskola s közvetve az egyház tulajdona marad úgy azonban, hogy annak fenntartásáról s használatáról maguk azon iskolakör tagjai fognak gondoskodni, s a rendes tanító semmiképp sem kötelezhető arra, hogy egyúttal harangozó is legyen.
14. A tanítás rendes menetét ellenőrizni a presbitérium által választott 2-2 felügyelő, s tapasztalataikról jelentést tesznek az igazgató-lelkésznek.
15. Az évi vizsga az igazgató lelkész által megszabott időben, lelkészek jelenlétében tartatik meg, akik az évi tanítás eredményéről a presbitériumnak, a dékánus útján az esperességnek kimerítően beszámolnak.

16. A téli iskolalátogatás és tavaszi vizsga alkalmával szükséges kocsikról a közvetlenül érdekeltek tartoznak gondoskodni.

Átmenetképpen s ezen rendszabályok életbeléptetése céljából határozatott:

1. Hogy a szabályzat közzététel útján a tanítókkal közöltessék, kik azt az iskola anyakönyvébe beírni, s a vasárnapi istentisztelet alkalmával kihirdetni kötelesek, ahhoz tartás végett utasíttatnak.

2. A presbitérium kimondta, hogy nem tartja az időt alkalmasnak a szabályszerű tisztviselők megválasztására, s fenntartja jogának gyakorlását most kezdetben is akkorára, amikor idebent is tisztújítás lesz. Addig is elismeri és ezennel megerősíti tisztviselőikül minden iskolánál azokat, kiket társai bizalma azon polcra emelt, s részéről is megbízik bennük, mint olyanokban, kik már most az egyház bizalmának teljes erőből igyekezni fognak megfelelni.

3. A siratói, az ezüstszőlői, a Skorka tanyai, a galóhalmi, az örménykúti tanyai iskolák tanítóinak meghagyatik, hogy az iskolába járó gyermekek névsorát írják össze, s minden gyermek neve mellé részletesen írják ki, hogy a régi egyezség szerint mit kapnának tandíj, ha közvetlenül a szülők által fizetnének most. Ezen kimutatásban természetesen leszámításba jönnek azok a gyermekek, kik után úgy sem remélhettek volna tandíjat. A kimutatást, melynek tisztán, pontosan és lelkiismeretesen kell szerkesztve lenni, írják alá a tanítók, a mostani gondnokok és a presbitéri gyűlés által kiküldött 2 felügyelő. Legalkalmasabb most, a téli vizsgák alkalmával. A beküldendő kimutatás alapján fog a tanítók évi fizetése kiszámíthatni.

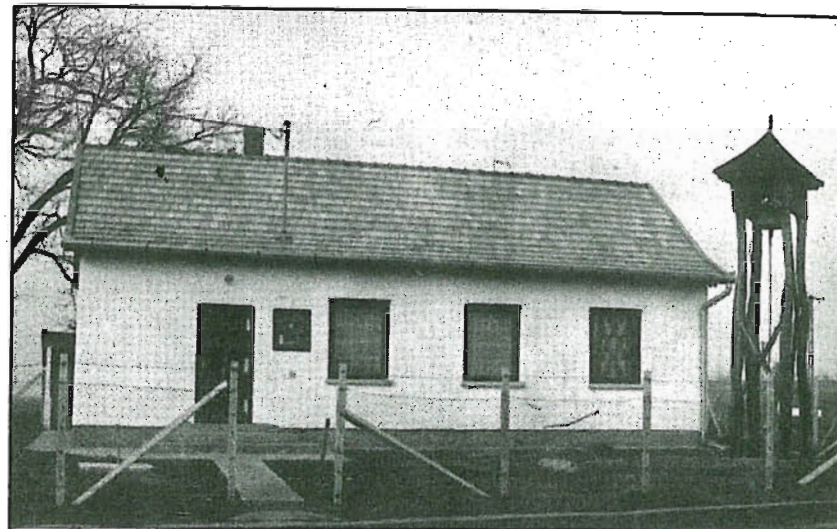
A 3. ponttal kapcsolatban utalni kell a presbitériumnak 1859. IX. 25-én hozott, másutt már ismertetett határozatára, amely kimondja, hogy a tanító fizetése 200 forint legyen. Az egyháztól 10 köből búza, a várostól 50 forint. Minden iskolakör tagtól, aki kint lakik, 1/2 véka búza, 1 petrence fűtő, 25 db tőzeg, 1 zsák kukoricacsutka, vagy helyette 40 krajcár. Minden iskolás gyermek után 1/2 véka búza, 1/2 véka árpa, 50 krajcár, 1/4 l olaj, vagy helyette 10 krajcár. Minden iskolakör tartozik gondoskodni tanítója örletéséről ingyen. Ezeket beszerezni az arra választott gondnok köteles, s ezzel a „dozorec” (felügyelő) jelenlétében számot adni köteles.

Az iskolák gyarapodása

A következő években egyre gyakrabban ismétlődnek a rendes épületekkel és tantermekkel még nem rendelkező tanyai iskolaköröknek az egyház elé terjesztett iskolaéptetés iránti kérelmei. Az egyház azonban az érdeklét tanyai lakosoktól hozzájárulást kívánt az építés költségeihez és attól tette függővé a még nem rendszeresített iskolák átvételét a társulatoktól, ha az iskolák a törvényes követelményeknek megfelelő épületekkel, s más előírásokkal is eleget tevő felszerelésekkel rendelkeznek.

Így épültek fel részben a társulati lakosok hozzájárulásából, részben egyes jószívű adományozók áldozatkészségéből lassan az ezidáig még csak ideiglenes épületekben működő iskolák épületei. 1883-ban az ezüstszőlői, jóval később, 1892-ben a Maginyecz tanyai, a fűrugyi, 1894-ben a mezőtúri, 1900-ban a siratói, öszlői, örménykúti, majd 1901-ben a Csabacsüd-Kita és 1913-ban az Inkey-Kákai iskoláknak a törvényes követelményeknek megfelelő végleges iskolaépületei.

Az iskolák szaporodásával arányban egyre nő a tanuló létszáma is. Az 1886. évi március 1-jén kelt igazgató-lelkészi jelentés szerint már 987 tanuló volt a tanyai iskolákban. A következő évi jelentés pedig a tanyai iskolák túlszűfoltóságáról szól, ami arra készítette a presbitériumot, hogy bizottságot küldjön ki azzal a megbízással, hogy tervet készítsen és javaslatot tegyen a zsűfoltóság megszüntetése érdekében. Az

Az egykori Mótyói iskola

1892. évi igazgató-lelkészi jelentés pedig a következőkben közli a tanyai iskolák tanuló létszámának kimutatását:

Mezőtúri iskolában a tanulók száma: 28, Belopotoczky-féle iskolában a tanulók száma: 94, Öszlői: 179, Csabai-út: 189, Örménykút: 103, Sápisky tanya: 102, Ezüstszőlő: 138, Lestyán iskola: 60, Skorka tanya: 114, Káka: 45, Sirató: 142

Ez a kimutatás olyan szemléltetően mutatja a zsűfoltóságadta helyzetét, hogy teljesen indokolt a vármegyei közigazgatási bizottságnak az egyházzal intézett azon felhívása, amelyben a túlszűfoltóság megszüntetése iránti intézkedésre szólítja fel az egyházat.

A zsűfoltóság megszüntetésének a feladata azonban nem volt az egyetlen problémája a szarvasi evangélikus egyháznak. A társulati iskolák egész sora várt még rendszeresítésre és a már rendszeresített és az egyház által átvett iskolák nagyobb része is még a célnak és a rendeltetésnek nem egészen megfelelő, ideiglenes épületekben működtek. Tarthatatlan volt már az okievel nélküli tanítók további alkalmazása is a rendszeresített iskolákban. Mindezeknek a feladatoknak a megoldása súlyos anyagi gondokat jelentett annak az év. egyházközségnek, amelynek már eddig is csaknem 30 iskola fennmaradásáról, ugyanannyi tanítói fizetésről kellett gondoskodnia, annál is inkább súlyos gondok voltak ezek, mert ugyanakkor folytak a milléniumra tervezett új templom építésének az előkészítési munkálatai is.

A világi hatóságok azonban nem voltak, de nem is lehettek tekintettel az iskolafenntartó egyházközség súlyos és összetett gondjaira és ismételt rendeletekkel igyekeztek rászorítani az egyházat arra, hogy az iskolák fejlesztése terén a korszerű követelményeknek eleget tegyen.

Megjegyzés:

Ez az írás Lelkes Pál ny. tanító hagyatékában levő „A szarvasi tanyai elemi népiskolák története” c. tanulmányának 3. részlete. Folytatását a következő számunkban közöljük.

K. Szarka Judit:

A szarvasi szlovákság asszimilálódásának kezdetei a XIX. században

I.

A szlovákok betelepülése Szarvasra

A mai Szarvas területén már a honfoglalás korában is település volt. A középkor folyamán nagy községgé fejlődött. A török megszállás alatt ez a település teljesen elpusztult. Lakossága kihalt, vagy elmenekült. A község helyén nagy pusztaság maradt, melyet Ócsöd fennhatósága alatt Szarvaspusztának neveztek el. A Neoaquistica Commissio olyan lakatlan területnek nyilvánította, mely gazdátlan, tehát a kincstár tulajdona.

A Rákóczi szabadságharc után Harruckern János György az udvar hadiszállítója kapta meg ezt a területet. A birtok régi urai, Pécsi István és Guthy Sándor hiába tiltakoztak ez ellen, mert az ősi birtokjogukat igazolni nem tudták.

Harruckern az üres pusztákkal kezdeni semmit nem tudott. Jellemző adat, hogy 5 évvel a tulajdonjog eladományozása előtt 1586 embert írtak össze egész Békés megyében. Amikor 1720-ban a szarvasi puszta Harruckern birtoka lett, csupán beomlott sáncok és egy török fürdő emlékeztetett az egykori emberi életre. A tulajdonos azonban kihasználta az 1715. évi 101. tc. és az 1723. évi 18. tc. adta lehetőségeket. Felhívást intézett az ország lakosaihoz, hogy kedvező feltételek mellett települjenek le.

A felhívás hatására a felvidékről, sőt a közeli Csabáról szökött jobbágyok kezdtek jelentkezni. Emiatt többször is perelték a Harruckern családot.

1722-ben kapta meg Szarvas a falu elnevezést. Ekkor kötik meg azt a letelepedési szerződést, amelyet a mai Szarvas alapítólevelének tekinthetünk.

Az első bevándorlók tótok voltak és evangélikusnak vallották magukat. Tessedik szerint az „első betelepülő Valentik Pál volt, akit régebbi lakóhelyéről Osztroluczky-nak neveztek el”.⁽³⁾ Tény, hogy a mai családnevek között is igen sok az Osztroluczky. Az első telepeshullámok magyar és szlovák emberekből álltak. A gömri és nógrádi telepések szlovákok voltak, akik elkülönültek a magyar nyelvű telepesektől. Tusjakoknak nevezték őket, mely eredetileg gúnynév volt, később helynév, majd pedig személynév lett. (Igen sok Tusjak nevű lakos él ma is Szarvason.)

Ez az elkülönülés hosszú ideig lehetővé tette, hogy a magukkal hozott ősi szokásokat megőrizték.

Igy lett az egykor magyar lakosságú, de a török által elpusztított Szarvas vegyes, többségében szlovák, kisebbségben magyar, töredékében lengyel és német lakosságú várossá. E két utóbbi menzietiség nagyon rövid idő alatt beolvadt. Írásos adatunk

Egykorú szlovák népviselet

erről ugyan kevés maradt, és ezek is későbbi statisztikai adatok. Létüket azonban bizonyítják az egykori névjegyzékekben előforduló, sőt ma is megtalálható családnevek. (Potocky, Visocky, Adamovszky, Smit, Eckert stb.)

A felvidékről idetelepült szlovákság a szlovák anyanyelvet beszélte. Amennyire a nevekből következtetni lehet, az első telepesek közt oly kis számban volt magyar, hogy ezek a nyelvi egységet nem bontották meg. Éppen ezért még fel sem merülhetett annak a gondolata, hogy a szlovákon kívül más nyelven is taníthatnának. Ez a helyzet a XIX. sz. elejéig állt fenn.

Mivel az 1800-as évekre Szarvas a környék legjelentősebb települése lett, a környékbeli közigazgatás központjává vált. A szomszédos falvak lakosai magyarok voltak, és tiltakoztak volna az ellen, ha a közigazgatás nem az ő nyelvüket használja. Így tisztviselőknek azokat választották meg, akik mindkét nyelvet beszélték. Ez kiindulópontja lett a későbbi elmagyarosodásnak. A folyamat elindítóját tehát nem az oktatásban kell keresnünk. Az ok alkalmazkodás a tágabb környezethez. Az oktatás csak későbbiekben vált eszközzé, a magyarosításban. Ez a folyamat a XIX. sz. elején gyorsult meg. Azok a tanítók, akik elsősorban magyarnak vallják magukat, az írást, olvasást magyarul is tanítják. Ennek azonban egészen az 1870-es évekig csak formális jellege volt. Amint a tanulók az iskolából kikerültek, általában nem volt szükségük magyarra, amit tanultak, el is felejtették.

Az oktatás és a magyarosodás kapcsolata tehát meglehetősen szűkkörű volt a XIX. sz. elejéig.

II.

Nemzetiségi viszonyok a XIX. sz. végéig Magyarok és szlovákok

Láttuk, hogy a különböző helyről szökött, különféle nyelvű jobbágyok elkülönülten telepedtek le, de Szarvas okiratai alapján különösebb nemzeti ellentétekkel nem találkozunk. Ennek egyik bizonyítéka a lakosság 1848-as magatartása. Lázas izgalommal kísérték figyelemmel az országos eseményeket, sőt sok szarvasi azt emlegette, ha a főváros nem mozdul, a „vidéknek kell kezdeményezni”.⁽²⁾

1848 szeptemberében Kossuthot meghívták Szarvasra, de más elfoglaltsága miatt nem tudott eljönni. Ezért azután gondoskodtak arról, hogy véleményét írásban ismerhesse meg a lakosság. A Békés vármegye polgárihoz intézett levelét szlovák nyelven 300 példányban kinyomatták és kiosztották.

Réthy Lipót 1847-ben telepedett le Szarvason, nyomda-állítási szabadalommal. Réthy nyomdájában adták ki az említett Kossuth beszédet és Greguss Ákos Robespierre „Beszéde az alkotmányról” című fordítását, amit a magyar nép figyelmébe ajánl. Ugyancsak ebben a nyomdában látott napvilágot Jancsovics István: Új magyar-szláv és szláv-magyar szótárja. Nyilvánvalóan a jelentkező szláv igénynek tettek eleget, hogy a környező magyar falvakkal érintkezni tudjanak.

Hellebranth 1822-ben megjelent munkájában azt írja, hogy „a szarvasi tótok közt egy sincs, aki magyarul ne tudna.”

Nem teljesen helytálló ez a nézet, hiszen még a század első évtizedeiben éltek ilyen emberek. Az azonban már igaz, hogy az ő korában is keverték a tót nyelvet magyar szavakkal. Legismertebb keverési mód a szlovák mondatba vegyített magyar szavaknak szlovák ragokkal való ellátása. Pl. rétu, gáti, laposu.

1872-ben, Zsilinszky korában még több magyar szót keverték a szlovák közé, tehát még jobban magyarosították a szlovák nyelvet.

Múlt századi női és férfi viselet

A magyarosodásnak ez a módja különösen jellemző a mai szarvasi szlovák nyelvre. Az új fogalmakra, hivatalos szavakra nincs szlovák szavuk (pl. ja sa fie budem idegesituvat'...).

Nem találkoztam olyan adattal, hogy a nemzetiségek és az itt lakó magyarok között éles ellentét alakult volna ki, de kisebb viszály volt 1870-ben. Darabos György községi képviselő aláírásokat gyűjtött, és azt kérte az igazságügy minisztertől, hogy olyan bírakat nevezzenek ki, akik szlovákul is tudnak. A folyamodvány nagy felháborodást keltett Szarvason. Jellemző, hogy Darabos, aki az akció élére állt, 700 aláírást gyűjtött össze, amikor Szarvas lakossága kb. 21 ezer körül mozgott.

A képviselő testület informáló bizottságot küldött a miniszterhez. Utóbb kiderült, hogy Szarvason nem is akarnak felállítani törvényszéket.

Neumann Jenő könyvébe a lakosság nemzetiségi megoszlása a következő:⁽³⁾ 1890-ben 24.393 lakos közül 10.769 magyar, 13.525 szlovák, 61 német, 23 román, 15 egyéb.

1900-ban 25.879 lakos közül 7.845 magyar, 17.771 szlovák, 117 német, 18 román, 6 egyéb.

1910-ben 25.879 lakos közül 9.533 magyar, 16.262 szlovák, 51 német, 9 román, 24 egyéb.

Valószínűleg 1890-ben más eljárást követhettek a statisztikai adatoknál, s ezért kevesebb a magyarok száma 1900-ban.

III. Az oktatásügy helyzete

Nagy átalakulás történt a század végére iskolatügyben. A magániskolákat az egyház vette kezébe, s ügyüket az iskolaszékek intézték. Állami, illetve egyházi támogatást csak úgy kaptak, ha a magyar nyelvű oktatást általánossá teszik. Ebben a rendeletben alulról és felülről jövő törekvések találkoztak, így zavartalanul végrehajtható volt. Jelentősége óriási. Az eddig két évszázadon elnyúló lassú beolvadási folyamatot ugrásszerűen meggyorsította.

A lakosság szaporodása maga után vonta, hogy az egyház a népiskoláinak számát növelje. 1815-ben már 5 iskola volt, kisebb és nagyobb osztályokra osztva; 4 alsóbb és 5 felsőbb osztályt tanítottak.

Az iskolák számának növekedése: (Neumann szerint)⁽⁴⁾

1822-ben 5 iskola

1852-ben 9 iskola 2112 tanulóval

1871-ben 12 városi, 5 tanyai iskola 2462 tanulóval

1884-ben 15 városi, 8 tanyai iskola 2787 tanulóval

1897-ben 17 városi, 13 tanyai iskola 2936 tanulóval

Az oktatás nyelve jól követhető az iskolák tanítási rendjének vizsgálatával.

A szarvasi Muszáj Városi, vagy Nagy temető utcai iskolát 1827-28-ban állítják fel, 75 tanulóval indult, de számuk a következő évre 278-ra növekedett. Novembertől áprilisi jártak rendszeresen a gyerekek.

A vizsga rendje, az anyakönyv szerint, a következő volt. Az „Ügyelő Választmány azt figyelte, hogy mennyire haladtak a gyermekek a magyarságban mást számba se vévén”... ”magyar olvasásban, fordításban és beszélgetésben is” megkivánták a magyar tudást.

Követelmények voltak: szavalás, számolás magyarul és szlovákul.

A nevelők feladata: „a hon nyelvét, mely mostan alkotmány szerint magyarnál más nem is lehet, idegen ajkú tanítványaikba csepegtessék bele, és sziveikből minden nemzet ellenes irányt jó korán eltavítsák (eltávolítsák), nemzetiséget velük megkedveltessék.”⁽⁵⁾

Körlelkészi rendelet szerint névsort és jegyzőkönyvet kellett rendszeresen magyar nyelven vezetni.

Bár nem helyeztek még különösebb súlyt a magyarosításra, de mégis feladatul tűzik ki, hogy a szlovákok magyar nyelvben bizonyos jártasságra szert tegyenek, ami a magyar nyelv terjedését mutatja a reformkorban. Ezt bizonyítják a nagyobb növendékek számára készült tananyagok is, ahol 2 éves képzésben részesültek.

1. évben az a cél, hogy helyesen olvassanak szlovákul, magyarul.

2. évben különös tekintettel kellett kezelni a magyar földre és történelemre vonatkozó eseményeket.

A névsorban kb. 2 % magyar nevű gyermek szerepel, ami azonban önmagában nem bizonyíték.

Az 1840-es évek közepén az iskolákban általánossá vált a kétnyelvűség, a magyarosítási törekvések eredményeként.

Érdekes megjegyezni, hogy az abszolutizmus korában, 1852-ben, az osztrák hadseregéből leszerelt - minden képesítés nélküli katona -, Baltázár veszi át Leszik Dániel helyét, aki 1829-1852-ig tanított. 1877-ben Moravcsik tanfőt megdicsérik, mert a tisztán tótajkú tanulóit egy év alatt magyarra tanította.

1879-ben a következő határozatot hozták a magyar nyelv tanításának 1879/80. tanévre elfogadott tantervében:

I. osztály: Nevezetesebb testrészek, ruhaneműk, családtagjaik neveinek elősorolása.

II. osztály: Az iskolai és házi eszközök neveinek betanulása magyarul.

III. osztály: A tanult magyar szavak mondatba foglalása. Magyar olvasás és verstanulás. Magyar órakon a társalgás nyelve magyar.

Szarvason 1868-ban állítanak fel először magyar iskolát, ahol az volt a követelmény, hogy úgy tudjanak magyarul beszélni, hogy ez alapján más tárgyat is magyarul tanulhassanak. Az 1873/74-es években szaporodnak azok a bejegyzések, hogy „Magyar iskolába távozott.” Ezek a bejegyzések már a Tisza Kálmán idején folyó magyarosítási törekvéseket mutatják.

A Szarvasi Evangélikus Egyház székesvárosi kisebb növendék „oskolája”⁽⁷⁾ 1843-ra felépült. 3 tanítót neveztek ki: Szklenka N-t, aki pozsonyi bölcsészetet tanult, Csillag Mihál Brac-és Zvarinyi Lajos néptanítókat.

A növendékek tanultak: imádságot, ó- és új testamentumból a növendékek korához alkalmazott történeteket, közéletben előforduló természeti terményeket és tűneményeket, földismeretet, a magyar és a nemzetiségi nyelvet, magyar nyelvű számlálást, térmértékek és súlymértékek ismeretét

Találkoztam ilyen bejegyzésekkel az 1843/44-ben, a reformkorban, amikor magyar nyelvi kulturális öntudat kezdett erőteljesebben kibontakozni a magyarságban.

„A hol az anyanyelv nem a magyar ott legalább a megnevezések magyarul történjenek, hogy így lassanként a honi nyelv hangját korán megszokván, későbbi években minden tárgyra nézve ezen nyelven haladhassanak a növendékek.”⁽⁸⁾

Még egy megjegyzés: „Hogy pedig a magyar nyelvre hol ez nem anyanyelv, különös tekintet fordítások.”⁽⁹⁾

Ehhez képest a magyar nyelv visszahúzódása tapasztalható az 50-es években, az önkényuralom idején. 1852-ben a tantárgyak felsorolásánál már csak ennyi megjegyzés van az olvasásnál: „szótagolás, olvasás tótul és magyarul.” Az önkényuralmi kormánynak nem volt érdeke a magyarosítás. Minél megosztottabb a nemzet, annál könnyebb rajta uralkodniuk. Ez volt a módszerük a más népek elnyomására.

1861-ben a tantárgyak felsorolása a következő: betűzés, tót és magyar olvasás, a Kiskaté három része, ószövetségi történetek, énekek, földrajz elemei, számismeret, számírási, pénznemek, mértékek ismertetése, szent írásbeli mondások tótul és magyarul, éneklés, írásmutatványok.

A kiegyezés után felvetették Szarvason ismét a magyar iskola felállításának szükségességét, amely még 1857-ben „az akkori nemzeti elnyomás miatt nem valósulhatott meg.”⁽¹⁰⁾

1867-ben egy bizottságot küldtek ki, mely kidolgozta a felállítandó magyar iskola tervét, amely 1868-ban meg is alakult.

„A magyar iskola felállítása után szépen haladt a magyar nyelv uralomra jutása a többi iskolákban is.” 1882-ben a békés megyei közigazgatási bizottság felhívásának megfelelően elrendelte a presbitérium, hogy a magyar nyelvet már az első osztályban oly mérvben tanítsák, hogy a felsőbb osztályokban némely tantárgyakat, a legfelsőbb osztályban pedig a tantárgyak nagyobb részét magyar nyelven lehessen tanítani s így a gyermekek a magyar nyelvet az iskolákban teljesen elsajátíthassák. Már a következő évben elismeréssel szolt a hivatalos jelentés a magyar nyelven való tanítás eredményéről...”⁽¹¹⁾

A kiegyezés után, amikor a magyarság ismét uralkodik a nemzetiségek felett, ismét megindul a magyarosítás szorgalmazása.

IV.

A szarvasi gimnázium szerepe a magyarosodásban

1802-ben az esperességi közgyűlésen elhatározták egy gimnázium felállítását. Egyhangúlag Mezőberényt választották ki helyül, mert az itt tanulók 3 nyelvet is elsajátítottak. A lakosság magyar, szlovák és német összetételű volt.

Az új gimnázium nehéz anyagi körülmények között kezdte meg működését. Eleinte még saját tulajdonát képező iskolaépület sem volt.

1830 körül még mindig egyébről sem tárgyalt az esperesség, hogy hogyan lehetne a gimnázium anyagi helyzetét biztosítani, megerősíteni. A szarvasi főjegyző és főszolgabíró meggyőzték gróf Bolza Józsefet, hogy milyen előnyt jelentene a gimnázium Szarvasra való helyezése.

Gróf Bolza József „az említett gimnáziumnak Szarvasra leendő alapítására a közlegelőből kivágatandó 280 hold szántó, kaszáló s legelő földet, 25 holdból álló botanikus kertet, két malomhelyet és a megkívántató belső fundusokat rendes óvások mellett...” „önbelátása, s minden külső beavatkozás nélkül teljes joggal használhatja” az intézet. Az alapítvány legfontosabb rugói: a „közjő előmozdítása s a nemzeti nyelv kifejlése”.⁽¹²⁾ Közvetlenül az 1800-as évek elején a nemzeti törekvések még kevéssé kapnak hangot. Ezért vitték Mezőberénybe a gimnáziumot. Az anyakönyvet is latinul vezetik és csak a 40-es évek reformkori nyelvharcának eredményeként térnek át az ügyintézésben a magyar nyelvre.

Szarvasra már azzal a céllal akarják a gimnáziumot áthelyezni, hogy „a nemzeti nyelv” kifejlődését, és terjesztését elősegítsék, hiszen a reformkorban, a magyar nemzet öntudatra ébredésének korszakában a magyar nyelv általánossá tételéért kezdtek harcot.

A szarvasi gimnázium (jövénnyek) anyakönyvébe⁽¹³⁾ 1834-ben 80 tanulót írtak be. 1-ből 29 magyar, 29 szlovák, 15 szerb, 5 román, 2 német anyanyelvű. Az ország különböző részeiből jöttek Szarvasra.

1850/51-ben 50 tanulóból 43 magyar, 1 szlovák, 3 román, 2 német, 1 szerb.

1856/57-ben 86 tanulóból 77 magyar, 4 német, 5 román és szlovák nincs.

1868/69-ben 97 tanulóból 83 magyar, 8 román, 6 német.

Láthatjuk, hogy a szarvasi gimnázium célja a magyarosítás volt. 1834-ben 80 tanulóból csak 29 magyar, 1868-ban 97 gyerekből már 83 magyar, tehát célját elérte.

Aki eredetileg szlovák anyanyelvűnek vallotta magát, mire a gimnáziumot elvégezte, legalábbis kifelé magyarnak vallotta magát. A későbbiekben nem tüntették fel a nemzetiséget az anyakönyvben.

A felhasznált irodalom jegyzéke

1. Tessedik Sámuel: Memorabilia Szarvasiensis
2. Dr. Neumann Jenő: Szarvas nagyközség története 68. o. Szarvas, 1922.
3. Neumann Jenő: Szarvas nagyközség története 167. o.
4. Neumann Jenő: Szarvas nagyközség története 277. o.
5. Gyulai ÁLT Szarvas Muszaj Városi vagy Nagy temető utcai Iskola története R.1.
6. Gyulai ÁLT (u. o. ÁLT: Állami Levéltár)
7. Gyulai ÁLT Szarvasi Evangélikus Egyház Székevárosi Iskola anyakönyve 1843-1859/60 R.1.
8. u. o.
9. u. o.
10. Dr. Neumann Jenő: Szarvas története 276. o.
11. u. o. 276. o.
12. Benka Gyula: A szarvasi főgimnázium története 22. o. Szarvas,
13. Gyulai ÁLT jövénnyek anyakönyve

ARCKÉPCSARNOK

„Szarvas Városért” kitüntetésben részesültek

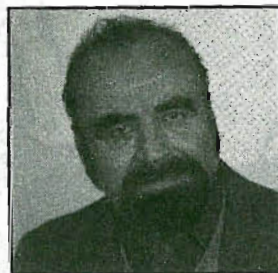
Dr. Palov József
múzeumigazgató (1980)

Dr. Domán Imre
nyugalmazott főállatorvos
(1984)

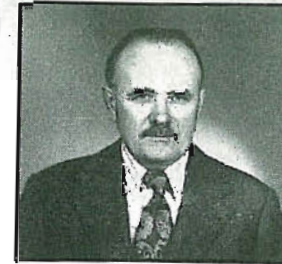
Dr. Körösfalvi Pál a
Békés Megyei Tervező
Vállalat igazgatója a
Szarvasi Baráti Kör
elnöke (1984)

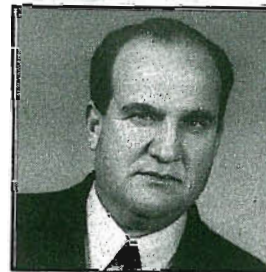
Sipos Mihály a DÉLÉP
vezérgazatója (1984)

Dr. Tóth Lajos DATE,
tanszékvezető főiskolai
tanár (1984.)

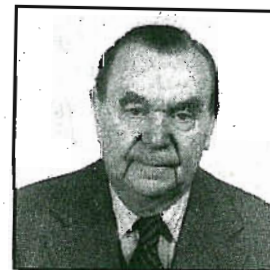
Kovács András a
SZIREN Ipari
Szövetkezet ny. elnöke
(1986)

Mészáros István a
Szarvasi Állami
Tangazdaság igazgatója
(1986)

Kovács Péter a Dózsa tsz
elnöke (1990)

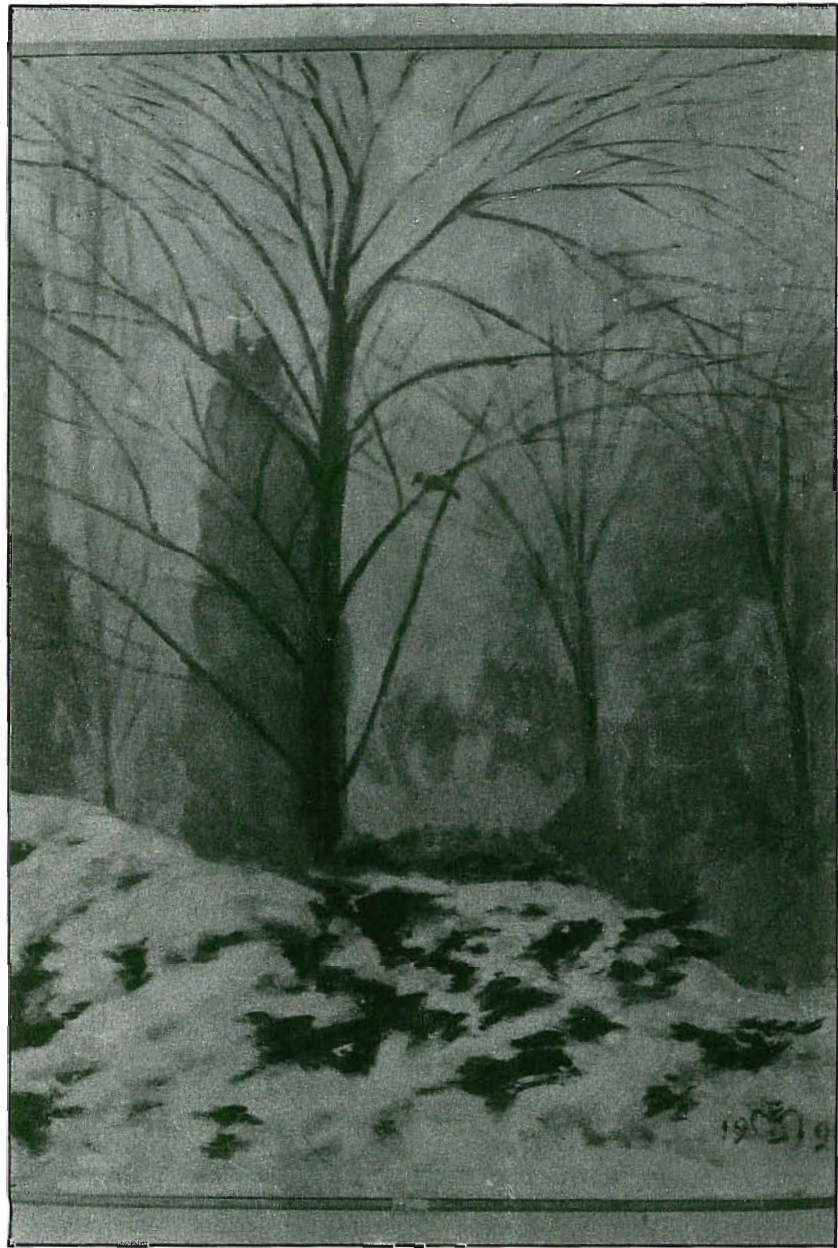

Fasang Árpád ny.
zenepedagógus (1991)
A nevek alatt feltüntetett évszám az adományozás időpontjára vonatkozik. Az 1984.
és 1986. években kitüntetettek közül egy-egy személy megkeresésünkre nem válaszolt, ezért úgy tekintettük, hogy nem kívánnak megjelenni az arcképcsarnokban.

Kékesi László
grafikusművész (1991)

Szerkesztette: dr. Molitorisz Pál

IN MEMORIAM

Misák Jenő és felesége 1955-ben.

Dr. Marjai Gyula

Misák Jenő

(1895-1968)

Az Arborétum *Bolza Pál* szándékain túlmenően nagy mértékben köszönheti arculatát e kertet ápoló és fejlesztő kertészek gondosságának és előrelátásának. A kertészek sorában jelentős szerepet töltött be Misák Jenő aki 37 évig volt főkertész. 1920 után a kert kialakítása, az állomány megőrzése és gyarapítása volt a célja hosszú tevékenysége alatt.

Misák Jenő 1895. évben, Királyfa községben, Hont megyében született. Érdeklődésére jellemző, hogy sok országban dolgozva tanulta meg a kertészkedés mesterfogásait. Így először Németország, majd Belgium, Hollandia, Lengyelország, Olaszország, Oroszország és Szerbia következett. Az I. világháborús katonáskodása után 1919-ben a budapesti Kertészeti Főiskola gyakorlatvezetője lett, majd 1920 július 1-től lett az Arborétum kertésze.

A működése alatt a helyben szaporított növények száma és aránya megnövekedett, nőttek a kert kapcsolatai más kertekkel, ami további lehetőség volt a fejlesztésre, végül egyre nagyobb lett a kert vendégforgalma, mely mind az szakemberek, mind az egyéb látogatók körében a kert népszerűségének növekedését jelentette. Misák Jenő nyugdíjba vonulásáig (1957-ig) végzett tevékenysége lehetővé tette a kert épségben való megőrzését, az igényeknek megfelelő fejlesztését, ezzel lehetővé tette a későbbi tudományos igényű kertgondozást és fejlesztést.

Irodalom:

Fekete István: *Pepikert*. Mg. kiadó, Bp. 1960.

Dr. Búzás László:

Fetzer József pápai kamarás, esperes, apátplébános

(1884-1979)

Szarvasi tevékenységének frásos emléket állítani ma azért is szükséges, mert *Tessedik Sámuel* 53 éves szarvasi lelkészi munkája után *Fetzer József* volt az Szarvason, aki hozzá hasonlítható a 47 éves szolgálatával. 1915. június 19-től 1962. július 1-ig volt a római katolikus parókia vezetője, plébánosa, esperese, majd apátúra. Ma 30 éve vonult nyugállományba, de lelkészi tevékenységét, híveinek szolgálatát haláláig, 1979-ig végezte.

Élt 95 évet.

1884-ben született Tasnádon. Középiskoláit Nagykárolyban és Nagyváradon, teológiai tanulmányait ugyancsak Nagyváradon végezte.

A harangok hadba mennek
(1914-1918)

1908-ban Szarvason volt rövid ideig segédlelkész. 1910-ben Debrecenben lelkész, majd 1913-tól a magyvárad papnevelde lelkészi igazgatója. Az első világháború kitörésekor tábori lelkész. 1915-től végleg Szarvasra jött plébánosnak. Abba a katolikus egyházközségbe, mely 1788-ban szerveződött 60 taggal, de ekkor már több ezer hívének lett lekipásztora. A szarvasi római katolikus egyházközség 14. plébánosa.

Elődei: *Lajos János, Szabó Elek, Kriniczky Antal, Furmonn János, Mikóvnyi József, Bugonits György, Thursánszki József, Szarka György, Huzli Károly, Zimmermann Károly, Lonovics Ferenc, Dinya János, Szirmai László Árpád.* Ők építették ki és teremtették meg az egyházközség működésének feltételeit.

Megéptették a Szent Klára-templomot, a parókiát, temetőt, iskolát. A váradi püspökség támogatásán túl a legnagyobb mecénás a Bolza család volt.

Fetzer József a háborús évek alatt igen kedvezőtlen körülmények között kezdte meg munkáját, amit mindig szolgálatnak tekintett. A háború elvitte a templom három harangját és az orgona 35 nagy sípját. Ennél nagyobb volt a háborúval együtt járó lelki kár. Fiak és férfiek elvesztése, vagy távolléte nehezítette a lelki vigasz eredményességét. Majd a két forradalom és a román katonai megszállás még az istentiszteletek megtartását is nehezítették. A plébános az internálás veszélyének is ki volt téve. Mindezek után 1920. március 2-án szűnt meg a megszállás és zenghetett a templomi Tedeum.

Több évtizedes munkásságának egyházépítő tevékenységét csak nagy vonásokban lehet röviden ismertetni. Fejlesztette és bővítette az iskolai osztálytermeket. A templom fejlesztésére újabb és újabb adományozókat gyűjtött. Új harangok kerültek a toronyba, és felújításra került a ma is szépen zengő orgona. 1927-28-ban felépült az emeletes iskola. A nagy világválság hatása Szarvason is érződött a következő években. A nyomor enyhítésére 1932-ben megnyitotta a szegény iskolás gyermekek számára a Szent József konyhát. Különösen nagy munkát végzett a karitatív szakosztályban. Minden karácsonyot az ajándékgyűjtés és szegények közötti szétosztásának ünnepévé is tette az 1920-as, 30-as, 40-es években. Szép események voltak az első áldozások, bérnálások, körmenetek és más egyházi rendezvények. *Privler Pál*

Elsőáldozók között

igazgató-tanító és *Tauh Antal* kántor vezetésével szervezte és működtette a Szent Cecilia Együletet és Énekkart.

Az ifjúság nevelésére az iskolai hitoktatásokon túl is gondolt. Vallásos tartalmú ifjúsági szervezeteket hozott létre. Az egyházközség tagjai számára családias légkörű otthon vásárolt és rendezett be Szent István Otthon néven. Az akkori Szék utcai katolikus iskolában zárdát létesített, s apácák segítségével sok cigánygyermek számára tette lehetővé az elemi iskola elvégzését.

Műveltsége, tehetősége alapján tudományos munkára is vállalkozott. 1938-ban megírta a szarvasi római katolikus egyházközség 150 éves történetét. Az újságírás terén a debreceni és nagyváradai lapokban fejtett ki élénk tevékenységet, s az Országos Egyháztörténeli Lapok munkatársa volt.

A második világháború és az ezt követő időszak súlyos megpróbáltatásait imádságos lélekkel viselte. Híveit a nehézségek ellenére is igyekezett megtartani, s végtelen rugalmasságot tanúsított a hitélet fennmaradásáért. Az oltárhoz vonzódó fiatalokat igyekezett az egyház szolgálatára nevelni. Ennek eredménye volt, hogy 1963. július 23-án *dr. Dankó László*, a mostani kalocsai érseket, pappá szentelése alkalmából első szentmiséjének megtartása során ő vezette az oltárhoz itt Szarvason. Mert ő volt, aki észrevette vonzódását Isten szolgálatára, s egyengette útját a piaristák gimnáziumába. Az érsek úr nyilatkozta róla: „A népet, a cigányoktól a grófokig egyformán kezelte. Katolikust, evangélikust, hívőt és nem hívőt egyaránt megbecsülte.”

Élete, hite, munkássága, türelme, felelőssége, emberszeretete és bölcsessége jó példa mindenki számára. Úgy szolgálta a hitközséget, hogy Szarvas egész társadalmát is szolgálta, segítette. Észrevétlenül, csendben, szerényen.

Negyvenöt évvel ezelőtt egész Szarvasi megrázta egy tragikus esemény: Bertók Pált, a város minden idők egyik legjobb labdarúgóját egy akkor még ismeretlen tettes lelőtte. Az Alföldi Népiújság szarvasi mellékletében egy fiatal jogász, dr. Perényi Béla búcsúztatta. A 45 esziendővel ezelőtti írás rövidített változatával emlékezünk Bertók Pálra. Az újraközléssel tisztelettel köszönjük a szerzőt 70. születésnapján.

Dr. Perényi Béla

Emlékezés Bertók Pálra

Szarvas község gyászol. Olyan mélyen és igazán, olyan egyégesen, ahogyan kis község legjobb fiainak egyikét gyászolhatja. Akik Húsvéthétfőjén Szarvason jártak, s tanúi voltak a népszerű sportoló és kiváló ember, *Bertók Pál* komor pompájú temetésének és látták a gyászszertartás színhelyéről, a sporttelepről a koporsó után lépdelő, mélységesen lesújtott ötezres tömeget, azok ebből a megrázó és szomorú élményből vigaszt is meríthettek. Érezhették, hogy hivatást hordoz az a Nép, amelyik ennyire együtt tud érezni, amelyik ennyire a lelkek mélyéről tudja megsiratni egyik derék fiát.

... A sporttelep tribünjén ott lengeti a szél a gyászlobogót, s a sírhanton nem hervadtak még el a koratavas virágai... A feltoluló emlékeket azonban elűzni nem lehet, s újra úgy áll előttünk, mint tegnap, - mint tíz, vagy huszonöt eszten-deje...

A karrier kezdete

1922-ben vagyunk. Ekkor alakult meg a város első komony sportegyesülete, a *Turul*. És a régi futballpályán ekkor jegyzi el magát örökre a labdarúgással egy vékonycsontú, 15 éves gyerekember, Bertók Pali. Amikor 1927-ben új futballpályát avatott az egyesület, már csapata legjobbjaként emlegették. Közben szakmát is választott, az asztalosmesterséget tanulta ki. A következő évek a fokozatos fejlődés jégében

A Turul játékosai (balról, guggolnak):
Gaál II. Gyula, Reich Rudolf, Galáth János, Csernák II. István, Molnár György,
Csernák I. Ferenc, Bertók Pál, Klenk II. Gusztáv, Klenk I. József, Szirony Pál,
Gaál I. Ferenc.

Szarvason teltek el. Bertóknak oroszlánrésze van abban, hogy az 1929/30-as bajnoki évben a három csabai egyesület, a Bohn S.C., az Előre és a Cs.A.K. mögött a tisztes 4. helyen végzett a Turul, megelőzve a környék csapatait.

Híres volt arról, hogy egyes ünnepi alkalmakkor különösen magaslatú játékot nyújtott. Így volt ez 1930. július 15-én is, amikor a ma is modernnek számító tribünjét avatta az egyesület. Két és félezer főnyi tömeg biztatta aznap az Orosházi M.T.K. ellen a Turul csapatát, s az új lelátó előtt éppen Bertók rúgta az első gólt és főleg az ő pompás játéka révén 7:2-re diadalmaskodott a szarvasi csapat. Bertókra felfigyeltek a profiegyesületek és a debreceni Bocskai szerződést ígért neki.

1930. okt. 19-én játszott utóljára itthon. Nagyon készült a búcsúmérkőzésre, amelyik egyúttal 200. mérkőzése volt az egyesületben. A hatalmasszámú szurkológárda előtt felejthetetlen nagy formában, jóformán egyedül sikerült megvernie a 2-ik helyen álló nagy favorit Előre csapatát. A csabai sportújság kiküldött tudósítója így írt akkor a 2:1-re végződött mérkőzésről: „A Turul játékosainak győzniük kellett, a biztosra menő Előrével szemben, mert ővéké volt Bertók, aki minden igyekezetét és tudását sikerrel adta bele, valószínűleg utolsó amatőrlétkébe...”

A debreceni Bocskai-ban sehogyan sem találta a helyét s hamarosan a Szeged F.C.-hez írt alá professzionista szerződést.

Az élvonalban

Itt értett aztán be a labdarúgó tudása és Szeged csapatának közel 12 esztendőn át állandó tagja és biztos oszlopa volt.

Lengyelországba induló csapat: Tóth, Nagy, Török, Baróti, Marosi, Bertók, Seper, Bognár, Domonkos, Honti, Harangozó, Hesser, Szilasi, Raiffai. 1939. július
Szeged FC

1932. decemberében utazott először külföldi túrára. A szarvasi sportemberek büszkén adták kézről-kézre első képeslapját, amelyet nyugatról, a távoli Valenciennéből küldött. És jöttek a külföldi portyák évről-évre. Járt Franciaországban, a tüzes Olaszországban, Egyiptom sivatagjában, a hideg Északon. Csillogtatta futballtudását Törökországban, a balti államokban, a technikás osztrákok, csehek, és a rámenős szerbek között. Lengyelországot két héttel a háború kitörése előtt hagyta el. Máltától Tallinig nem volt olyan nagyobb város Európában, melyet ne látott, s magának népszerűséget ne szerzett volna.

Legérdekesebb élményeként első éjszakai futballmeccsét emlegette. Párisban jártak akkor és a Szeged F.C.-nek a 8 nemzet játékosait szerepeltető Racing Klub volt az ellenfele. Itt védett Hiden, az orsztrákok csodakapusa, játszott itt egy angol jobbszélső, aztán Ben Berek a néger összekötő, a magyar Opató és a többi világjáró. És mint az akkori sportlapok írták, a formája tetőponján álló Bertóknak volt köszönhető a győzelemmel felérő 3:3-as eredmény.

Valamennyi útja közül azonban az Ezertó országában, Finnországban eltöltött idejére gondolt vissza legszívesebben, mert Bertók Pál maga is egész életében a demokratikus gondolkodású embertípus egyik legtisztább megtestesítője volt. Jól tudta azt, hogy a sportnak legnagyobb értéke a helytelen előítéleteket leromboló társadalomösszetartó erejében rejlik.

Az ő szemében mindenki annyit ért, amennyit egyéni adottságai, megbízhatósága, lelkesedése és játéktudása révén kivívott magának.

Nevelői munkáját 1943-ban Óbecsén kezdte meg és katonai szolgálat, valamint a hadifogság miatt több mint egyéves megszakítás után 1946. márciusában Szarvason folytatta. Közben meg is nősült, de fiatal feleségétől, valamint kislányától a háború forrataga elsodorta.

Ifjúkori sikerei színhelyére, a Turul sportegyesülethez tért vissza. Az azóta Szarvasi Sport Egyesület néven működő anyaegyesületénél edzőként töltötte utolsó évét és szükség esetén maga is játszott. (Utoljára 1947. március 9-én, a Mezőtúri M.Á.V. ellen.) A tabella elejére hozta fel a Sz.S.E.csapatát és nagy gondot fordított az utánpótlás nevelésére is. A fiatalságot az idősebb testvér szeretetével tartotta kezében s a szomorú temetési szertartáson a fiúk szeméből kibuggyanó őszinte könnyek azt mutatják, hogy tanításait mindegyikük magáévá is tette.

Bertók Pál azonban nemcsak az ifjúság körében volt népszerű, minden tetteiben megnyilvánuló emberszeretetével belopta magát a szívünkbe is. Éppen ezért érte pénteken éjszaka Szarvas egész társadalmát villámcsapásszerűen tragikus halálhíre... Április 4-én este tíz óra tájban hazafelé igyekezett, amikor ismeretlen tettes meggyilkolta. A lövés zajára odasiető rendőr, a járdán elterülve, haldokolva találta. Fejéből patakzott a vér és néhány perccel később beállott a halál. A gyilkos elrabolta Bertók aktatáskáját és sikerült elmenekülnie. A haláleset körülményeinek tisztázására a gyulai Államügyészség is kiszállt, a nyomozás eredménnyel kecsegtet.

A városszerte megnyilvánult páratlan részvétnek méltó kifejezője volt a hűsvéthétfői gyászszertartás. Már kora reggel ezrek tömege vonult ki a sporttelepre, hogy búcsút vegyenek Bertók Páltól. A nagy lelátóval szemben áll a ravatal, melyen már örök álmát alussza Szarvas sportjának kiemelkedő egyénisége.

Ezrek zokogása közben mondja el *Krón Ferenc* nagyhatású gyászbeszédét. Ezután *Margócsy Gyula* a Szarvasi Sport Egyesület nevében búcsúzik el Bertók Páltól. A játékosok nevében *Komár János* mond meghatározó beszédet, és játéktársai szeméből is hull a könny...

A temetési szertartás végeztével az elhunyt edző játékosai: *Lustyik János, Demcsák Mihály, Kerekes István, Janárik Mihály, Sznagyik János, Gutyan György, Baranyai Béla, Lendvay Sándor, Gutyan János, Kerekes Béla, Csatai György és Sinka Márton* emelik vállukra a koporsót aztán gyászkozsíra helyezik és harangok zúgása közepette vonul keresztül Szarvas főutcáján a többbezzres gyászmenet.

A sírnál *Zima Pál*, az elhunyt régi játéktársa búcsúzik.

...Egész virágerdő jelzi Bertók Pál sírját a szarvasi újtemetőben...

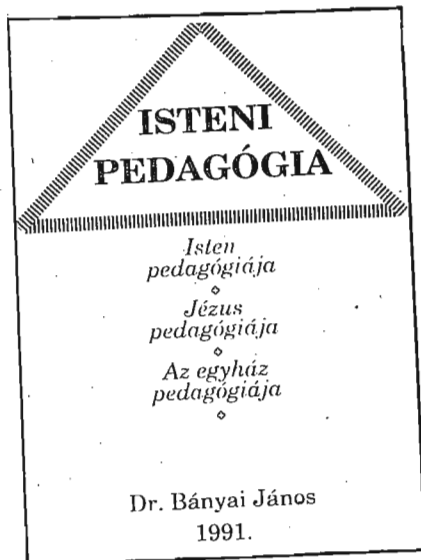
A nagy temetés lezajlott, de a lelket megüli még a gyász. És amíg van értéke a tiszta jellemnek, a férfias, jövőt építő akaratnak, amíg van értelme a nemzet virága, a fiatalság nevelésére egy életet áldozni, - addig Bertók Pált nem fogják Szarvason elfelejteni.

- Hozzá tartozik még az eseményekhez, hogy a gyilkosságot - ma már megírhatjuk - egy szovjet vöröskatonna követte el. A cikk szerzője pedig - aki nem „átállotta” a következő Arany-ídézetet adni riportja címként: „...És lerázván ami benne földi, egy éltető Eszmévé finomul...” - hamarosan Csepelen találta magát az Ólomprés munkásaként.

SZEMLE

„Isten nem kíván vak hitet...”

- írja Dr. Bányai János az *Isteni pedagógia* című, közelmúltban megjelent könyvében. De vajon bizonyítható az amit az érzékszervek föl nem foghatnak, vagy megérthető-e amit a véges emberi agy képtelen befogadni?

A válasz: igen. Csak most olvasni kell tudni az elénk táruló csodálatos természetből. Hivatkozik világhírű tudósokra - *Darwintól-Einsteinig* - kiket annyira lenyűgözött e csodálatosan tökéletes világ, hogy képtelenek voltak létrejöttét, fennmaradását, fejlődését a *Teremtő* irányítása nélkül elképzelni. a természettudomány alapvető törvényszerűségeiben jártas szerző jó érzékkel válogatta ki azokat a kérdéseket (fejlődés, célszerűség, ösztönélet), amelyekre a modern tudomány képtelen minden szempontból kielégítő válaszokat adni, így valószínű, hogy a laikus olvasót sikerült megingatni szilárt materializmusában.

Ugyanezt a logikát követi, mikor bebizonyítja *Jézus* földi létét. Tanításaiból gondosan kiválogatott idézetekkel bizonyítja, hogy *Jézus* a legkiválóbb tanító, és szeretete révén a legjobb nevelő. Mindezt úgy vezeti le, hogy az észbeli és történelmi tudás és a hitbeli tudás nincs és nem is lehet ellentétben egymással!!

Meggyőződés, hogy mindazok, kik e könyvet áttanulmányozzák, ha hívők is voltak, hitükben megerősödnek, a kételkedőknek pedig biztos togodzót nyújt. A könyv ajánlható minden nevelőnek is.

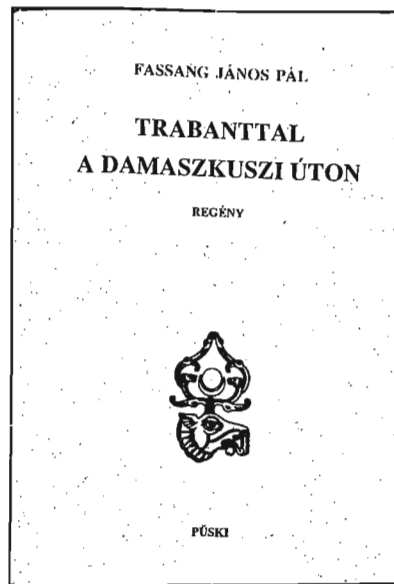
Kapható a szarvasi könyvesboltban. (Ára: 50,-Ft)

Lelkes György

Egy töprengő regényhős Békésből

Fassang János Pál

Trabanttal a damaszkuszi úton

A regény 1982-ben játszódik. Írója 1987-ben fejezte be, a Püski Kiadó 1991-ben adta ki. A néhány év átfutás - ismerve az elmúlt évtizedek könyvkiadásának mechanizmusát - nem tűnik rendkívülinek. Ám az eltelt szűk évtized bővelkedett fordulatokban.

1991 végén, amikor a regény megjelent, már megtörtént a rendszerváltás. Ezt a tényt azonban csupán a regény címe tükrözi: *Trabanttal a damaszkuszi úton*. A szerző: *Fassang János Pál* vélhetően utólag adta ezt a címet regényének. A *Paulussá* vált pogány *Saulus* példáját az utóbbi évben koptatták közhellyé vagy alkalmazták tartalmához nem illő helyzetekben, mint ahogy ezt a regény írója is teszi. A jelképpé váló „papfrautó” és az ugyancsak jelképpé vált *Saulus* összekapcsolása önkényes, hisz *Sebes Károly*, a főhős mindvégig az marad, aki volt, egy filléres gondok, ellentmondásos viszonyok közt vergődő, gondolkodó vidéki magyartanár. Olyan ember,

akiben a vidékiség és a tanárság, a kicsinyes gondok, a képmutatással teli világ hatására robbanásig feszülnek az indulatok, s aki tehetetlenségében a kitörésnek általa egyetlen lehetségesnek vélt módját a disszidálásban látja.

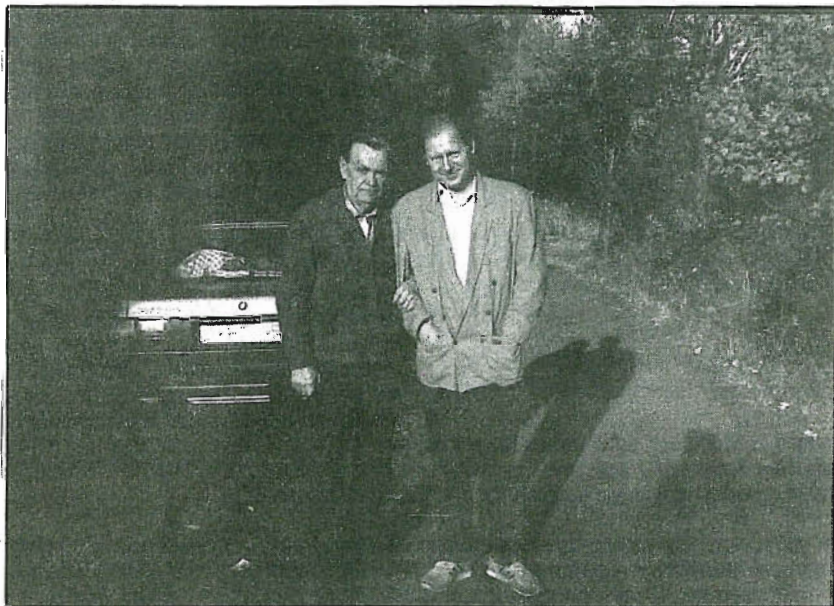
A békéscsabai fiatalember azzal az elhatározással vág neki a túristaútnak, hogy nem tér vissza hazájába. Ausztrián és az akkori Nyugatnémetországon át Hollandiáig jut. Útja közben szembekerül a nyugati kultúrával, környezettel, társadalmi viszonyokkal. Közről szemlélve ezeket - sok-sok illúziója szertefoszlik. Találkozása egy 56-os

hőssel, Dél-Magyarország volt forradalmi főparancsnokával, kiábrándító élmény számára. Bálványos egy vendéglős alkalmazottja, s alkalmazotti alázattal szolgálja. Meghitt percekben a világháború emlékein nosztalgiaznak főnökével. Nézeteik, fasiszta-antiszemita elveik csömört keltenek Károlyban. Minél messzebb kerül hazájától, annál inkább érzi magáénak. S néhány Hollandiában töltött nap után hanyatt-homlok hazarohan.

Érdekes könyv, érdekes sorsú könyv. Ha megírásának évében olvasom, akkor egészen biztos, hogy bátornak tartom fróját. Kiméretlenül, belső hitelességgel tárja fel azokat a társadalmi-politikai viszonyokat, amelyek alig 3 év múltán a rendszer bukásához vezettek. Ez a vonatkozása azonban 1992-ben érdektelenné vált. Annál érdekesebb lett a főhős találkozása a Nyugattal. Mindaz, amivel akkor, ott találkozott, amely - ha úgy tetszik - visszakergette hazájába, ma itt van. Nap mint nap szembesülünk vele a rendszerváltás eredményeként.

Vajon Sebes Károly ma mit csinál? Hogyan gondolkozik a tegnapról, milyenek látja a márt? A főhős kérdései akár az olvasó kérdései is lehetnek! Ezért is érdekes a regény.

Dr. Kutas Ferenc

Apa és fia (Galyatető 1990)

Bemutatkozik a szerző

Fassang János Pál

- Ezen a néven jegyeztek be az anyakönyvbe. Két ss-sel írott vezetéknevemben visszaállítottam eredeti családnevünket. A család feividékről származik, nevünk a „farsang” szó tájnyelvi változatából, a „fassang”ból ered, s csak egy hivatalos elírás folytán kopott le az egyik „s”. Édesapám, a Budapesten élő neves zenepedagógus - Fasang Árpád - és testvéreim így írják, s „civilben” én is így használom.

Szarvason születtem 1947-ben. Édesapám a helyi tanfőnökképző igazgatója volt. Hároméves koromban elkerültünk a városból. Iskoláimat Budapesten végeztem: zeneiskolát, zeneművészeti szakiskolát, a Zeneakadémiát; majd a bécsi Zeneakadémiát. Játsoztam a MÁV Szimfónikusoknál, aztán Sankt-Pöltenben, Linzben, Münsterben. Végül Düsseldorfban telepedtem le: a Duisburgi Opera szólofagottosa vagyok. Muzsikusként a mienk. Édesanyám szövegkönyveket írt, Árpád bátyám zongoraművész, a Filharmónia szólistája, Zoltán az Operaház első fuvolása. Sokat köszönhetek nekik zenei pályámon.

Noha Békés megyétől hamar elszakadtam, édesapám sokat mesélt róla. Gyakran visszajártunk Szarvasra, ismerem a Kossuth utcai szülőházat. Regényemhez közvetlen élményeket Mezőberényben szereztem. Édesanyám rokonainál gyakorta vendégeskedtem.

Ma már az országtól is távol élek. Feleségem amerikai származású. Düsseldorfban telepedtünk le, de Magyarországtól nem szakadtam el. Ott nőttem fel, ott élnek szüleim, testvéreim. Rendszeresen hazajárunk. Három gyermekünk közül 12 éves kislányom szépen beszél magyarul, a két fiú - 7 és 9 évesek - inkább németül és angolul, de ők is tanulgatják a magyart.

- Olyan muzsikusként érzem magam, aki - amikor van mondanivalója - „fráskényszer” érez. Életem a zene, szabadidőmben pedig fók. Most készül a harmadik regényem, de erről nem beszélek szívesen. Majd ha megjelenik.

Szarvason történt 1991-ben

Január

- 7 - A Dózsa Mg. Tsz megkezdte a kannás tej árusítását.
- 12 - A képviselőtestület megszavazta a város régi címerének használatát.
- 17 - Békés megye 5. sz. egyéni választókerületének polgármesterei találkoztak a Városházán.
- 29 - Dr. Gyalog Sándort beiktatták jegyzői állásába.
- Berkó Edit a Brunsvik Teréz Óvóképző Főiskola hallgatója elnyerte a Jó tanuló - jó sportoló emlékérmét.
- A Népszínlítáz utolsó előadása a városban felszámolásuk előtt.
- A Városi Televízió kísérleti adássorozata véget ért.

Február

- 1 - Megnyitották a Magyarországi Horvátok Népművészete című kiállítást a Tessedik Sámuel Múzeumban.
- 9 - Városunkba látogatott Frantisek Mikloskó, a Szlovák Nemzeti Tanács elnöke és Vladimír Meciár a Szlovák Köztársaság Kormányának elnöke.
- 23 - Szarvas Város Baráti Körének új elnöke Misik Lajos lett.

Március

- 1 - Treviso város polgármesterének meghívására szarvasi küldöttség járt az Észak-Olaszországi városban.
- 12 - A város önkormányzata közmeghallgatást tartott a Városházán.
- 15 - Helyére - az Agrobank székház Kossuth út felőli fülkéjébe - került a Szent Kristófot ábrázoló bronzszobor, Búzás Mihály, helyi szobrászművész alkotása. Szent Kristóf az utazók és kereskedők oltalmazója.
- 18 - A képviselőtestület elfogadta a város 1991-es költségvetését.
- 22 - A város ivóvíz-problémáiról tárgyalt az Országos Vízügyi Főigazgatóság igazgatója, Perecsi Ferenc.
- A Kereszténydemokrata Néppárt helyi szervezete alapítványt hozott létre „A gyermekekért”. Célja: a hátrányos helyzetű, de tehetséges gyerekek továbbtanulásának segítése.
- Megtartotta zárszámadását a Szarvas és Vidéke Áfész. Eredményesen zárta az 1990-es évet.
- A Szarvasi Pedagógus Kamara ösztöndíjat hozott létre az Erdélyből átjáró hallgatók megsegítésére.
- A Tervezünk Tárgyakat országos pályázaton az I. sz. Általános Iskola 7 tanulója került a díjazottak közé.

Április

- 17 - Megalakult az Alacsony Nyugdíjasok Klubja. Elnöke Klimaj Pál lett.
- A XXI. Dél-Alföldi Amatőr-film- és Videofilm-szemlén, melyet Sarkadon rendeztek meg, első díjat kapott az Izopiknikus metaidák című film, melynek szereplői szarvasi gimnazisták voltak. Második díjat kapott dr. Kutas Ferenc Az Élhetetlen című dokumentumfilmje.
- Szarvason rendezték meg a XX. Országos Diákköri Konferenciát.
- Megrendezték a VII. Agrár Közművelődési napok rendezvénysorozatát.
- Elkészült az ún. „Kacsató” rendezési terve.

Május

- 23 - Megalakult a Paraszt Szövetség helyi szervezete.
- A város csatlakozik a Csanádapáca térségéből kiinduló vízvezeték kiépítéséhez.

- Az ÖKI megrendezte a Kisgazdaságok öntözése című kiállítást.
- A DATE egyetemi karán tartott előadást dr. Zsíros Géza, országgyűlési képviselő.
- Olasz Vállalkozói Szövetséget látott vendégül a város.
- Az országban Szarvason alkalmazták először azt az archeobotanikai berendezést, mely a régészek munkáját segíti.
- Az MSZP meghívására városunkba látogatott dr. Csehák Judit, országgyűlési képviselő.
- A Kereszténydemokrata Néppárt helyi szervezetének gyűlésén részt vett dr. Hasznos Miklós országgyűlési képviselő, a KDNP országos alelnöke.
- Szlovák parlamenti delegáció járt Szarvason.
- A Petőfi Sándor Általános Iskola csapata I. helyezést ért el az országos tűzvédelmi vetélkedőn.

Június

- 7-8-9. - Gyermektáncosok I. Országos Szólótánc fesztiválja került megrendezésre. Pántlikás táncosok lettek Petrovics Szilvia, Korbely Szilvia, bokrétát kaptak: Nemcsok Pál és Juhász Jácint, szarvasi táncosok.
- 21-23. - 53 fős csoport látogatott hozzánk Szilágysomlyóról.
- A Kajak-kenu Országos Vidéki Bajnoksága Bessenyei Ferenc kajak 1 ifjúsági 500-1000 és 5000 méteren Országos Vidéki Bajnok lett.
- Védett lett a történelmi országközep.
- A szarvasi gimnazisták Video-C csoportja külföldjében részesült a Dél-Alföldi Középiskolás Videoszemlén.
- Megrendezték a VII. Óvó- és Tanítóképző főiskolák Nemzetközi Zenei Táborát.

Július

- 3 - Megnyílt a Lauder-Alapítvány tábora.
- 21-22. - Az olaszországi Veneto tartomány küldöttsége városunkban járt. Létrehozták az Olasz-Magyar Baráti Társaságot. Megnyitották a Mu-Lat-Milk-Way olasz-magyar vegyesvállalatot.
- Városunk vendége volt Antal József miniszterelnök.
- Ismét sugároz műsort a Városi Televízió.
- Bobvos Vera a Miss Hungary '91 döntőjébe került.

Augusztus

- 3 - Bibliothéka Alapítványt hoztak létre a Városi Könyvtár működésének megsegítése céljából.
- 4-24. - Környezetvédelmi tábor az Arborétumban.
- 11 - Dr. Dankó László kalocsai érsek celebrált misét a katolikus templomban.
- 12 - Országos kutyakiállítás volt az Erzsébet-ligetben.
- 13-18. - Szarvasi küldöttek is részt vettek Moszkvában az Európai Nukleáris Leszerelési Mozgalom tanácskozásán.
- 14 - Megalakult a Szarvasi Nagycsaládosok Egyesülete.
- Szarvasiak látogattak Szilágysomlyóra.
- 29-szept. 1. - Komplex öntöző és farmgazdálkodási gépbemutató az ÖKI-ben.
- Telekgerendési szlovákok látogattak Szarvasra.
- Öregcserkészek Baráti Köre alakult a városban.

Szeptember

- 8 - A FKGP helyi szervezetének zászlóavatása. Vendégek: dr. Torgyán József és dr. Zsíros Géza. Pavel Uhorski a Cseh és Szlovák Köztársaság evangélikus pülpökelnökeinek vezetésével egyházi delegáció járt Szarvason.
- 21-27. - 25 éve város Szarvas.
- A szarvasi mentőállomás dolgozói létrehozták a „04 az életért” Alapítványt.
- Tessedik Oktatási Központot hozott létre a HAKI, ÖKI, a Szarvasi Arborétum, a város önkormányzata és a DATE egyetemi kara.
- Roszik Gábor gödöllői református lelkész alapítványt hozott létre Tessedik Sámuel „Hogy a gyermekek megszülessenek és felnőjenek” elnevezéssel.
- A Magyar Régészeti és Művészettörténeti Társulat vándorgyűlését városunkban tartották.

Október

- 3 - A Tessedik Sámuel Múzeumban megnyílt a breznói amatőr képzőművészek kiállítása.
7 - Hangversenyt adott városunkban Xaver Varnus világhírű orgonaművész.
12 - A Magyarországi Szlovák Együttesek versenye a Vajda Péter Művelődési Központban. A „Szövetség Együttese” címet a Tessedik táncgyűttes nyerte el.
25 - A városi önkormányzat közmegehallgatást tartott az egyházi ingatlanok visszaadásának ügyében.
26 - A Szarvasi Szlovák Általános Iskola és Diákotthon falán leleplezték Milán Stefánik szobrát. Az ünnepségen részt vett Marian Calfa, a Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaság miniszterelnöke, Gróf Ján Dobrzensky, a Párizsi Nemzeti Stefánik Társaság elnöke, valamint Nagy Ferenc József tárca nélküli miniszter.

November

- 13 - Széchenyi emléktűzés volt a Brunszvik Teréz Óvóképző Főiskolán.
17 - Komlósi Ildikó énekművész közreműködésével rendeztek jótékonyági hangversenyt.
18 - A képviselőtestület megszavazta a helyi iparüzési adót.
26 - Megnyílt az új ABC-áruház a Székely Mihály téren.
29 - Csaszivan András a Tessedik táncgyűttes művészeti vezetője átvette a Magyar Táncművészek Szövetségének Táncpedagógiai nivódiját.

December

- 7 - Megalakult a Szarvasi Értelmiségi Klub. Első vendége dr. Farkas Gabriella, az MDF alelnöke volt.
13-14-16. - Városunkba látogatott dr. Tőkés István, Tőkés László nagyváradi református püspök édesapja.
23. - Szarvas Város Díszpolgára címet dr. Dankó László kalocsai érseknek, Szarvas Városért kitüntetés Kékesi László grafikusművésznek és Fassang Árpád karnagynak adta át a képviselőtestület.

Szerkesztette: Petneházi Andrea

Szarvas a megyei és az országos sajtóban

A városról

- Kiss Katalin: Otthonról áttelepítve - haza, BMN 1991/50
Medovarszky János: Megjegyzés az Otthonról... BMN 1991/60
A.K.J.: Feléledt a szarvasi termálprogram, BMN 1991/59
K.a.j.: Szarvas. Így kezdhette Edison... BMN 1991/83
-gubucz-: Elindult az óshazába, BMN 1991/85
Szarvas és környéke, BMN 1991/86
Közlekedésbiztonsági műszaki nap Szarvason Díjtalan szolgáltatások, BMH 1991/95
Bányai János: Egyházi személyiségek... BMH 1991/101
Vízisztító konténer Szarvason, BMH 1991/109
Kutas Ferenc: Gyógyítható-e a vidéki szállodaipar? Árpád-szindróma, BMH 1991/109
Hír-mix, BMH 1991/109
Borsi Vincéné: Találkozunk Szarvason... helyen, a szokott időben! BMH 1991/113
Szenes János: Híntón járó gazdászok, BMH 1991/116
Védett lett a történelmi országközep, BMH 1991/116
Szarvas és környéke, BMH 1991/116
Dr. Sonkoly Kálmán: Egészségügyi ismeretterjesztés... BMH 1991/115
Ny.L. Szarvas: A föderáció pártpolitikai érdektől mentes, BMH 1991/124
Szarvas: „Szövetség az életért”, BMH 1991/130
Szarvas várja a gyermek néptáncosokat, BMH 1991/130
Kóváry E. Péter: Mire jut pénz? Arzenos víz, Népszabadság 1991/105
Szenes János: Ki lesz a szarvasi zeneiskola igazgatója? BMH 1991/140
Dr. Gyalog Sándor - bemutatkozó, BMH 1991/140
Lemond a Mozgáskorlátozottak Szarvasi Egyesületének titkára? BMH 1991/140
Cserkész emléktúra Szarvasra, BMH 1991/140
Szenes János: Ünnepe volt ez a nap! Szarvas-kegyeleti staféta, BMH 1991/153
Szenes János: Megnyílt a Lauder Alapítvány tábora Szarvason, BMH 1991/156
Nyemcsok László - Szenes János: Környezetvédelmi gondok Szarvason, BMH 1991/157
Ruzicskay György útja Szarvason, BMH 1991/157
Lóránt János és Szuhaj György festőművész kiállítása az Arborétumban, BMH 1991/157
Antall József holnap Szarvasra látogat, BMH 1991/169
Nyemcsok L.: Antall József Szarvas vendége, BMH 1991/170
Míról ír a Szarvas és Vidéke? BMH 1991/171
Országos kutyakiállítás Szarvason, BMH 1991/186
Reptiltörténeti kiállítás Szarvason, BMH 1991/189
K.A.J.: Parasztszövetségi gyűlés Szarvason, BMH 1991/187
Vízisztítás a szarvasi holtágon, BMH 1991/187
A kalocsai érsek Szarvason, BMH 1991/188
K.F.: Keressük meg a hit gazdagságát, BMH 1991/189
Ruzicskay György 95 éves, BMH 1991/192
Cs.I.: Környezetvédők Szarvason, BMH 1991/199
Szenes János: Halkörtani konferencia Szarvason, BMH 1991/202
Nemzetközi gépvásár Szarvason, Magyar Gazda 1991/126

Cs.I.: Pedagógiai napok Szarvason, BMH 1991/246
L.E.: A világhírű Stefanik végleges visszatérése, BMH 1991/248
Marian Calfa Szarvason. Stefanik szobor a szlovák iskola falára, BMH 1991/251
Calfa Szarvason, Magyar Nemzet 1991/252
Habsburg Ottó Szarvason, BMH 1991/253
Kutas Ferenc: Dr. Dankó László Szarvas díszpolgára, BMH 1991/302

A város üzeméről

Stafira Sándor: Az érem másik oldala, BMH 1991/5
Ary Róza: Küldöttgyűlés a Szarvasi AFÉSZ-nél, BMN 1991/71
-Szenes-: Figyelmeztető sztrájk a Galli-Coopnál, BMH 1991/88
Széf küldi széfnek... Hítelnézőben három banknál, BMH 1991/97
Szenes János: Szabaddemokrata képviselők a SZÁT-nál, BMH 1991/101
Dányi László: A „Kákai” olajtökmag esete Sári Úrral. ŐKI-baki Szarvason, Dél-Kelet 1991/16
Szenes János: Ultimátum a szarvasi ŐKI igazgatójának, BMH 1991/115
Nyemcsok László: Szarvas ŐKI - csikicsuki, BMH 1991/119
-nemcsok-: „...lassan fizetésre sem lesz pénz” Igazgató nélkül a szarvasi HAKI, BMH 1991/120
Szenes János: Sikertelen átalakulási kísérlete a szarvasi Dózsa Tsz-ben, BMH 1991/127
Czanner Péter: Állami gazdaságok privatizációja (Szarvasi Állami Tangazdaság), Népszabadság 1991/113
Szenes János: Szarvasi ŐKI igazgatóváltás, BMH 1991/141
H.E.: Szébb a pulyka, mint az ára... Dél-Kelet 1991/24
Nyemcsok L.: Szarvasi bemutató vadgazdaság, BMH 1991/165
ŐKI - új utakon, BMH 1991/186
SZÁT: Itt a privatizáció! BMH 1991/186
Dányi László: Megszólal az ŐKI nyugdíjas gazdasági igazgatója, Dél-Kelet 1991/36
Dányi László: Szarvas: Egy vezetőség utóreggése (ŐKI), Dél-Kelet 1991/37
Kóhalmi Endre: BNV - Magyar Chanell lesz a Szirén? - Csodalámpák és lámpacsodák, BMH 1991/226
Józsa Lajos: Ami az ŐKI-történetéből kimaradt, BMH 1991/228
S.E.: Sajtba bizalom (Mulat-Milk-Way), Magyar Mezőgazdaság 1991/41
Cs.I.: Szarvason is ING Gronp (Biztosító), BMH 1991/250

Közélet

N.K.: A békemozgalmak „köpenyéből” bújik ki Mozgalom egy Globális Parlamentért, BMN 1991/17
N.A.: Szabad szombaton, azaz szombaton szabad, BMN 1991/28
K.A.J.: A templom megtisztítása a kufároktól, BMN 1991/56
K.K.: Szabad szombaton, azaz szombaton szabad, BMN 1991/58
v.v.-v.k.: Március 15-i megemlékezések megyénkben, BMN 1991/60
Samu Éva: Főhajtás a forradalomnak. Ünnepek a pártsemlegesség jegyében, BMN 1991/64
Szenes János: „Vétőjogot a munkástanácsnak” Munkavállalói fórum Szarvason, BMN 1991/70
Kutas Ferenc: Szilágysomlyóiak Szarvason. Távolról jött magyar szavak, BMN 1991/70
Bódi János Göncz Árpáddal Indiába tart, BMN 1991/82
Ny.L.: Tudományos diáktörténeti konferencia Szarvason, BMN 1991/83
-gubucz - Elindult az őshazába, BMN 1991/86.
Nyemcsok László: India lenyűgözte és megdöbbentette, BMH 1991/90
Nyemcsok László: Az Árpád bezárt, de szombaton nyit, BMH 1991/90
Zellmann Ferenc: Deme Zoltán. Esélyegyenlőséget a privatizációban, BMH 1991/94
Míról ír a Szarvas és Vidéke? BMH 1991/109
„...már annak is örültünk, ha nem tettek keresztbe” Rendhagyó értékelés egy rendhagyó idény után, BMH 1991/112
Eltűnünk az ország térképéről? BMH 1991/120
Jávor Péter: Beszélgetés dr. Nyíri Dezsővel, BMH 1991/120

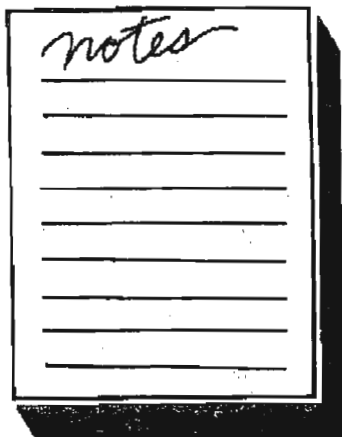
Szenes János: Kereszténydemokrata nagygyűlés Szarvason, BMH 1991/122
Kutas Ferenc: Csehák Judit Szarvason, BMH 1991/122
A fórum elmaradt Szarvason, BMH 1991/127
Merre tovább érettségizők? BMH 1991/125
Államvizsga után, BMH 1991/131
Szenes János: A zsűri értékelése: világszínvonal, BMH 1991/134
K.A.J.: Deme Zoltán - A toleranciában bízom, BMH 1991/136
Látogatóban a kézzel gyógyítónál, BMH 1991/140
Hol kezdenek a végzősök? BMH 1991/140
N.Krausz Tamás: A kommunista fia nem lehet rendőrfőnök, Dél-Kelet 1991/24
Szenes János: A képviselők mérlege (Deme Z.), BMH 1991/153
Ny.L.-Sz.J.: Demeter László őrnagy, az új rendőrkapitány, BMH 1991/157
Nemzetközi zenei tábor az Óvóképzőben, BMH 1991/157
Csabai Pál: Szarvasi Vasas: Amiről eddig nem esett szó, BMH 1991/157
Dr. Debreczeniné Bakos Erzsébet: A szarvasi Zeneiskola ügyéről, BMH 1991/160
H.E.: Egyházi iskolák Szarvason, Dél-Kelet 1991/27
Szarvasra érkezik Antall József, BMH 1991/164
Míról tárgyal Szarvas képviselő-testülete? BMH 1991/164
Készül a kegyeleti névsor, BMH 1991/164
Kutas Ferenc: Rendszerváltás Szarvason (-Deme Z.), BMH 1991/169
Ny.L.: Egy szépségverseny fényei és árnyai, BMH 1991/175
Kiss A. János: Deme Zoltán vitatja Kádár Béla gondolatait, BMH 1991/184
Pusztai József a cigányság képviselője, BMH 1991/186
Tafalmány az ivóvíz arzénmentesítésére, BMH 1991/191
Dr. Gábor Éva egyetemi docens Szarvasról indult, BMH 1991/191
Váltja a rendszert a makacs pap, Mai Nap 1991. aug. 5.
Kováry E. Péter: Rendszerváltás - alsófokon, Népszabadság 1991/188
Magyar Katalin: Tíz perc - egy sors (Kovács Erzsébet - kórlista), Ország-Világ 1991/32
Kutas F.: Csángók között - Szarvason, BMH 1991/199
K.A.J.: Torgyán József Szarvason, BMH 1991/211
Verasztó Lajos: Gyorssegély a szarvasi sportnak, BMH 1991/215
R.E.: Pénzűjtő torna Szarvason = Central SOYA Kupa, BMH 1991/208
N. Krausz Tamás: Torgyán - Zsíros - show Szarvason, Dél-Kelet 1991. szept. 13.
Csete Ilona: Mit olvasson a későn ébredő? BMH 1991/220
Az új név: Szarvasi SC, BMH 1991/225
-Sz-: Viharsarok Kupa - autósoknak, BMH 1991/236
F.L.: Mi újság Szigetvári Mátyás? BMH 1991/241
Kutas F.: Szarvasról indultam... (Görbe Nóra), BMH 1991/246
Kutas F.: Egyházi iskolákat 1992-től Szarvason? BMH 1991/247
N. Krausz Tamás: Egy szarvasi hölgy esete a pszichiátriával, Dél-Kelet 1991/42
Jótekonysági koncert Szarvason, BMH 1991/269
Csete Ilona: Beszélgetés Terhes Jánosé szarvasi vállalkozóval, BMH 1991/281
Dányi László: Le akarták járni a (most már) megbízott hivatalvezetőt, Dél-Kelet 1991/46
Áfész ABC a Székely Mihály téren. Grünwald Béla: Kiegészítés az Evangelizáció című írásához, BMH 1991/276
Hír-mix: - Városi stúdió
- Szobrot a főtérré
- Iparüzési adó Szarvason, BMH 1991/276
Deme Zoltán az egyházi vezetők átvilágításáról, Népszabadság 1991/283
Laurinyecz Istvánné: Nem a szakmát kritizálok, Dél-Kelet 1991/48

Kultúra

k.: Horvát népművészeti emlékek Szarvason, BMN 1991/26
Kántor Zsolt: Busongás hintaszéke, BMN 1991/53
Kántor Zsolt: Alvajáró álomtánc, BMN 1991/53

A Szarvasi Krónika Alapítvány Kuratóriuma

Dr. Demeter László polgármester, a Kuratórium elnöke
Dr. Kutas Ferenc tanár, a Kuratórium ügyvezetője
Dr. Gyalog Sándor jegyző
Dr. Palov József múzeumigazgató
Sztrehovszki Zsuzsa ny. gimnáziumi tanár, könyvtáros

A címlapon Tessedik Sámuel A Paraszt ember Magyarországon (1784–1786) c. művének mellékletét képező falurendezési tervezetéhez készült címer látható. Tessedik reformgondolatainak szimbolikus foglalatja. Tartalmazza az akkori szarvasi parasztnép mezei foglalatosságait és az akkori szerszámokat. A felső latin idézet fordítása: „Imádkozzál, de dolgozzál is, s az Isten megsegít.” Az alsó felirat magyarul: „Az embert gyermekkorától kezdve kell hozzászoktatni a tanuláshoz: ilyenformán folyamatosan gyarapítja ismereteit, s nemesebb és szelídebbé válik erkölce.”

A borítók belső oldalain és a Krónika belső lapjain Bolza Mariette képeinek reprodukciói láthatók.

E számunk munkatársai

Dr. Búzás László ny. főiskolai tanár

Czipri Éva

Domán Edit, a Szarvasi Arborétum munkatársa

Fassang János Pál muzsikus-író (Düsseldorf)

Fazekas Géza egyetemi hallgató

Fellerné Búzás Klára főiskolai tanársegéd

Hanzó Ildikó tanítónő

Dr. Juhász Irén muzeológus

Kántor Zsolt kiadói lektor

Keresztúrszki Éva főiskolai hallgató

Kozák Imréné közgazdász

Dr. Kutas Ferenc gimnáziumi tanár

Lelkes György gimnáziumi tanár

Lelkes Pál ny. tanító

Dr. Marjai Gyula kandidátus, ny. intézeti igazgató

Dr. Molitorisz Pál városi ügyész

Dr. Palov József kandidátus, múzeumigazgató

Dr. Perényi Béla ny. megyei ügyész

Petneházi Andrea főiskolai hallgató

Dr. Posgay Elemér kandidátus, agrármérnök

Dr. Sipos András kandidátus, c. egyetemi tanár, az Arborétum igazgatója

K. Szarka Judit gimnáziumi tanár

Szőnyi Sándor ny. gimnáziumi tanár

Fotó:

Tiszavári Sándor és archiv fotók

Technikai munkatárs:

Paraszi Jánosné,

Dr. Kepenyés Jánosné

Szaklektorok:

Dr. Janovszky János kandidátus

Dr. Palov József kandidátus

Tartalom

Bevezető	3
----------------	---

JELENI DŐBEN

Dr. Sipos András: Beszélgetés Bolza Mariettel	7
Domán Edit: A Szarvasi Arborétum növényei: A simafenyő	14
Hanzó Ildikó: A vers visszanéz	16
Dr. Posgay Elemér: Pritaminpaprika nemesítés az Öntözési Kutató Intézetben	17
Fellerné Búzás Klára: A szarvasi Vas-Fémipari Szövetkezet 40 éve	19
Dr. Kutas Ferenc: Hősök; Egy alapító tag emlékei	25
Kozák Imréné: Jubilál az Integrál	29
Kántor Zsolt: Mű és meder	33
Fazekas Géza: Bűnözés Szarvason a 80-as évek végén	35
Dr. Kutas Ferenc: Szarvasról indultam; A színész, aki a vitézségi érdemre büszke; Farkas Antal színművész	40

MÚLTUNKAT IDÉZVE

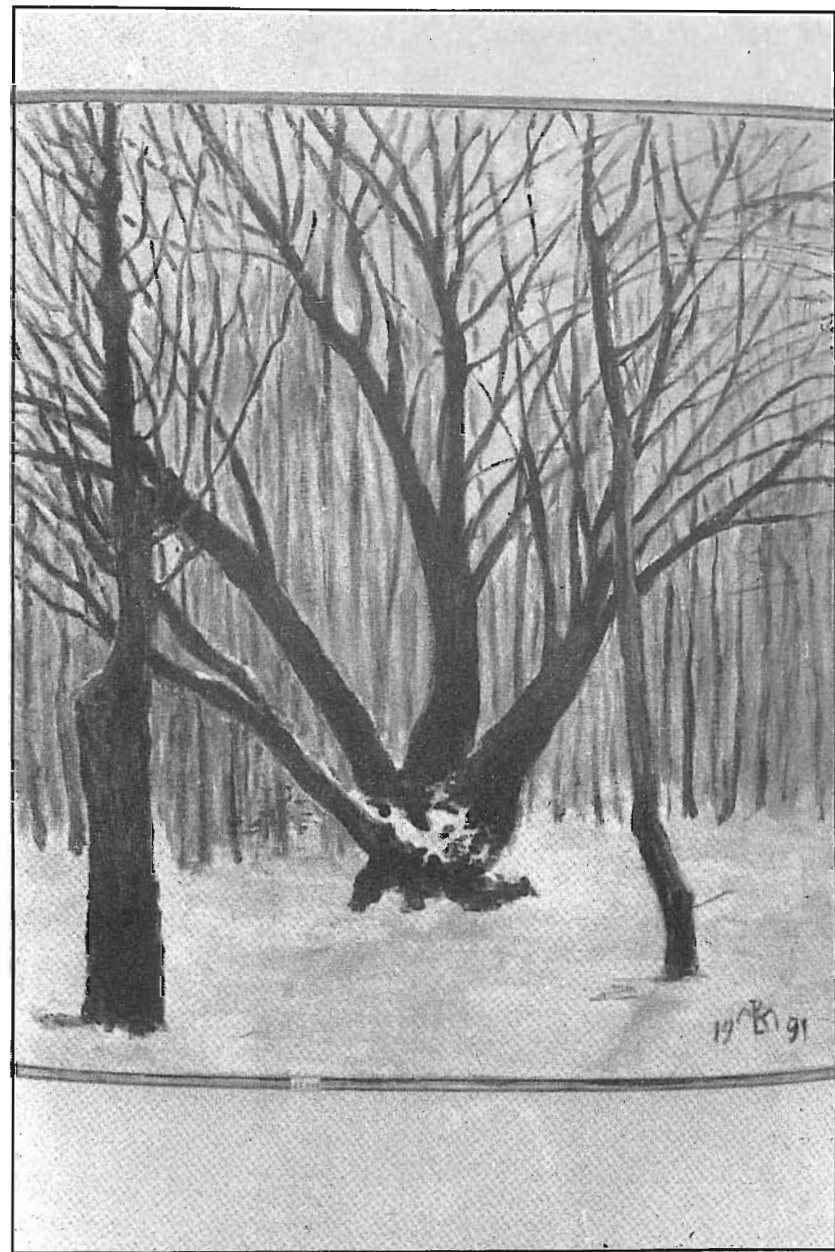
Dr. Kutas Ferenc: A Bolza család szarvasi ága	46
Keresztúrszki Éva: Harruckern János György szerepe Szarvas újratelepítésében	48
Dr. Palov József: Adatok gróf Bolza Pál életéről és a Pepi-kertről	55
Szónyi Sándor: Gróf Bolza Géza	59
Dr. Palov József: Adatok a Bolza-család egykori kastélyairól	62
Dr. Kutas Ferenc: Emberközelen	66
<u>Czipri Éva</u> : Újvetés	75
Dr. Juhász Irén: Újabb avarkori rovásírás emlék Szarvasról	76
<u>Lelkes Pál</u> : A tanyai iskolák története (3. rész) 1875-1914	78
K. Szarka Judit: A szarvasi szlovákság asszimilálódásának kezdetei a XIX. században	84
Dr. Molitorisz Pál: Aroképcsarnok	92

IN MEMORIAM

Dr. Marjai Gyula: Misák Jenő	97
Dr. Búzás László: Fetzer József	98
Dr. Perényi Béla: Emlékezés Bertók Pálra	101

SZEMLE

Lelkes György: „Isten nem kíván vak hitet...”	106
Dr. Kutas Ferenc: Egy tőprengő regényhős Békéscsóból	107
Fassang János Pál: A szerző bemutatkozik	109
Szarvason történt 1991-ben (Petneházi Andrea)	110
A városról (Petneházi Andrea)	113

Ára: 50,-Ft

Illyés Gyula

HATALMAS, NAGY KORSZAK...

(Részlet)

I

*Hatalmas nagy korszakban éitem;
azon mérve, hány zeuszi magas
polcra jutott - koronával fejében -
kontár-cézár, néró-ripacs;*

*azon mérve, mily dzsingiszkáni
távlastra lobogtak ledől
országok s jajongtak leölt
népek és mily szahara-tág volt
rájuk a csönd;*

*azon mérve, milyen parányi
lett ereje
annak, ki szólni mert*

*s mily varázs-gyorsan lobbant köddé serege,
ha - szava fogiya - megadta a jelt,
ahogy elvárták tőle, hogy kiállni!*